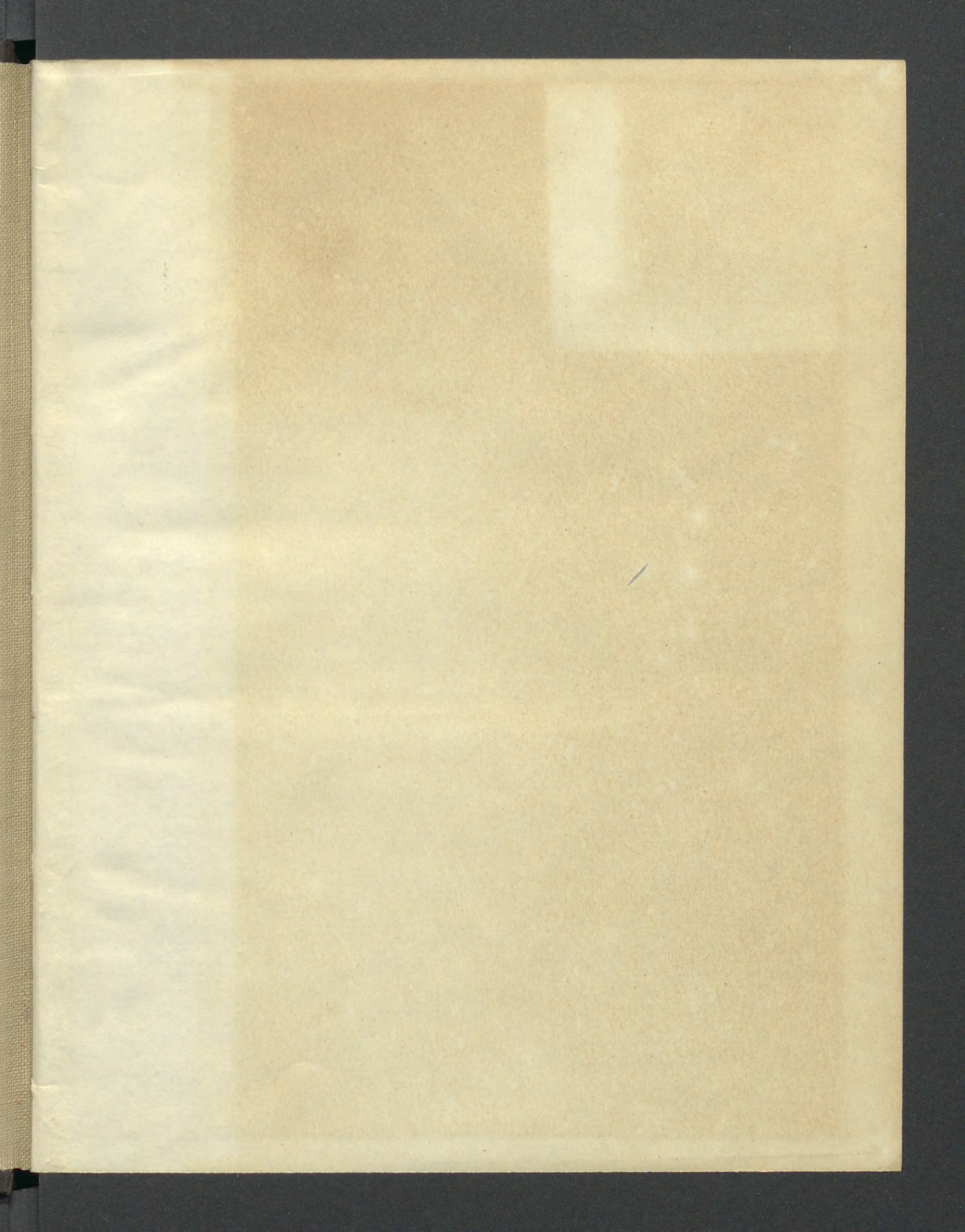


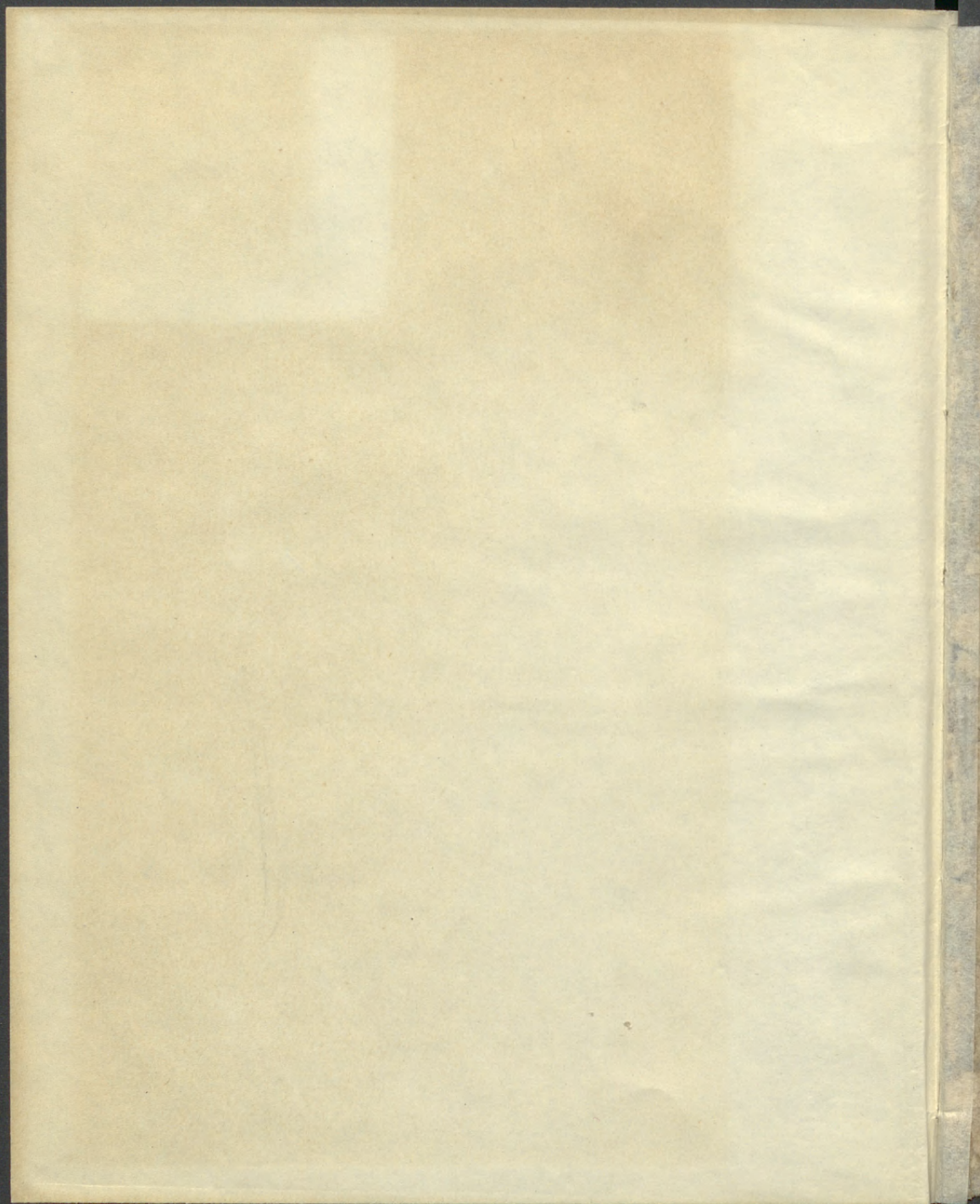
BIBLIOTEKA

Zakl. Nar. im. Ossolińskich

XVII 1232

7153





THEODORA ZAWACKIEGO

Z D O M V R O G A L A,

Szláhcicá Polskiego.

MEMORIALE OECONOMICVM,

2ibó

Pamięć robot y wszelákiego dozoru Gospodárskiego,
kázdego Miesiącá: y iáko się Gospodarz rządzić ma

Ubbieronima dla zdrowia *Guiry uszigo*

Do Kalendarzá wiecznego Gospodárskiego / y Oeconomiey ábo Księgi
domowey Gospodárskiej / tegoż Authora należąca.



In sudore vultus tui vesceris pane tuo &c. Genesis lib: 1. Cap: 2.

W pocię czota twego / będzieś pożywał chleba swego / aż się do ziemi wroci-
ciś / z któryś jest wzięty : bos ziemiá y w ziemię się obróciś.

W K R A K O W I E, 19.328

W Drukárniey y Dzierżicow Jákuhá Sybeneycherá /
X. Kola Pań,ki go/ 1616.

Horatius Epodon: Ode: II.

Beatus ille qui procul negotiis
Vt prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fenore:
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forumq; vitat & superba ciuium
Potentiorum limina, &c.

Vivendi pater est hominibus Ager. Eurip. apud Stob.
Omnium rerum ex quo aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius,
nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Cic. r. Offic.



O rus quando ego te aspiciam? quandoq; licebit
Nunc veterum libris, nunc somno & inertibus horis
Ducere sollicitæ iucunda obliuia vitæ? Horat. Sat. VI.

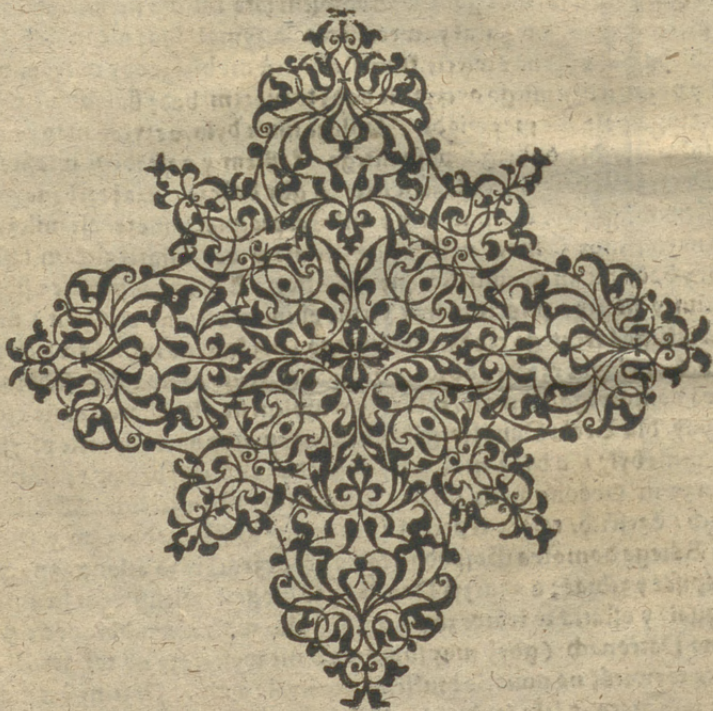
Virg. in 2. Georg. O Fortunatos nimium bona si sua norint
Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus:
Ac secura quies, & fallere nescia vita
Diues opum variarum: ac laris ocia fundis
Spelunçæ, viuiq; lacus & frigida tempe:
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore forani,
Non absunt illis saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum rurisq; alucta iuuentus.
Rura mihi & rigui placeant in vallibus amicos
Flumina amem, & lualq; inglorius &c.

CZYTELNIKOWI

THEODOR ZAWACKI Z. D. Z.

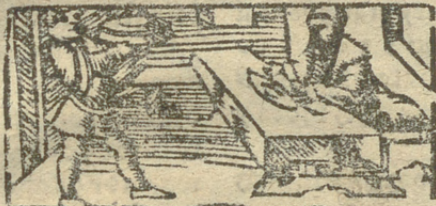
Dziesiąty rok następuje Czytelniku takom spokojny żywot sobie obrawszy; Oczyszczając swę Koronę / y iasce Jęgo B. M. Pánu memu Męciwemu / lucubratiómi w práwie nászym Koronnym nie bez kóstru y práce / (czego sam Processus Iudicialius teraz świeżo drugi raz wydany / iácnó dowodem / y świádecstwem iásnym tego wysyłkiego być może) przystęgowáćiem sie wśítował / y iesze wśítuie. Był zwyczaj w Medecow Indyjskich / ktore Gimnosophistámi zwano / że takim ktorzy z spraw swych zádnego póżytku dziennego / rodzicom swym nie przynosili / iesz nie dawano. Także y ná tákich Spánskich wyspách ktore Balcarcs zwano / máski synom swym iesz niedawády / ieszliby w to strzala co mu ona pokázala / nie wgodził. Abowiem iáko między Bernierzmi żaden zálládu / abo wleńca pierwey nizliby wygrał y zwycięstwo otrzymal / bráć nie może; tak też y ten nie iesz godzien chleba / y aby był ná świecie / ktory sie do tego nie bierze aby w czym póczéwce życie swe pokázal / y póżytku dziennego oczysznie badź to piórem / badź Sábá / lub też insemi sprawámi w Rzeczypospol: nie przywiódł. Ja ileze mnie bylo / wczynilem to com mo gi daley niech káżdy tak wiele dla dobrego ppspolitego / kóstem y nákladem wlásnym / z miłości Bezczery ku Oczysznie / wczyni; dokáże wiele: á gdy dokáże / áżáż taki nie godzien bedzie chleba? Ja zem stromny / pókoju wieccy y miłości prógnac / mileze / ale milezac / wieccy próbey práca y náklad moy zá mna / niż drugi wiele mowiac: ostátel zlecám iásce Bożey / iásce J. B. M. y baczeniu mądremu Korony wysyłkiy. A niechac przecié wstáwał w zábo- wce tej dzienney moiey / pńsćiem sie (virtus enim in actione consistit) nie wiem ieszliż nie z podánia iákiegoś skrytego rzodźce wiecznego / bez ktorego nie ná świecie; ná Herotie / trudne / y gtebotie pelagus rzádu y dozoru Gospodárskiego okolo róley / sáduw / táł / lá sów / bydlá / prástwa domowego / stáwów / ryb / zé. y wáżytem sie (któž bówiem sie czego nie reá- ży / dla Oczyszny / dla Bróla Pána swego / dla Rzeczy: gdy powody iákie przystápiá y obiet- nice iákie w mnie byly) á bydyż może że y nagrodá zá czássem bedzie) z kilindziesiat An- thorow / ktorzy in Oeconomicis pisáli / Lácińskich / Niemieckich / Wloskich / Fráncu- skich / Pólskich / Czeskich / tákżé experiencty rozmaitych Gospodarzow y Gospodyń Oe- conomia abo Księge domowe Gospodárstwa / w cześci rozdzielená / znówu ná póżytek Oczysznie nápiśal / y zebrał; á zdárzył Pan Bog zá blógośláwieństwem swym / żem inż wie- ebo cześć nápiśal / y ostáta w krotce zá pomoca Boża / wolo mam dokónac: y nie bedzieli mi schodziło ná Patronách (gdyż moy sumpt inż nie wystárezy ná tak wielkie Opus) nie- dlugo is z káta wywieśl ná świáto dnu / ktem przemyśláwám. Przemysł wpráwdzie wiel- ki / trudny / y z iáko práca / z iáko trudność / z iákim nákladem (bo sámých figur bedzie do- piáci set ktore iá swym kóstem rzeczác dáie) takie rzeczy dochodzą; káżdy widzi. Do ták- dy Księgi / to Memoriale Oeconomicum / abo Pámieć róboe y wśelákiego dozoru Gospo- dárskiego / tákżé Gospodarz / Kóla / y Torbeżtá Gospodárstá / so czésti náleżą / y prócz samych cześci wyzszey wspomniánych: á te osobno w krotce dá P. Bog wynida / do kóstru mniey sięgo potrzebuia. Przymijcie / tedy Czytelniku z ludzkości twey / tym czássem tego

Wszak dbe opowiadacz moiey Oeconomicy / a nie dżiwuy sie mu / iż w nim wystawnych
słow / y żadney ozdoby krasomowency niemaś : aza niewieś iż oracze oraciy krasomowency
nieumieś / y wola po prostu szesze mowie / niżli sie dluga y niepotrzebna mowa bawie ;
posleć nie dlugo z wyborniejszymi (bo żołnierze wyborniejszych niż oracze używają) sto-
wry / Żołnierza / ktorego w cnoty y dzielność Kycersta ozdobionego y stroynego / na expe-
dicya Moskiewska Seymem przeszłym uchwalona / wyprawie. Bądźże łaskaw / a Páná
Boga pros / aby mi w przedsięwziętych pracach moich pobłogosławił / y dobre zdrowie
dał (bo gdym o zdrowiu tobie pisał / samem był z nieszczęsnego przypadku chorey) dla po-
żytku Dyczynny y twego prywatnego.



Pamięć robot y wśelátiego dozoru Gospodárskiego
w Księzycu Stycznim.

IANVARIVS Styczeń.



Styczeń z Srogimi mrozmi z Nowym Látém chodzi /
W Nowe Látó y stary kózuch nie zaślodzi.

W Stycznim moze każdy zros-
zumieć co za Rok będzie:
bo gdy dobry początek órzodek y
konec tego Miesiąca będzie / te-
dy y Rok dobry będzie.

Stema aby dobrze sáfowano w
tym Miesiącu, kiedy sie máto/dla
bydła dezierać: bydło dobrze karmić
y pilnować go.

Właścienie ná Látó y inſe zboże
młócić / y od młóctow pozadnie
odbierać / y ná ſpichlerze ſpoſobne
ſypać: zboże przerzucac.

Jaко ſpichlerze máto być budowa-
wane / y co za ópatrzności trzeba o
kóto zboża / także co czynić aby go
myſy y robactwo nie pſowało: w
Oekonomiey moiey abo Kśiedze
domowey Gospodárſkiey ná ſwoym
mieyſcu piſatem.

W armie wieprze w oſtátnej
kwaſie bić.

Do gumná aby ſie ſwinié nie za-
kradaly / tego pilnie ſtrzedz / nie
tylko ſkoda ale y ſromota. a má
ſie ſtarac Gospodarz rzadny / aby

gumno záwarte miał.

Drzewa ze pnia rabac przed S. Sa-
bianem y Sebastianem / w oſtá-
tnej quadze gdź Miesiac ieſt pod
ziemia / ná budowanie / takze ná o-
breczy / y ná inſe ſtátki domowe /
bo takowe dzywo dtugo trwa.

Suſfony owoc/iáko iábtká/gru-
ſki / kwoásna kápuste / mácherow / y
inſe iárszyny / tego y przyſtego Mie-
ſtácá nalepſzy czas ieſt przedawac /
po ki mlode zielone ziótká y iársz-
ny nie náſtopia.

Cynow wśelátich / gdzie ieſt de-
biná / tam kótow / ſtupow: gdzie
ſośnina / tam żerdzi / dyłow / wiec
też y drew do palenia / tuczywa ná
kominy náwozić / nárabac / takze
wśelátich ſtátkow nápryczyniac /
tak tych / ktore doma wrobić moze
iáko y kupnych / kiedy las leśne /
gdzie gárcarz z gliny / gdzie ko-
walz zelaza.

Gnoy ktory od s. Marcina ná
kupy byt kładziony przewracac ten
co byl ná ſpodku ná wierch / al y
debye

Dobry ugnit.

Kto też ma co budować / albo zwozić / iako sol / zyto do spichlerza / na sianach niech to odprawuie / bo iacno wsiłakiey materyy na budowanie przyczyni y związie co sie mu bedzie podobato : bo siana mi lżej / y bliżej drożę przez błota y rzeki wprost iść.

Plugu / brony / wożu / y inšy ch szpetow poprawiać.

W Styczniu najlepšie sa ślima k. kto ie rad ie.

Popioł kiedy leśnemi drzwami pala zbierać y chować rzadnie. chmielnij też y makowiny palić na popioły.

Na cienkie płotno cienko kazać przasać: obrusow / recznikow / serwet dostatek kazać kaczom nadziałać. Kury pośladem karmić y gotebie.

3 Jarki gorzałke palić.

Owies rozprzedawać / bo pod ten czas nadroższy bywa / sobie go y potrzebe zostawiošy.

Masto y mleczno rozprzedawać. Podty drob bydlecę w beczi solić.

Owcom olśowego liścia dać / Ktora go ieść będzie o tym czasie / ta iest zdrowa / Ktora nie / ta choruje na wotrobę y płuć: iako zabiegać tym chorobam owczym y uiszy w Oekonomiey moiey na swym miejscu pisatem w Części czwartej o bydle domowym.

Bo kofy żeby przedzy miošy / dawoć im podczas tego Miesiaca sušony grzech / owies / albo też sušony chleb.

Tatarske młócić / y co podlejšę go ziarna / y co namniejšę na nasienie schować / bo taka / iako powiadaia dobry gospodarze / naylepšę sie rodzi.

Sieczkę rzezać bydłu wymiarem a porzadnie y koleta : bo słomy bydłu / owcom / stadu / y kozom sila wychodzi : a gózie tey nie wiele bywa / ladę z kosa do rzezania sieczki a kociet do grzania wody mieć ; tedy łacniey sieczka niż słoma dobyteł przechować sie może.

Gózie stawki sa Ktore oddechu potrzebua / opatrować to y na tą zdy dzień przerebła kazać przerebować / aby ryby mogly trwać a nie pozdychać : toż czynić y przyšlego Miesiaca / także y w Grudniu go zimno przedo nastąpi.

Sieć na ryby rozmaite / do wielkich y małych stawkow dziać / y skrety na powrozy do nich gotować : a kiedy puszczę y zwierze te stęci przyczyniać y zdartych poprawiać.

Śnoy czynić. Jako go czynić w Oekonomiey moiey na swym miejscu pisatem także w Książce. Ktora tytuł ma Gospodarz.

Pszczoły przenosić na inše miejsca.

Dziewki maia kadziel przasać / pierze dziec / grzech obierać / gryby sušone krawać / także wedzona rzezać.

Tegoż też miesiaca rozmaite bydło komuby poodchodzilo / ma być kupowane. także kury gęsi / kaczki.

A to sie wšetko ma rozumieć o dniach Księżę miesiaca / nie licząc od teŝy oštę

1780

Pamięć

Pamięć robot y wszelkiego dozoru Gospodarskiego
w Księzycu Lutym.

FEBRVARIVS Luty.



Luty przynosi febrę y pierśi bolenie /
Czego chcąc wysz / bierz miernie picie y iedzenie.

Te roboty wszystkie co y w
Styczniu odprawowane być
moga.

Przekopy okolo rol / pol / tak /
ogrodow / czynić / dla szkody y
przejazdu.

Cebule / marchew / na nasienie
sadzić według czasu / ieszcze rany
Kół bedzie.

W dzewa nie potrzebne galezi
okrzyszwać / z wasienic obierać / os
kopywać / także kostki sadzić y siać
według czasu : bo iesliby ieszcze zi
mna byty / tedy to na Marzec za
chowac.

Gataski na szepienie obtomy
wać : y mtode dzewka przesadzac /
w ostatniej quadze.

Cioleta na chowanie walszyc w
ostatniej quadze.

Wina z sasy do sasy przetaczac a
bo odtaczac / w ostatniej quadze /
w iasny dzien / y gdy południowe
wiatry wiać beda.

Dzewo rabac w ostatniej quadze

Stawy narybiac w ostatniej
quadrze.

Rozsade siać w Vigilia s. Pios
tra Cated : abo w Wigilia swieto
go Maciera. A iako ie siać aby
przedko kapusta z niey byta : w Ba
lendarzu wiecznym Gospodarskim
w Księzycu Lutym pisalem ; Tyt.
O rozsadzic.

Z Kzepnice y ze lnu / oley bić ksz
zac : a ten do lamp abo kagankow /
takze do mazi moze być vzywany :
takze makow / lniany / konopny o
ley na Post bić kszac / y potym go
przekuplom baniami przedawac ku
postowi : a wiedziec wiele kwars
w banie w midzie.

W tym Miesiacu ma Gospos
darz pilności przytozyc aby zboze
wymlocil z sasietow / bo pod ten
czas y potym / szkoda wielka mysy
w nim czynia.

Tegoż Miesiacu moze pniak
sadzić / w koreby kto przez Kół
chciał szepic tak ze y dzewka gdy

Wuj miazga w stare widzie: bo ta-
kiego drzewa ktore w Lutym szes-
pione bywa chrobacy nie toczą / y
w owocach sie nie rodzą: o szes-
pieniu sadow rozmaitym sposobem o
pzesadzaniu drzew / o krobowaniu /
o kładaniu gnoiem y inshy dozorce
o kolo sadow; w Oekonomiey na
swoym miejscu seroko pisalem w
czesci wtorey. o sadach y ogrodach

W tym Miesiacu okolo dnia
piatego tego Miesiaca / nasienia
ogrodne moga być z ziemia zmiesz-
ane w garncach aby tym przedzy we-
sly: nie trzeba go iednak dlugo w
ziemi miec aby nie puszcilo.

Gnoy z stajen / z obor wypratać /
y na pole wywozić a zwlaszcza na
ieczmienisko / na schodzie Miesia-
ca / także na ptonne role / a trzeba
go zaraz rozrucić po roley.

Tegoż Miesiaca moze Marcow
wyieczmienić siac tydzień przed za-
puszc / albo tydzień po zapuszcich.

Dziwkom kazać przasć / pierze
dziec / rzepę obierać / y zagnila iarzy-
ne / y owoc dla wieprzow kraić:
powrosła y powrosy robic.

Troiste nasienie siac od 12 dnia
Lutego aż do 22. dla bydła: to
jest zmieszać ieczmiem / o wies / wy-
kę y gorczycey tak to wespół niech
roście: y potym gdy podroście /
badźzielno / badź też gdy sie do-
stoiżać / y tymż mie bydło karmić.
A ma być na dobrze wprawney y w
gnoion. y roley siane.

Ogrodow dozjeć aby ien. i. Wio-

sne gnoiem sprawiono / poborano /
y co y potrzeba bylo / uczyniono.

Przedziwa ze lnu dać poprać / a
by tym bielsta przedza do robienia
plotna była.

Na winnice kto ie ma / albo dla
wina do ogrodow gnoy wozić.

Laszki do podpieranía winá
strugać.

Mosy naprawiac przez ktore
bydło chodzi y ludzie iezdza / cho-
dza y woza.

Prosiat ktore sie tego Miesia-
ca rodza nie bić / ale ie wychowy-
wać / bo przyszley Wiosny y Latá
gdy ciepło nastapi tácniey sie roya
zryw. y wychować moga.

W Stycznia y W Lutym maki
iako nawiecey kazać namlać / by
y na cały rok / bo taka trwała by-
wa na chowanie. Co czynie aby
dlugo w sásach bez naruszenia na-
bita trwała; W Oekonomiey w
Czesci pierwszey o Gospodarstwie
na swoim miejscu pisalem.

Tego też Miesiaca gdy sie orać
bedzie godzito / plug gotować na
rola / y poczac orać / na bob / groch /
wykę / y te rzeczy siac.

Gniazda ptastrow domowemu
naprawiac aby sie mnożyć mogto:
golebie gniazda reymiatć / także
y kókoše.

Solwart bydlem opatrzyc / ies-
nize go co zimie vbyto.

Pszczoly kupować / y na pewne
mieysce stawiac aby sie mu przu-
czyly.

Pamięć robot y wśhelakięgo dozoru Gospodárstkiego
w Ksieżycu Marcu.

MARTIVS. Marzec.



Marzec odmienta wiátry/ deszcz mieśá/ z pogodá/
Wiec nie dziw/ iesli starzy czuia go z swa škoda.

W Tym Miesiacu poczynaia
kury/gesi/kaczki znorou iáy
ca nicác/a czasem teź na końcu Lu
tego / iáko czas ciepły ab o lat bli
sko następuie. Starac sie tedy aby
iáko narániey kótkossy byty nasidzo
ne y kuczeta wyległy.abowiem sie
tym przedsey wychowáia.

Jedennastey Niedzieli po Bo
żym Narodzeniu ma być plug ná
roley.

Na wiosne trzeba rola naylepiey
zrozumieć / bo w Jesieni tylko ży
to / a psenice ozima sieia: ale ná
wiosne wśhelakie zboża y ogrodne
rzeczy/ ktore potrzebuia swoey pra
ce: miedzy ktoremi sa niektore /
ktorym potrzeba w Jesieni rola
gotowác.

Tegoż Miesiacá Szalwia / ru
te / maieran y inſe tym podobne
ziółka sadza y przesadzaia: melony/
także ogorki y banie. Także moze
24. dnia Marca/ graſtki/ igłtká/

pigwy / morwowe dzewa szepić
y sadzić: iáko Palladius pise Cap:
10. in Martio. moze teź iedline / de
bine/ szepić.

W Marcu gdy roza polna trzy
dni abo ſeć przedpełnia będzie prze
sadzana z mieysca. ná mieysce przez
trzy lata/ będzie miała ná sobie roza
cielistej farby / y barzo pachniaca.

Okopy dzewa w Marcu / ley
wode w doly/ niech będzie tak kó
rzeń wilgotny áż okwitna/ tedy im
nie będzie škodził grad ani mroz.
Gálezie tedy do szepienia y iákie
wtomywać w Marcu/ y tedy szes
pic/ y iákie mlode latorostki; w Ka
lendarzu wiecznym Gospodarskim
w Ksieżycu Marcu w Tyt. o dze
wach pisátem.

O Gasietach mlodych iáko ie
tuczyć y czym / y iáko ie znaczyć:
tamże w tymże Miesiacu pisá
tem.

Wiersze obćinać dla grodz
may

Ma y sadynta na Wroble Miesiac
ca/ a trzeba ia przedo obcinac po
Kiesze w nie miazga nie wnidzie :
obciawoy/ w wiastki ia zbierac y po
stawić/ tak przez tydzien abo dwie
Niedzieli mechay stoi az wyschnie/
choeby tey tak stac miata az do les
nego siana; a potym ia w wodze
wlozyc / gdy ptor bedziey miał
plesc.

Moze sie tey w tym Miesiacu
sprawic/ co sie w tamtym sprawic
nie mogto dla zimna y sniegu; to
i st dzewa oftrabywać / suche ga
lezie obzynac/ z wasienic obierac/
wilki obzynac y stare liście z dze
wa zbierac: sezepy okopac / iesliby
na zima byly gnoiem obtozone abo
iata mierzwa.

Cieleta odsadzac w wtorey kwa
dzy okolo pelnicy.

W zbozu zielska wyrwyac.

Na ieczmiel/len/kapuste/ y ko
nopie gnoy wozic / kto tego przed
zima nie wczynil.

Gruchy wykaw ostatniey kwa
dzy siac / abo przed nowym Mies
siacem okolo Szrodopostney nie
diele: takze y owies/ iare zyto y ie
cniel Marcowy.

Valen kto przed zima nie orat /
moze to iesze w Marcu wczynic/ie
dno snieg znidzie y Koro sie bedzie
godzilo orac: potrzeba iednak pier
woy dobrym gnoiem rola nawiesc/
gdzie go masz siac / y worac go w
ziemie.

Skoro iedno snieg zeydzie / la

ki/ ogrody wymiatac/ grabic/ wy
przatac/ kretowiska przydeptowac/
zamiatac/ zrownawac / aby trawa
rosć mogla: okolo tak przykopy
kopac / y stare wybierac.

Kapustne pozne nasienie dzies
przed swieta Gertruda siac.

Pfenice iara w Wielki tydzien.

W ogrodach kopac/ grabic/ ro
zmaitym nasieniem y iarynamiza
siewac/ iako sa / cebula / ogorki/
pietruska/ rzepa/ marchew / chw
sta/ chrzan/ pasternak / kuczmer
ka/ satata/ rzepnica tey nie zla dla
oleiu dla czeladzi demowey/ y inie
do kuchnie nalezace iaryny; i sl
ze w Lutym zimno bylo / y nie gos
dzilo sie siac.

Koza sadzic.

Sliwowe y wiśniowe drzewa
przesadzac.

Na nasienie cebule/ pietruski/
marchew/ / y inie sadzic pod pel
nia: co nad to w ogrodach ma byc
siano y sadzono / y ktorego czasu /
wiedza o tym dobry Gospodarze/
y iam tey o tym nieco w Gospoda
rzu moim wspomniat / czas opisac
wsy wedlug ktorego sie sprawos
wac trzeba okolo siana wselac
tego.

Skoro pusci o nasieniu myslie/
siac/ y nie odrywac sie od siewu.

Grodzic na ten czas polki siero
nie nadciagnie/ a tak aby na drugi
rok grodzic nie trzeba bylo.

Swiniom dziegiel z korzeniem
zaraz po Wielkiyndcy w piec
kiac

Kładź / bo im to zdrowo y zdychac
nie będa.

Owce na pole znouu wygnac
gdzie na polu przez lato bywala dla
gnoienia roley.

Wiecierze na ryby zaszawiac / y
na Wiosne wrzekach / szubleta /
karpia / y wselaki drob towic / y
stawy tym rybic / abo tez przesadzac
z stawkow w pierwszey kwadryse
miesiaca noweg abo przed pelnia.
Strazj tez miec dla ryb w stawiech
y w sadzawkach / y kedyby po polu
ialie jeziora by / y mietylko na wio
sne ale y lecie : bo w ciepla wodze
rychley chtop webnicy wkradnie.

Budowanie wielkie na Wiosne
zaczynac : rzemieślnika do budow
wania dranic / dzewa / tarcic / gon
tow / y do wselakich robot nales
mtego na Wiosne kiedy dzień wiel
ki lednac / a swymi poddanymi zi
mie y w Jesieni y na Wiosne robic
moze / ktory osiadly / abo ktorego
kto doma zawse chowa.

Ogor orac poczynać kedy nadal
szy pierwo / y dla paszey / zwlaszcza kie
dy czas na pasa : a tam kedy z gno
ione roley / poalesz orac dla pasy y
sian : bo na wielu miejscach moze
siano pobiec tej orac. Takze na w
gor gnoy wozic.

Jeczenie sian przed Wielkanoc
ca abo po Wielkiej nocy / wedlug
pogody y zwyczaiu kazdego
kraiu.

Do ps. 301. dozyrzec gdy isny
dzien jest.

Wino odkrywac gdy suchoy ida
sne niebo : takze winnice wypzas
zac / okopywac wino / ic.

Powrosła na zboze dla przyszles
go zniwa czynie / y na poszycie na do
my snopki wiazac.

Mate dac mlecz / bo taka przez
lato lezeć moze / kto w Lutym / dla
potrzeby przez cały rok nie da iey
z mlecz.

Stratkow / skut / dozyrzec aby zas
wse cate byly.

Od Wielkynocy az do s. Jas
kuba tra sie rozmaite ryby / dla tea
goz pod ten czas wielkimi siecamf
skoda ryb towic / aby stawy nie pu
stosaly.

Na zwiastowanie Panny Ma
ryey abo w rychle potym wychodzi
ryba z gtebiey na szerokosc wody.

W Marcu moze bydz sadzona
cebula mloda okolo grzod abo sa
gonow / a nasienie cebulne mo
ze sianc w poszrodek : z tey sadzoney
bedzie potym wielka cebula ; a ma
ta ktora byla w poszrodku siana /
moze takze byc na przyszla Wiosne
sadzona / aby wieksza wrosła.

Dziki kaczki strzelac y towic
gdy zas do nas przyleca.

Młode kurczeta sadzić / bo ta
kie naylepsze sa ktore sie w Marcu
wylega / bo sie moga przedzey wy
chowac / a niz te ktore sie w Sier
pniu wylagala / abo potym / gdy
chłodne czasy nastepia.

Malonowe nasienie sadza pes
spolicie dwie niedzieli przed Wiel

ranoca abò pozney / gdy już mro-
zow nie bywa / bo przedko wymar-
na. Jako ie sádzic y co czynic aby
rodkie / pachniace / y wielkie pro-
sty; W Kalendarzu wiecznym Go-
spodárskim w Ksiezycu Marcu
pisatem. w Tyt. o Malonách.

Gdy chlebá kto przed nowem
skopo ma / moze z owsa / z tatar-
ki / z prosa / z soczewice / z bobu / z wyki /
z wielogrochu / z iabtek / z grusiek /
chleb czynic ; iáko go czynia : w
Pierwszey Cześci Oekonomiey mo-
iey pisatem na swym miejscu.

Bronatne fiolki rodza sie w
Marcu / z ktorych dobre gospodye

nie / sok / oleiek / cukier / wodke / o-
cet / konfekt / y inше rzeczy do swey
apteczki domowey czynic máia. Já-
ko te rzeczy czynic / w aptece moiey
domowey do Oekonomiey naleza-
cey w Ksiedze pierwszey nauczy-
tem.

Rosada bywa siana w wielki ty-
dzień / a przesadzaja ia ná s. Dra-
ban. A trzeba iedne od drugiey ná
pultory stopy sádzic / aby iedná
przed druga rość mogła : a gdy pod
roście / trzeba ia często okopywac /
po ki sie w ziemié dobrze nie wko-
rzoni.



Pamięć robot y wszelkiego dozoru Gospodárskiego
w Księzycu Kwietniu
APRILIS Kwiecień.



Kwiecień ziemie odżywia frew w człowiece mnoży /
Dobrzecz kto sie w ten czas purgować przyłoży.

To wszystko co sie w przeszłym
Miesiącu dla niepogody sprzą-
wić nie mogło / to w Kwietniu ods-
prawić sie ma y odrobić.

Kury Indyjskie / domowe / Po-
kozy / pawy / gęsi / kaczki / to wszy-
tko rozmnażać : y inne wszystkie
pysplodki coby sie iedno godziło
chowac. Jako rozmaite ptastwo
domowe sędzić / karmić / wychos-
tywac / y leczyc na ich choroby /
w Dekonomiey moiey w Części
trzeciey o ptastwie domowym pi-
sałem na swych miejscach.

Karpie na tarcie okoto 6. Ges-
rzego rozsędzić : trzy ikrne a dwa
mleczne / należa do sędzenia : y tak
wespól maia być sędzone : a stawy
te do ktorych ryby maia bydź na
tarcie sędzone / trzeba zorać / a
gdzie to być może przez zime bez
wody niechay beda. Jako stawy
budowac / spuszczać / narybiać ic.
w Dekonomiey moiey w Części
czwartej O budowaniu stawow y
rybách na swym miejscu dostatek

cznie pisatem ; tamże o przyrodze
niu ryb rozmaitych y w iakich
miejscach ktora ryba rada przez
bywa.

Sol kupowac dla Lata / przed
tym nim pocnie zyto kwitnac dla
solenia miesa / kapusty / y inszych
potrzeb domowych.

Na kapuste y len rola pokładac
w ostatniey quadrze.

Barany stopic okoto Wielkiey
nocy.

Do bydla bydlnika przypuszczac.

Owce myc okoto Wielkiey noc-
cy / gdy ciepłe słońce świeci.

Bydło znowu na pole wygaa-
niac bedzieli sie iuz trawa puszczać
Gnoy na kuzemiotac po dżdzu
w ostatniey quadrze / bo tym lepi. y
wgnie.

Owce strzydz okoto Niedzieli
ktora zowia Exaudi, bedzieli ciepło /
bo predko przeziebna ; a strzygac ic
kždy runo zwiazać : postrzyzsy /
wełne powazywszy pierwey / scho-
wac.

Podrzywy z otrebami pszeniczy
nem i kłosom dawać w Kwie
tniu/bo potym dobrze iayca miosa.

Plotno poczac bielic gdy drze
wa kwitna.

W Kwietniu pożytek zbydła
znowu poczyna sie.

Sigi może przesadzac choć iuz
papowie puścicy.

Sigi/pomoranicze/ y inſe cudzo
ziemskie drzewa/ odkryc na swie
ty Gzegorz abo wjnieſc z piwnice.

Ogrodki pilnie zaſtać ma w tym
Mieſiacu dobra gospodyni/ zioł
mi pachniacemi/ rozey naſadzic/ y
ziol rozmaitych tak dla wodki iay
ko y dla wienkow.

Młoda wierzbe gdy ſie iuz w
wodzie puſci ſadzic/ y aby ſie o nie
bydło nie tarło obwarowac.

Ogorki w Kwietniu ſadzic na
ten czas gdy iuz mrozu ſpodziejawac
ſie nie trzeba / gdy Mieſiac 5.
abo 6. dni ſtary bedzie. A ſadzic ie
w mokra rola abo po dżdzu. Wie
ktorzy ſadza ogorki goy wiſnia
Kwietnie. A nie razem wſytkich ſa
dzic (także y malonow) ale raz dwa
trzy/ iedne po drugich / a oſtatnie
na 8. Gerzy tedy ſie tak rychley
zdarza; także y malony.

Stowiki trzeba towic do ſpie
wania oko 8. Jerzeg abo na 8. Ger
rzy: bo po 8. Gerzym wlowione
rzadko ſie wchowacia/ także mlode
Kowronki.

Teraz iuz golebłom poſypowac
nie trzeba/ bo nayda ſobie na polu

co ieſc: ale zimie trzeba im dawac/
iako y inſemu domowemu ptas
ſtwu: a naylepiej ſa do iedzenia
golebie mlode / ktore ſie na Wio
ſne wylega a w Jeſieni. Kto kaczek
nie ma/ niech kaczuch iaiiec nakupi
y pod kłofy ie w Kwietniu naſa
dzi aby ie wyległy / żeby w przyſta
Jeſień y zime miał co bic.

Prakow niekazać towic/ bo pod
ten czas ſie lega y mlode wychow
wacia: y gniazd im pſowac y iaiiec
brac zaſkazać.

Cieleta odſadzac od krow.

Orac/ doſiewac/ grodzic/ ogro
dy gotowac.

Na 8. Marya Egipcyańska ſiecia
też ieſciez niektorzy cebule.

Dwie Niedzieli abo trzy przy
Wielkanoco ſiecia niektorzy kop
wloſki na naſienie.

Pod ten czas bywa bydło chude
dla tego z trzeba go tym pilniey ka
mic.

Winnice może też pod ten czas
gnoic/ wyprzetac/ obrzezowac/ ob
wiazowac macice / po ki wino liſto
Kow nie puſci. Także wino z bec
ki do beczi przetaczac.

W Kwietniu tra ſie plocice /
biale ryby/ y okunie.

W Kwietniu y w Maju potrze
ba mlode kureczeta w cieple cho
wac/ a moze byc w ciepley izbie /
bo przedko w tych dwu niuſtawie
cznych Mieſiacach przeziebna.

Pod ten czas liha bywa/ ktora zbie
rac y wodke z niey palic maia do

bre gos

bre gospodynie. Na co jest potrzeba
bna / w Apteczce moiey domowoy
pisatem w Księdze pierwszey w
Tytule o wodkach rozynaitych / y
w Kalendarzu w Miesiacu Kwie
tniu w Tit: o Lilicy.

Młode drzewka świeżo sadzo
ne / trzeba polewać okolo korzenia
woda z gnoynice abo insha zgnila
woda / taka jest z sadzawek z prze
kopow y z inshych zagnitych kaluz;
także nieważi troche gnoiu na
korzeni ich potozyc; a tak rychley
puzymie sie, ale nietylka ich gno
iem okladać na wiosne.

W wi lki czwartek na niektor
rych miejscach skopia baranki gdy
ciepło.

Rakow niekazać trowie ktore
sąca maia. Toz ma być rozumias
no y o inshych rybach ktore pelno
ikry maia / y ieszcze sie nie wytarty.

W tym Miesiacu też / banie sa
dza dzień abo piec po nowym Mies
iacu.

Owies iako naraniey siał bo sie
tym lepiey zrodzi y plennieyszy be
dzie.

Śnieg ktory w Kwietniu idzie /
pozyteczny jest rodom / tak wlasnie
iako by ie gnoiem nawiosł.

Jeczmięń ma być siany 15. Nie
dział przed s. Jakubem / ale ortyś
raniey.

Dwanaście Niedziel przed s. Ja
kubem siewa ieszcze na niektórych
miejscach owies: ale też iuz poz
niy nie jest zwyczaj owsa siał.

Jedenaście Niedziel przed s.
Jakubem siewa na niektórych miej
scach len.

Okolo s. Serzego scepic może
dwa dni abo trzy po nastaniu no
wego Miesiacu.

Na s. Serzy trzeba bydło z łaz
zganiać / bo aż do s. Serzego by
wa bydło po takich pastwie / po
tym iuz na siano y na potraw za
puszczaja ie.

Na s. Marcę niektórzy zwykli
konopie siał.

Prosi / tatarcki w czas siał dla
rospuszczenia bydła.

Na niektórych miejscach siewa
grochy na Wielki czwartek / abo
trzy dni przed nowym Miesiacem.

Młode pokrzywy zbierać y na
salach abo pod dachem suszyć / a
dla bydła w przyszła zime między
strome / abo grochowiny posiekas
wszy ie siekaczem / mieszać z sie
czka y wazyć wespót w kotle / y
tak ciepło bydłu dawać; także zio
ła ktore plewia między marchwia
pietruska / y między inshymi iarzy
nami / bo to bydło gie barzo rado
y zdrowe potym będzie.

Gdy w Lutym y w Marcu gnia
zda w ktorych sie wasiennice lega
nie beda zebrane / tedy w Kwie
tniu y w Maju zbierać ie / bo na
ten czas gdy poczyna być chłodno
wielkita znowu do gniazd / gdy sie
we dnie gdy słońce świeci rozlaza
po ozemiu.

Pamięć robot y wśelaniego dozoru Gospodárskiego
w Księzycu máiu.

M A I V S. Máj.



Máj jesti swym wśelem ma nad wśetko lúto/
Niewdziczen czasow; po krwi kto nie wesolná to.

NA ożimie páść bydla przez
stác ná s. Philip y Jakub.

Wina naylepšy czas ná s. Krzyż
sádzic póki nie puści papowia: a
trzeba go wlomywać nie rz. zic do
sádzema/ bo stáryz zakázua zadnes
go wina żelazem nie ruszác / póki
trzech lat stáre nie bedzie.

Kány len / konopie/ proso síac
ná S. Urban.

Takze tátarke w ostatniey kwas
buzie.

Báránki mlode odsádzác / y owo
ce trzy rázy ná dzień doić poczác os
koto Swiatek / abo tydzień po
Swiatkach/ takze krowy.

Ściány glina lepic / nie beda sie
pádać.

Piece w piekárniách lepic / nie
pádaia sie/ takze boiska w stodole.

Dáchy stoma poszywác / a stáre
snopki z poszycia miedzy gnoy roz
trzasác.

Chmiel podpierać y záládác ná
tyczki.

Zboze ná spichlerzách z pilnos
ścią y czesto przerzucac/ aby gdy ży
to ná polu bedzie kwoitnelo/ nie zes
psewato sie y sčody w nim nie bylo

Rachunú sluchać pasterzow z
bydla: y inwentarze bydla rozmáis
tego spisowác/ y pietnowác bydlo/
y co l. z go przymnożyto y co wbyto
spisac

Gnoy krowi y owczy ná v gory
poczynać wozić.

Wlowo szepione dziewczka poles
wac gebka w każdy wieczor.

Masla y serow iako nawiecey
przyspásobic / bo Májowy nabiał
naylepšy bywa.

Psejoty opátrowac y vle im wys
chedázac

Cieleta wátaszyc.

Wino przetaczác z beczi do be
czki/ takze okoprawac/ swiezo sadzo
ne/ y obzynać stáre macice.

Z zboza žielstko wyrzycac.

Moze tez szepic poczawšy ob
Májá as do Czerwca/ ná miejscach
w. lgotnych

wilgot
szep m
nie ma
ny gdy
sie taci
też pod
drzewo
wšytk
Pšc
smaru
owczy
bá/ tel
roie r
poznó
nomi
pisate
Pt
czas/
W
Phili
Od
šy bá
K
Farm
ten cy
y znik
gi cja
gty.
niu k
dzam
ich/ y
miej
salen
W
vry
ścią
rych
B

wilgotnych / y przy wodzie aby sie
szcep mogt polewać. A żaden szcep
nie ma bydź przesadzany ani szcepio
ny gdy z siebie papie wypuści / bo
sie taki nie przyimie. Nie godzi sie
też pod ten czas rzezać ani obcinać
drzewa / ani gnoiem okładać bo to
wszystko szkodzi drzewu.

Pszczoly aby sie dobrze roily po
sfnaruy im dziurki w wlu mlekiem
owczym okolo s. Philipa y Jaku
bá / tedy sie beda przedzy roily. Do
roie rana lepsze sa niż te ktore sie
pozno roia: O czym serzey w Oeko
nomiey moiey w Tit. o Pszczolach
pisalem.

Plotno nalepiet bielieć na ten
czas / gdy Jablon kwitnie.

Wyte śiac y soczwice okolo s.
Philipa y Jakubá.

Od Bożego wstapienia poczawo
sby baranki bywaia rzezane nastopy

Koni y pilnością doglądać / y
karmić ie aby nie chudy / bo pod
ten czas moga konie tak zchudnąć
y zmikczemnieć ze potym przez dlu
gi czas poprawić sie nie beda mo
gły. O obrotu koniskim / chedoż
niu koni / stadach / zrybcach / obier
dzaniu / czwieżeniu koni / naturze
ich / y chorobach / seroko na swym
miejscu w Oekonomiey moiey pi
salem.

W Slastu w Mieścacu Maiu /
wzynia wielkie potrzywy y pilno
ścia / y siekacia ie krowom / po ktor
ych wiele mleka daia y pieknego.

Rozsada kapustna sadzić.

Boże na spichlerzách / na Łądy
tydzien przynamniey raz przerzu
cać / bo proch czyni ie suchym : a
ciężko niech leży na spichlerzu.

Raki w Maiu naylepsze bywaia
y petne / a zwolascza gdy Miesiacá
przybywa : y tak trwaia aż do Mie
siaca Września.

Pod ten czas tej nawiecey sie
ryby towia na wode.

Gospodyni dobra ma rozmaite
Maiowe ziolka w miedzie abo w
cukrze smazyć : o czym seroko w
Aprece moiey pisalem.

Maiowa rosa krostawym pos
maga gdy sie w niej rano walala.
Gdy żyto kwitnie / rady karczeta
zdychaia : kładzje im macierzankę
w wode ktora piia.

W Maiu tak w nocy iako y we
dnie dobrze plotno bielieć : dla tegoż
w Prusiech / y na Slastu / w nocy
plotno na polu zostawia : a żeby
go nie rozkradziono pilnua w no
cy wbudach na to zbudowanych.

Trzy dni przed s. Urbanem / abo
trzy dni po s. urbanie zwykli ludzje
na niektorych miejscach iecznieć
śiac / takze konopie / y powiadaia
ze naylepszy czas.

Rokosom y kaczkom iayca pod
kładay : bo te karczeta y kaczeta /
ktore sie pod ten czas wylega / mo
zjeś snadnie prz y lato prz chorwać.

Lososie do sroiatek bywaia do
bre / potym też uż nie tak. Pod ten
czas też wogorz sie towia / a zwolascza
tiedy grzm.

Popisać wiele lech cebule / pą-
sternaku / marchwie / maku / pie-
truski / karczochow / ogorkow / rć.

Gdy w Maju żoladz dobrze os-
kwitnie / znaczy rok dobry.

Len na niektórych miejscach
świeca na s. Jerzy im starszy jest mie-
świeca / a tatarska świeca w Krzyżowe
dni. Proszę około Niedziele / ktora
żowia Exaudi,

Tegoż Miesiąca salaty świeca /
także rydzkiow / ruce / cebule / rć. Ka-
pustna też rosła na niektórych sadza
przed Świątkami tygodni / abo ty-
dzień po Świątkach.

W tym Miesiącu / tłuste y mo-
kre role / ktore dlugo mokre trwá-
ją / może pierwszy raz orać : a suche
role drugi raz.

Gdy po śniegu będzie / może ie-
szyć grodzic / dzewo rabac / brogi /
skodoly / posywać : tuczywo y dzie-
wką na kominy rabac / y pod ryby /
aby ich przez cały rok bydź mogło :

gusy na podwórzu na Pupy susza-
wać / y na ozime pola wywozić / Kos-
niom dać odpocząć / y dobrze je kar-
mieć / aby zaś świąta y mocy / ktorey są
sprawowaniem rol letnych pozby-
ły / nabyć mogły.

Jarki / tatarski / bączny Gospos-
darz nie ma wiele świeca okrom przy-
gody nie weziasz zadanego zboża :
bo bywa to że Jesień niepogodna /
a mroz rychley ozimie opóździ : te-
dy nie lsa / iedno iaryna ratować.

Nieczystego zboża nie świeca.

Plewidła pilnować / na ktore
ogrodnicy / komornicy / chatupnia-
cy / kaczmarze / rzemieślnicy / iść
powinni.

Ktore ziola do smażenia w niedzie-
y cukrze / także na palenie wodek y
do lekarstwa w Maju / y innych mie-
świecow mają być zbierane / w Ka-
lendarzu pisalem, przy każdym
Miesiącu.



Pamięć

DX
to
wychy
wierzch
nastaj
spoda
tedno
wego
boty s
Or
gdy k
piey z
żołali
Kajdy
sieto
burku
tu po
ple
tyko
a tied
lach /
Kedy d
sienny
ie pto
pzech
temi

Pamięć robot y wszelkiego dozoru Gospodarskiego
w Księzycu Czerwcu.
IVNIVS Czerwiec.



Czerwca oracz obchodząc taki albo zboże /
Dostada w myśli takie gumno nawieść może.

DXuga cześć Roku to jest La-
to poczynia sie / gdy słońce na-
wyższy wyszedłszy czyni solstitium y na-
wieszszy dzień. Wdzięczne Lato gdy
nastąpi / samo robotę pokazuje / go-
spodarze dobrzy po polu sie snują /
jedno chcieć / nauczyć każdego leni-
wego pilny co rano wstawa y ro-
boty swe zaczyna.

Oracz na wgor y gnoy wozić : a
gdy kmiećcie gnoy na pole woza les-
piey żeby z pola darmo nie przyie-
szjali : mech każdy przywiezie za
każdym razem kilka kamieni / bo
sie to przyda y do murowania y do
burku / tam gdzie muruie albo bur-
ku potrzeba.

Plewida pilnować pilno / nie-
tylko w ogrodzich ale y w zbożu :
a kiedy piewa w ogrodzie albo w po-
lach / opiołki w obore nosić / albo
kiedy daleko wozić : bo z tego Jes-
sienny gnoy być moza. Niektorzy
ie plocza y daia bydla : niektorzy
przechowywają ie przez jime / kto-
remi potym bydlo karmia / y po-

wiadają że rado to bydło ie. Toż
czynia z nacta marchwiana y z rzepy
Gnoy rozstrzasać y podorywać
w ostatniej quadze.

Pozny len siać okolo s. Wita.
Stodoty / brogi / spizarnie w-
przetać / śmieci y mierzwę z nich
wyrzucać / y czego w nich nie dosta-
ie zporządzać / brogi posywać / boi-
sko polepiać y wbiac aby wyschło.

Marcowe owieczki y baranki
slabe w tym Miesiacu przedawać
y na siedzenie bić : y strzedz aby na
takich nie bywały bo zdychają od
nich.

Lecie w przypołudnie trawy siec
w ogrodzich / w sadzich / a bydla
podawać : a potrzywy młode by-
dlu najlepiej / y proznie sie koty che-
doza pokł nie parza : rano ie siec
bo na ten czas nie parza.

Spaści / skod pilnować / a w
czas zapowiedać taki y zboza aby
skoda nie była.

Pasterwikow doyrzec aby dobre
ogrodzenie w nich bylo.

Lecie

**Lećie ryby suszyć naylepiey Kto
Wce dobre mieć.**

Plotną bielac strzedz aby na
dźdzu nie legaly kiedy sie ządźdzy /
bo mu będzie škodzić.

W stawow Kady sie ryby tra /
straz jawse mieć iako y na Wio-
sna.

Owcom w tym Miesiacu soli
dawać zmieszawşy z trawą / gdy
sucho.

Barany odlaczać od owiec / y
tak ie przypuszczac do owiec / aby
sie iagnieta na czas dobry legty.

Czerwcowy deszcz iarzynom po-
maga.

Gdy gnoy na rzepe wywoja / tes
dy mierzwe zgunna kłasc w oboze

A iż na ten czas muchy sie przy-
krza ludziom; dobry gospodarz
niema ich cierpieć w domu ale ie
gubić: iako te wygubić / kilka spo-
sobow w Torbecze moiey Gospo-
darskiej napisalem; tu dwa sposo-
by inße Ktorych tam niemasz przy-
pomnie. Pierwszy sposob.

Kosta w lesie czerwone bedki mus-
chowadkie nazwane te wziawşy wsie-
kać y na glinianey misce mlekiem pos-
lac; y polożyc gdzie muchy sa; Ktora tes-
go kóstnie zaraz zdechnie.

Wiekorzy ie też tak łowia: wzia-
wşy gárniec czynia pod spodkiem dźi-
re y wyracacia ia na wierzch / worek
uczyniwşy przy gárnecu na dole; Ktory
w gárniec kłada zaciagnawşygo snu-
rkiem / iaki wiec y worka bywa / a te
dźiure na wierzchu (Ktora ma być tak
wielka feby palec w nie wleść mogł)
smarwia troche miodem także y we-
wnatrż gárniec. A gdy muchy na miod

wleca / zdykła duffa wzgore gda-
niec / y trzesa gárnecem / y tak wypad-
ia w worek uczyniony przy gárnecu; y
potym rozciagaia worek / y przydeptu-
ia ie z worka wyrzuciwşy / abo też na
ogień abo w wodę wyrzucacia.

Mieć pilne baczenie na roienie
pfczot / po Swiatkach zaraz / y oo
Kolo Bozego ciata aż do ś. Mára
gorzety: po pod ten czas poczynai-
ta sie roić y trwa to roienie aż do
piaci Niedziel zupełnych czasem y
dluzey: a pospolicie cztery godzie-
ny przed południem / a trzy po po-
łudniu roia sie.

Pfczoty wlewnice przy Kązbym
rzadnym solwarku miatyby bydż /
chmielnik także y golebieniec: bo
to bez kóstu y nakład u pożytek czy-
ni: bardi też przyczyniac bo z bardi /
taki pożytek psychodzi / iako y z
inşych dochodow: a na Podolu
pasieka.

Na niektórych miejscach sieia
tego Miesiaca proso.

Drzewa iesli barzo obrodzily /
podpierac y obłomywac czerwowy
owoc.

Laki Kosić / siano zbierac.

O takich iakiego miejsca potrze-
buia / y iako siano zbierac / w Oe-
Ponomiey moiey na swym miejscu
pisalem: także w Książce do teyże
Oekonomiey nalezacey / Ktora ty-
tul ma Gospodarz.

Kmieć Ktroy vgoru przed żniwoy
nie poorze / y sprawowac nie po-
cznie / takiema vrobek hamowac.

Tego y przeszlego Miesiaca mle

to naya

to na
wa / y
zdrow
Go
dobr
siebie
cay p
ry ma
W
strzyg
szata
Go
moje
cone /
siaca
na.

Mo

To naystodffe y naytluściefse byz
wa/ y dla tegoż też naylepffe y nas
zdrowffe.

Gospodarz ktoryby chciał mieć
dobre masło y sery w domu dla
siebie przez cały rok/ tego Miesią-
ca y przeszlego/ masło robione y se-
ry ma pilno chować.

W tymże też Miesiącu owce
strzyga y byki do krow przypu-
szczaja.

Gdy ubywa tego Miesiąca
może gnoy wozic na role odwro-
cone/ y potym na końcu tego Mie-
siaca podorywać gnoy na ozimis-
ne.

Może też siać wykę y ściórą

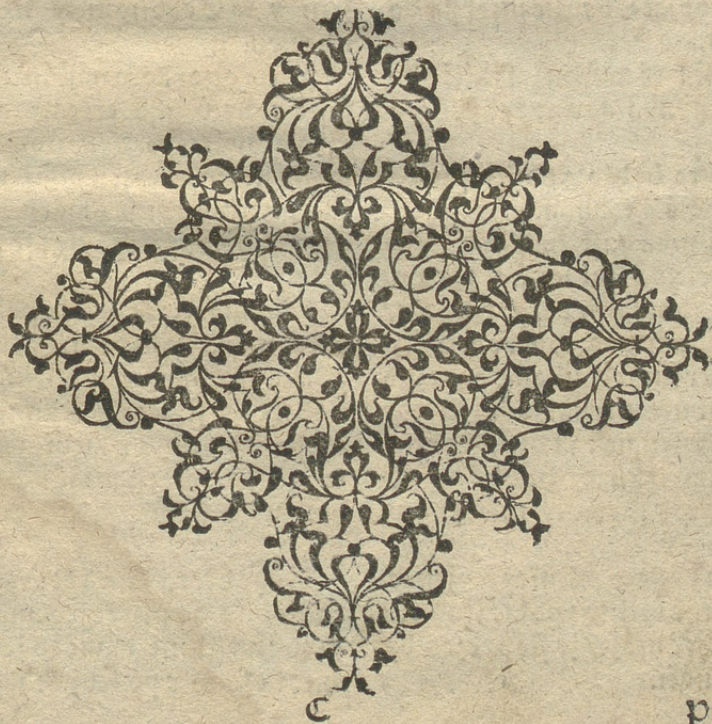
Kie zboże dla bydła.

Przed żniwy powrost nagoto-
wać dla wiazania snopow.

Nagotować też nim sie poczyna
żniwa/ co należy do zwożenia zbo-
ża y siano : Koniom dać odpo-
czący karmić ie dobrze : aby gdy
przydzie zboże z pola zwożić/ niepo-
ustawaly.

Żiot wonnych dla wanny y lugu
násuszyć.

Lecie kiedy chmury przychodza/
watpliwie zwieczora może robote
nakazać : iesli sie wypogodzi tedy
to / a iesli niepogoda tedy owo : bo
lecie nie tylko dzień ale y godziną
szkodliwa jest zmudzić.



Pamięć robot y wśelákiego dozoru Gospodárskiego
w Księzycu Lipcu.

IVLIVS Lipiec.



Lipiec y żardzewiały sierp się rad przygodzi/
Ale tańnie używać y kreć w puścić skodzi.

Lipiec jest najgorętszy Mies-
iąc w Roku dla tegoż trzeba
pilno śiano kosić / aby wyschnąć
mogło.

Krzepe śiarc około ś. Kiliansa y
ś. Margorzaty; będzie miękka do
warzenia.

Kapuste na nasienie sidić oko-
ło S. Jakuba albo w tydzień po
tym.

Rozmaité bydło z paszy przeda-
wać około ś. Jakuba.

Gdy żniwa nastana kazać wшы-
tkim zwieltka pilnością wcho-
dzić / ogrodnikom / komornikom /
chłupnikom poroabnikom / kacz-
marzom / rzemieślnikom: owo zgo-
ta wшыtkim y młynarzom. A gdy
z pomoca żniwa; za dzień y za po-
moc po dwoygu wychodzić maia.

Wbiodrki pierwoy między żyty
śiec niżyć.

Żyto na kasse w pszenicy wyznąć.

Spzierać rychto z pola; ztad ten
pożytek być może / że się w czas by-
dło rospuści.

Żeby kmięcie poczynania zacząć
im pokoy tydzień en pierwoy / aby zaś
drugi tydzień kiedy w dworze po-
czyna / dzień podle dnia robili. Jaz-
ko y kiedy zacząć w Gospodarzu piar-
lem y w Oekonomiey na swym
mieyscu.

Lećcie ogorkow nasolić: iako ia-
solić coby dlugo trwały tak male
iako y wielkie w Oekonomiey mo-
iey na swym mieyscu pisalem / tam-
że o przechowaniu owocu rozma-
tego aż do drugiego / sposob się po-
daie.

Mannetrzaść / kmin polny zbie-
rać / nowa kassa czynić y iateczna /
powinna dobra gospodynii.

Szkody strzedz: a kmięc swo-
iey szkody niema w siebie zamykać /
iedno do dworu gnać: atam D-
rzędnik ma mu szkoda kazać na-
grodzić.

Kedy błota są na ktorych trzcin-
ca godna do przykrywania; lećcie
kiedy wyschnie kazać to zacząć / a żi-
mie kosa śiec po ledzie: jeśli dwos-
rowi

rowi tego nie potrzeba / perenie
kmiotkowi trzeba. bo iako suknie
na grzbiec tak przykrycia na dom
trzeba.

Pod ten czas naylepsze malony.

Stoma stara y sianem starym
bydło karmić / także kofosom y
inšym drobom stare zboże dawać /
bo od nowego siana y ziarna cho-
ruia czesto / y czasem zdychaia. Mo-
że sieczka z starey stomy dla koni
rzesać / y mieścić z nowoy stomy siec-
czka / tedy im nie tak škodzi.

Prosiat strzedz / aby w mtody len
nie wchodziły / bo len mtody jest
im przedko y pewna śmiercia.

Może też tego Mieściaca dzewo
do palenia rabać na schodzie Mie-
ściaca.

Zwiazadnie y z wożeniem zboża / y
z inšemi rzeciami ktore należa do
zwożenia zboża przedko sie obras-
cać / aby za pogody do stodoł zboże
zwieść sie mogło : a zwaſzcza gdy
nie pawna pogoda następuje.

Gdy zboże zwoża wziąć po sio-
pie z kaźdey kopy z kaźdego kata w
polu / bo nie moga być iednakie y
zaraz zmocić : tam z kaźdego
mieysca żyto plenne y nie plenne os-
kazuje sie. A gdy dzieścine woża
do gumna / tedy też także od kopy
brać po iednym sнопie / y mocić
osobno.

Kiedy spisuią regieſtr dzieściz-
cinny ma kaźdy chłop prawde po-
wiedzieć wiele najal: gdy sie co na-
zbyt naydzie do dworu zabrac wy-

tecznicy maia.

Pſenice trzeba zaraz wlozić ſto-
ro iedno pojeta bedzie / a stoma
przeschnie y zwozić. Bo gdy od des-
zczu zmoknie za dwa dni wyrość
może.

Tegoż Mieściaca przypuſzczaią
była do krowy barana do owiec.

W tym Mieściacu sieia rzepa na
roley gnoiem podoraney w no-
wym Mieściacu. Na niektorych
mieyscach sieia ia na s. Jakub na
s. Bilian na s. Matgorzate oko-
to s. Jakuba to jest tydzień przed
nim y tydzień po nim / gdy Mie-
ściac schodzi wſzakże kaźdy według
zwyczajn kraiu w ktorym mieſka
ma to czynić.

Kapuſte okopywać.

Okolo s. Jakuba puła sie chmiel
abo kwitnie.

Kole ktore odlogiem leżały a na
nichby kto siać chciał / z zielska y z
niepotrzebnego korzenia chedo-
żyć.

Potrzeba też drzewa rodzące /
ktore same stoia y słońce ie barzo
pali / ziemia okolo korzenia okla-
dać / aby im słońce škodzić nie mo-
gło.

Wasienie na iarzyiny iako kapu-
ſtne / pietruſzczane / ic. zbierać co
dzień / aby sie niepsowalo wysypu-
iac.

Pod ten czas skopy naylepsze y
natluściece bywają / aż do s. Mi-
chala.

Po s. Jakubie iuż sie ryby przes-

przešla trzeci: y moga rybitwi z
nowu wielkimi sieciami towić aj
do Wielkynocy zimie y lecie.

Moga też prańnicy znouu / zies
by / sikory / y inſze prańi okoto s.
Jakuba towić.

Pod ten czas też mlode kury ka
plunia.

Swiezo sadzone mlode dzewo
ka / aby dla wielkiego goraca nie
poschly trz:ba ie czesto polewać:
a nie ma być woda do polowania
bazo zimna / ale ma bydź z sadza
wet / z przykopow abo z inſzych sto
iacych wod. Moze ie też słoma dla
goraca okrywac.

Kobaczyć y nie pożyteczne sad
ka / a zwołaſza te ktore drzewo
barzo obciąża obierać / y swois
niom dawać / aby drugie przyd ni
mi rość mogly.

Pod ten czas też dobrze w dro
ge iachac bo dzien dlugi bywa: za
ktorym kto iedzie y wedruie sila
wiechać y wysć moze.

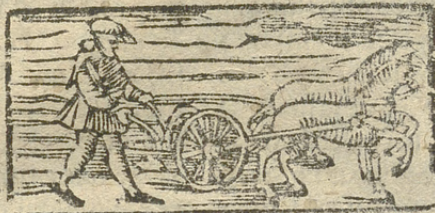
Orzechy wloſkie okoto s. Mala
gorzaty zrywać do smazenia y z
stora w cukrze y w miedzie / takie
y wiame: iako ie smazyc w A pres
ce moiey do mowey na swoym miey
scu pisalem.



W
aby
zru
ścia
byly
nim
Nie
now
olſo
ſy w
Kto
Okt
ſcu
ofob
ne:
mog
trze
J
sa w
ſo v
ypit
miej
ſach

Pamięć robot y wszelakiego dozoru Gospodárskiego
w Ksieżycu Sierpniu.

AVGVSTVS. Sierpień.



Sierpnia sprawnny gospodarz gumno serzy s. bte.
Lecz baczny purgaczey nie bierze w tryz dobie.

W Sierpniu odbywa goraca.
Rany potraw siec y suszyc.
Gdy zwoza zboze / wpatrowac /
aby nie porzadnie iedno na drugie
zrucane me byto / ale zeby z pilno-
scia / y gesto snopki ieden na drugi
byly wkladane: zeby myszy miedzy
nim przebiegac sie nie tak mogly.
Niektorzy podkladaja stome pod
nowe zyto w sasietkach / ale lepiej
olskowe liście pod nie kłasc / bo mys-
zy w nim nie beda bywac / iako nie-
ktorzy rozumiecia: o czym serzey w
Oekonomiey moley na swym miey-
scu o brogach y stogach pisalem.

Naylepsze zboze y napiekniemyse /
osobno ma byc kładzione na nasie-
nie: aby sie potym taczney wziac
moglo gdy go mlocić bedzie pos-
trzeba.

Jayca świeże nal piey lecie trwa-
ja w etrebach. Jako te inszych czas-
so y przechowac aby świeże trwały
y pilni: w Oekonomiey na swym
mieyscu pisalem / pisac o kokes-
bach:

Moze tez o tym czasie mlocić kł-
zac zyto y pszenice na nasienie / aby
trzy abo cztery tygodziele przed S.
Michalem / gdy chlopkowi dla
roboty okoto roley y siewow trus-
dn: / gospodarz naprzeday miał co
zboza / także na nasienie.

Pola sprawowac na ozimine trze-
ci raz / y przed s: Bartolmiejem wy-
gotowac.

Niektorzy sicia na poczatk-
u Sierpnia rzepa na nasienie / także
y rzodkiew.

Len y konopie na poczatk-
u Miesiacazwieśc iesli sie dostoj-
a. A ten iako skoro z pola bedzie za-
brany zaraz go miadlic y glowki
wymlocić / y potym wychodzony
do fasy wyspac. Siemie tez zaraz
mlocić: bo gdy dlugo w stodole le-
zy zmiełczcie.

Pod ten czas wody sukac na stu-
dnie / y studnie kopac y budowac.

Laki ktore sie dwa reć zprzetac
nie dawajsc / siec ie okoto swietego

Wawrzyńca / a przed s. Bartłomiejem.

Po s. Wawrzyńcu dzewo już wiecey nierosćie/dla tegoż też pod ten czas winne macice obrzynają.

Na s. Wawrzyńcu wyrabiają sadzona cebule na Słasku/y potym ia na ziemi rzadko rozczaszarowy przyfusają: a gdy już przeszchmie ocierają każda y za ogony na obrecz wiąza / albo na słomie przepłacują y wieśają. Żas mata tegoroczna która weseje nie wielka porośla / Etada w worku y wieśają przez zime w izbie y potym na wiosne ia sadzą o to to grząd iako sie wyzsey wspomnia to w Ksiezyu Marcu.

Na s. Bartłomiej pospolity czlowiek liczy pierwszy dzień Jesieni.

Na s. Bartłomiej zastawiają ptasznicy sidła na ptaki/y gajki dla łowienia ptaków gotują / bo pod ten czas zwykli iść ptacy.

O tym też czasie poczyna sie w cieśne pole z krogulcem. O czym w Dekonomiey moiey w czwartej Części o myśliwstwie pisałem.

Na niektórych miejscach około s. Bartłomieja gdzie jest kraj potemu / zwykli niektórzy na zime iezymiesi śiac / przedtym nim żyto śiecia.

Okolo też s. Bartłomieja gdy Miesiac jest w pełni / moze mtoce kury kaptonic.

Okolo s. Bartłomieja przestają ryby w zdłuż rosć / ale już w zmiast rosta / y tyja.

Len / konopie / bracie tak coby Eda zdy snop mniey ani wiecey nie czymitieno garśc / y tak go śiac y bracie aby go za słońca zetrzeć / y moczyć go przed s. Bartłomiejem.

W tym Miesiacu a zwlaszcza naschodzie nie maia być kokosy sadzone / y bromić im tego aby same nie siedziały. Bo w Miesiacu Wrzesniu zimno następuje / y dla tegoż przedto kuczety zmarznacby mogły / y nadto rzadko sie vchoś waiay podrosta: co matego bedzie zimie / tak matym zostanie: a ten zrad pożytek / że potym kokosy lepięć lecie nieśc beda.

Prośeta ktore w tym Miesiacu y w inszych przyszlych czterech albo piaci rodza sie / zwykli dobrać Gospodarze bić do iedzenia: bo ta kowe prośeta z trudnością vchoś wac sie moga przez zime / y rady zdychaia: kóstnia też przez zime niemają / bo ich ziarnem karmić trzeba.

O tym też czasie vbostwo grzyby zbiera y na słońcu ie suszy / albo ie też pieka w piecu iako y insze owoce / y tak ie potym przez zime w worku zawieszowoy / chowają.

Na końcu też tego Miesiaca prosa zwoja y spzawiają / laskowe orzechy oskubują / iedzie obtamują oskoto gron winnych gdy sie nie ryśchlo chca dostawać / aby tym lepięć słońce ie grzalo: rane grona obrzynają / a pozne na agrest zbierają / y so z nich czynia do potraw: kaminie z roli spzawiają / zielstwo wyrabiają

wyrzucia y korzenie.

Łisće dla owiec debowe / bzo-
zowe zbierać y w wiazanki wioząc /
suszyć / y zwozić.

Sczep mlody polewać przez ge-
be.

Potrąwy sicc drugie.

Gotować sie na zbieranie winą
komu sie go siba rodzi.

Letne zboża mlocone iako najs-
ciemiej po spichlerzách z sypować /
rozgarnować / y co trzeci dzien po-
ruszać.

Jeśienny gnoy wywozić.

Stado geśi wielkie gdzie pasza
dobrze chować: bo do wielkiego sta-
da tak potrzeba slugi iako y do ma-
tego.

Sadow pilnie strzedz / a gdy przy-
dzie czas owoc rzadnie odbierać /
jedno suszyć / drugie chować.

Gospodarz dobry poczyna Rok
od s. Bartłomieja. Abowiem do
s. Bartłomieja ma wszytko z polá
z przatnac / y poczac sicc / a ma zas

sicc do s. Michála / abo nadaley
po s. Michale w tydzień / a tak sie
starać ma aby sicc co naramiey. A
to naywiece / dobre rola sprawić
y na nasienie zorać / a pyrzu aby na
mnicy nie byto w roley; o czym se-
rczy w Gospodarzu pisalem.

Przyptodek wśelaki / stada / by-
dla / owiec / geśi / kur / kaczet / in-
dykow / pawow / ic. y wśelaki in-
piatnować / znatować / tak w ma-
tych folwarkách iako y w wielkich /
kedy iedno sam Pan abo Pani nie
liczy ani zna swego dobytku / przy
wielkości mairności / abo trudno-
ści iakiey in- y. Pasterkie / Orze-
dnicze / y Czeladne / piatnować na
lewym wchu / a pańskie na prawym;
y liczbe w Regestr pański / wiele te-
go kedy ma być tamże gdzie y Pań-
skie spisać. Stadu piatno / bydla
znat dla tego czynia żeby sie moglo
posnac miedzy cudzemi / y dla ods-
mienienia stary gdy zdechne.



Pamięć robot y wśeláskiego dozoru domowego w
Książycu Wrześniu.

SEPTEMBER Wrześień.



W Wrześniu znowu gotnie oracz w pole plugi/
Grugel/ iabtel/ wżywa/ y też wina drugi.

W Dzień ś. Agidego to iest r.
Septem. Wstepnie Jeleń
w wode.

Chmiel zbierać okolo ś. Agi-
dego y chować porządnie dla zwie-
trzenia.

Zmiotkiem/ z przajam/ w Jes-
sieni a zimie ma Pan abo wzednik
naywiecey robić: bo sie lecie wy-
past/ a zimie sie lepicy y kostowa-
niey karmi.

Jesli by ktory poddany niezás-
siał/ swoim zbożem zasiał/ y zas
zebrać z pola.

Na pszenicy żyto orać.

Pszenice w Piatek przed ś. Krzy-
żem abo po ś. Krzyżu w ostatney
quadrze siał.

Niektorzy sicia żyto y pszenice
na Narodzenie Panny Maryey.

Kola solwarkowa pomierzać/
aby wiedział Gospodarz wśedy
wiele ma na dzień chłop zorać tak
że zas psz oraczy wradlic: na jniewie
wiele ma wjać: to wśyt/ o wważy

wśy żeby dobrego robotnika nie
obciążyt a złego aby nauczył y
przyciagnal.

Kole na ktorych groch y wyká
była trzy Niedzieli przed ś. Mi-
chalem pod pełnia prostym gno-
siem nawieść. A dwie Niedzieli
dobrze ciepé polá / abo tydzień
przed ś. Michalem abo po ś. Mi-
chale.

W piękna pogoda pfczoty pod-
bierać y nieco im miodu odeymo-
wać/ iednak tak wiele im trzeba zo-
stawiać aby sie nim przez zime
mogly wyżywić: o czym sierzey w
Oekonomiey / y w Kalend arzu in
Sept: pisalem.

Sol kupować okolo ś. Michála
na zime.

Stowarki konopie máia będz
morczone na wiosne: pleskonne
iako len w Jesieni zstóca.

Len y konopie starszy miadlic/
czosac y na przedz wo cetcwać / y
potym zważyć na kamień.

Ogrodo w

Ogrobowo doyrzeć aby te w Jes
siem sprawiono/ podorano. zc.

Ras wśhelakich naprzyczyniac
także kochmalu.

Ściernie na rzysku y pseniczy
sku w ostatniey quadrze dla iarzy
ny na Lato/ podorać/ aby przez Zi
me dobrze vgnilo y odleżato sie.

Barany przypuszczac do owiec
około s. Matheusia: beda rodzic
około Gromnie.

A gdy przypuszczają do nich oko
ło s. Michala/ miewają iagnietą
na s. Piotr. Bo owca nosi dwa
dzieściany iedne Niedzieli.

Z pola zwiozsy/ zasiawszy na Zi
me/ poprawić czego trzeba y przy
budować.

Inwentarz z nowego spisac wśhy
tkiego co sie rodzi w gumnie/ w os
grodzie/ w sadu/ na polu y wśedy:
a te inwentarze mają być zgotos
wane dwie Niedzieli przed s. Mi
chalem.

Doyrzeć tego aby Dworka y V
rzednik vkrasat Panu pożytek ze
wśhelakiego bydła przyplodku: tak
co wyda nażywność/ iako też co
do przedania: a gdzie Pan nie mie
ska za to wśytko pieniadze aby sie
zbierały.

Bydła wiele rogatego/ krow/
wolow/ stada/ wiele także owiec/
koz/ świni/ geśi/ kaczek/ kurow/
golebi/ na Keyestr spisac: wiele
cielat/ wiele iagniat/ wiele prosiat/
co też zdechnie w Keyestr w pi
sac.

Pasterzowi oddać karb wśhel
kiego bydła: a Gospodyni abo iey
Pani stara/ także Pan abo Urze
dnik ma mieć Keyestr.

Skoro z nowego od chłoptow
sep wybierac/ bo na wiosne tru
dniey mu to wyptacac.

Niepożyteczne bydło y niepo
trzebne przedawać.

Stare taki podorywać y z nich
nowe taki czynić.

Kto chce dobrze żyć/ a nieutra
cac; w Jesiem obrachuy wśystek
Kot tak Panie iako y chudy. Bo
czegoć nie dostanie z nowego/ ta
cniey opatrzysz niż na wiosne.

Gline w tym Miesiacu kopac
do piecow piekarnianych y do in
szych w ostatniey quadrze/ bo w ta
kiej sie swierczowie nie lega.

Kto chce iayca przez Zime prze
chowac/ ma ie w Sierpniu na
schodzie Miesiaca zbierac/ a cho
wac ie w plewach: Niektorzy ie
też klada w sol ale sie rady psunia y
niepetne bywają.

Gdy świnię na ścierniu sie wy
pasa/ może ie zamknac na karmie
nie: bo pod ten czas ciato na sie
hiora y potym taciey vtyc mogą
gdy otrebami abo ziarnem meta
tym karmione beda.

Dwie Niedzieli przed s. Micha
sem a dwie Niedzieli po s. Micha
le naylepiej sie ptacy towia.

Niepotrzebne gaciezic na drze
wach obrzynac aby wzwyż rosc
mogły.

D

Skoro

Storo zislawy proso tluca
lagly.

Jabłka/ gruski/ śliwy/ suszyć
także y powiada czynić.

Śleśnych jabłek y gruszek/ jabłko
cznił czynić. A czynia go tak: tlu
ka abo gniota te jabłka/ y wkłada
ta je w iaka faskę y leia na nie świe
ża wode studzienna; y daia im tak
pokoy przez kilka dni aż wykisieia:
potym to pija. Ubostwo ma to so
bie za wino.

W tym Miesiacu sadza metoda
byszine y inne drzewa leśne.

Długi wszystkie od Zmici na
dzień s. Michala wybrać/ coby sie
im iedno dawalo przedtym.

Liście dla owiec zbierać (iako
sie wyzyszy wspomniato) moze y w
tym Miesiacu gdy sucho.

Na s. Michal kryia sie znou
ryby w Łaty/ y z serokicy wody na
glob sie puszczają.

Grzedy w ogrodach ryc y gno
ić/ w ktorych na przyszla Wiosna
ma kto wola śiac y sadzić ziota.

Nalepszy czas jest do śiania
dwie Niedzieli abo trzy przed s.
Michalem / y dwie Niedzieli abo
trzy po s. Michale. Zwyczaj jest go
rzyście y piasczyste role pierwey / na
nizinach zaś abo dolinach pozney
zasiewać: iednak pierwey na ilo
watyh ziemiach y ktore piastu
wiele w sobie maia niz na inftyh/
sietia.

W dworze mieć kłaczę/woły/co
mami niech robia. A moze tym by

dem chłoptowi zasiac/ktory zprze
zaju nie ma: a iesli sie nie wospor
moze iuz trudno o nim radzić. A
tego bydla dwornik/pasterz/ wolo
darz ma doyrzec.

Siey trzy dni przed nowym Mie
siacem abo trzy dni po nowym
psenice/ tedyc sie zielsko w nie nie
rzuci.

Kedy zotadz abo bukiew iesli/
puszczaia swinie na zotadz o s. Mi
chale / abo ie nia w karmnikach
karmia.

Swini wedlug dostatku w fol
warku kazdym chowac: a lepiej
ich malo chowac a tlusto / a niz
wiele a chudo: bo dzie siec abo dwa
nasacie swini ktore rodza / gdy sie
dobrze chowata / wieczy pozytku
dadza niz esterdyesci niedznych a
chudych. Bo miedzy chudemu swia
niami y gdy ich wiele rado sie pos
wietrze wrzucia. Ciemieckie swi
nie z Polskiem pomieszane nayle
psze sa do chowania: Ciemieckie
rozumiec trzeba / Żutawskie / Pos
morskie/ Westwalskie / acz y Ba
warskie roste: a te wieprze rostys
kac naypierwey chwastem ktore
go z Lata po gorach nachowac kie
dy iuz kapuste z ogrodow zbiora:
aby ziarnu y tluzey byto sporzey/
y imneyfym nakładem moglo sie
to ukarmic.

Na ten czas tez spizarnie rozma
itemi potrzebami napetniać: Su
chemi rybami/ tarzynami / krupa
mi/ ic. Do Zima iesli zly gośc/pu
stosy

skosz spizarnie / a kto sie na zimie
nie przygojuje / musi czesto posty
odprawowac poniewoli.

Tegoz Miesiaca kase wselakie
co sie doma rodza/drobne ochedo
znie do teyze spizarnie dobra gos
spodynii ma czynic: iako tatarczan
na / ieczmienna / psenna / orosia
na / zytna / rz. Gruski / iabka /
slivy / porzadnie suszyc takze y po
widta czynic / pestki odbierac na
nasienie ale nie warzone.

Kaptony tlusto karmic y miec
ich dostatek wedlug kondycyey. A
im naciefniey siedzi / tym narych
ley wtyie / y przeto duudzy sadzaja ie
w garnce/dnem wybitym mu glo
we do iedzienia wytchnawszy. Jaa
ko ie rozmaitemi sposobami tus
czyc / y czym ie karmic aby przedzey
wtyie / w Oekonomiemy na swym
mieyscu w ksiedze O prastwie do
mowym pisatem.

Moze tez w tym Miesiacu Mies
wu / satare / czosnek / y czarna kpa
puste siaz.

Na niektorych mieyscach oko
to s. Michala rola na ktorey na
Wiosne siaz maia / pokladaja abo
odwracaja.

Rozmaitemi sposoby ryby to
wic pod ten czas moze y karpie
pzesadzac do stawow / a gdy sie
pod ten czas tra / towic drobiasz y
do inszych stawow przesadzac / aby
im bylo przestrono rosc.

Na niektorych mieyscach siaz
na zimie marchew / ktora potym
przedzey na Wiosne wroscie; bo
marchwiiane nasienie nie zmaynie
w ziemi.

Skopy wedzic.

Owoce pozne zbierac z dzeway
inse dostatek: marchewy y inse ia
rzyny kopac w piekny dzien gdy
slońce swieci.



Pamięć robot y wŃelkiego dozoru Gospodárskiego
w Ksieżycu Pázdzierniku.

OCTOBER. Pázdziernik.



Pázdziernika sprawiá sę swe wino bez sŁody
Winiarz: kufy dolewa: a tu prawié gody.

Kapuste rabać: iárzyny wybierać / rzepe wykopywać okolo s. Jadwigi / w ostatniej kwadrye y pomierzyć: cebule poplesć / czosnek. W wieńce cebula ma być po pultoru łokciu pleciona / dwiema / abo trzema rzedomá iesli drobna / iednym iesli rosta cebula: a pierwoy ia niż w wieńce wiázac korcem mierzyć / y potym wiele wieńcow / spisac.

Stawy łowic okolo s. Gáwta: a pisac zawsze kiedy ktory staw spuszcza / y ktorego roku.

Rzepe do wiedzienia wieśac na tych miejscach gdzieby nie przy marża.

Lisćie y nac od iárzyny na kufy zbierać / y na pietrach rosćielac / a by przeschata dla bydla y swini / ktore potym zimie dawac warzac to / iako sie wyzsey wspomniato.

Ludzoziemskie dzewka do ciepta wstawic.

Beczki na kapuste gotowac / y na wino komu sie rodzi.

Wino zbierać gdy sron na nie raz abo dwa przypadnie / ze skorka na nim smieczy.

Lascki wybierać / macice winne gnoiem okladać gdzie sie rodzi. Na ogrody gnoy rozwozić y przyorywać / takze na role na ktorych przyszlego roku ieczmiem ma być.

Grachowiny y stoma od wyki ma być koniom dawana smieszawszy z sianem przed Bozym Narodzeniem / pomaga mu na robaki.

Siemiona liane / konopne: takze nasienia ogrodne wŃelakie / rzepe / rosade / cebule / marchew / pasternak / pietruszka / y inŃe wŃelakie nasienia / takze ogrodkowe zc. to wŃetko pomierzyć / y drugie powazyc / y na piŃnie miec.

Moze iesze szepic wiŃnie / y inŃe dzewka owoc z kosciami nosace.

Jadertka siac.

Kapuste w glowach / takze kapuste Wloska y czarna chowac do piwnic.

Jabłka / takze y gruski ktore sie iesze

iesze nie otrzesly tzasę abo zbieraci /
y pochowac / drugie posusyc / także
śliny na lasach / y grzyby w piecu.

Zasiewki tak dworskie iako y
chtopskie obiecać; także też vgo-
ry y sprawy otoko roley opatryć /
kiedy czas.

Po s. Jądwidze śiac nie ma / kto
by iedno chciał mieć pożytek.

Pasterunki / marchwie / chrzany /
pietruski / y inſe korzenie do żyro-
ności potrzebne / rzadnie na zime
pochowac na swe przystoynne miej-
sca pomierzyszy; a zbytek prze-
dać. Rzepe także do dolow cho-
wac / korcem mierzyć / także ch-
miel osłubawosy y zmierzyszy / rza-
dnie pochowac.

Drzewa też moze / iabtoni / gru-
skowe / wiśniowe / y inſe twarde
przesadzac.

Buziew y zoladz na s. Michal
zbierac.

Stare kury y kofosy w Jesieni
iesc a mlode na to miejsce chowac

Po s. Gawle mieso wiedzic y w
beczki solic.

Gruski ktore sie w Jesieni do-
stawia / trzeba ie in Octob: zbierac
gdy piekna pogoday sucho.

Wfelacie owoce gdy przybywa
Miesiaca / nie psuiac galesi / trzeba
obrywac: o czym seroko w wtorey
Czesci Oekonomiey o sadach y o-
gradach pisalem.

Sieczke dla bydla rzezac.

Kapuste w beczki solic.

Chrost robac na palenie w osti

tniey kwadze.

Na niektorych też miejscach ro-
le y ogrodne pola przed zima bywa
ie odwracane / dla przyszlego letne-
go y Jesiennego śiana.

Liscie gdy nie rychlo opada / zna
czy twarda zime.

Pod ten czas trawa bydlu nie
iest pozyteczna / bo ie tylko rozryta
y bzuch im napelma / a nie wiele
posila.

O tym czasie bydlo y cieleta po-
czynais chudniec / przetoz potrzeba
im zgonin / plew / czasem podawac /
gdy sie mtoci.

Ktory poddanyo tym czasie do-
mu nie poprawi / takiemu o Bo-
zym Narodzeniu w nawietſy mroz
uczynic taka dziure coby v sasiada
lata doczekal.

Otko swini y chudzikow poz-
dek byc ma / aby tego byto na po-
trzebe do karmienia / y vprzedac: a
karmic ie siodzunami / chmielinami
y kuczami.

Kedy sady sa / stara dzewine / wi-
snine zbierac palic / z tych nayle-
pszy popiot; a iesli nie zbutwiata /
loza do rusnic / abo inſe statki z
miej dac robic.

Dla kurow poslady chowac / co-
by nie poprzaly: tedy sie prosa ro-
dza / iagly tluc y mieliny chowac /
barzo dobre sa dla swini.

Ktory Wlodarz posludz zasiecie /
abo ktora robote zrobi; chloste / tak-
ze y chtopu choc sobie omiesc a.

Pamięć robot y wśelakięgo dozoru Gospodárskiego
w Ksieżycu Listopádzie.

NOVEMBER Listopád.



Listopada wogárdzimy oracz wiátry frogie/
Wdzieczen dárú Bożego czesłue wbogie.

WOty stáwiác okoto Wszyt-
kich Swietych / á żeby nie
pomarzyły w mrozy ód lodu kiedy
noc mrozna / podłogi ábo bruku
potrzebá coby od nich ściékáto :
zgoniny y plewy mieć dla nich nie
zepszate / á karmić ię rzadnie. Já-
kie woty ná zimowanie stáwiác /
iáko ię karmić / stáynie dla nich bu-
dowác / w Oekonomiey moiey w
Czesći Czwártéy ná swym mieyscu
pisálem.

Dani / Káplny / geśi / co w wboz-
sych wsiách máta być pierwey wy-
bierane : także też y we wsiách do-
státecznieyszych pierwey od chudz-
ny / bo to ideniey y lepiey dostátecz-
nieyszy kmiotek ymie zachowác / y
ná czas Danu kiedy rostkáza oddác.

A te sa dani Kmiece.

Czynś / nálem / miodowe czynśe /
gáitowe dani / Kárczemne / rybne
czynśe / Káplny / Kókośy / Kury /
chmiel / iáycá / toj / pieprz / geśi / o-
wies / żyto / pszenicá / mánná / zo-

ładz / orzechy / buk / Konopie / se-
ry / ráki / sienne. Młynarza co kas-
czki bia po 16. groszy máta dawać.
Co smote tla po 18. groszy. Kowa-
le od tlenia węgla po złotyich dwu.
Gdy kmiécie iada sobie po dwa
do boru dla palu / od kájdęgo wo-
zu grosz 1. także co po rokicine ięz-
dza ná ploty.

Kmieć ktory czynśu w Wigilia
ś. Marcina nie odda / ktory iest
niewielki / náziáwtrz po ś. Marcie-
nie / tyle dwote ma oddác pod wis-
na : opócz przyległego iármátku
pod on czas.

Máta dáć mleć ná zimie / bo tá-
ka dlugo trwa.

Kole ktore ieszce nie sa podorá-
ne y nágnzione ná iárszyny przysle-
Letne / iáko ná iáre żyto / ieczynie /
ná iára pszenice / ná Kápusze / y ná
inśe ogrodne rzeczy / może to ieszce
tego Miesiáca wczymić / ięśli niepo-
gody nie przeskódza.

Okoto ś. Marcina iúz žimá nie
žartue /

żartule/tam już okolo zawarła po
rzadnego bydta w oborze wszytko
rzadnie rozradzcie.

Ná žime piecow ze wnatrz po-
prawic / kedy trzeba: gliny tez ná
prozne miejsca przyczynic dáć / dla
poprawy piecow y kominow. Takž
je okien/ dzywi/ poprawic.

Ná žime prawie przed zamárznie-
niem wsiac potroffe szzebzychow
dla rânego pozjektu/ takž skoro ze-
try.

O s. Marcinie czyñš ma byc o-
debran wszytek razem / przeszlego
roku reszte/ káplony/ iayca/ gési/
Fury/ chmiel/ ic. iako sie wyszkey
wspomniato: mtyñškich tez spiwo-
śeláckich komic ma byc: w ten czas
tez przy czyñšach prawo ma bydz y
wseláckich kzywod przesluchanie.

Winy doroczne y wszytkie porza-
dki ná ten czas máia tez byc spija-
ne. Tamže wrzednikom rozdáć pá-
mietne / gđže trzeba žimie budow-
wác/iákiey materiey przyczynic/takž
ze statkow wseláckich.

Żyto i: sli ma byc przedawáne sko-
ro przed s. Marcinem o tym mys-
šlic. A ma sietzego Gospodarz pil-
ny strzedz/ aby w folwarkách za ży-
to/ y zainše zbože wydatek drobný
nie byl/ bo sie naydzie za co inšego
piemedy na folwarkowe potrzeby
y wydatki zebrać.

Gdy niemáš inšey zabawy/dwá
do palenta wozic: a te máia bydz
wymarem wozone: wymiar
dr. w taki ma bydz. Ná diuz dze

wno ymieszysy / tak rowno má-
ia wszyscy y jednako wozic / tak lu-
pne iak o y kłodzine / a džen ieden
odwazywsy / miare wsiac iako wie-
le wszyscy poddani/abo ktora wieś
náwozila: y tak już te mare / ma
náznaczyć zawozy Wrzednik/ cho-
by y przy wozeniu drew nie byl: by-
le w dobra droge; bo žla zmieni rás-
chunek.

Okolo s. Marciná przed žiwá po-
pisawšy y wage / rozdawac pzasć
porzadnie / a ná ludžie nie obciázli-
wie: bo kedy będzie wiedziat wieś
le kámieni / tedy tez będzie latwie
wiedziat/ po wiele wrebow ma roz-
dawac pzasć: a iedne w rze sprzasć
doma dla proby wagi/ y dáć kazdey
kmiotownie nic / aby wedlug niéi
przedy. Potym kłackow doyrzecz
y dáć kłaczom snowac. a poty gdy
kłacz zeczese / odebrawšy dáć to
pomaczac aby slichta wymokta:
potym zważyć niž dáć ná blech / te-
sli waga spetná.

Mtocow dozerać/ aby za dnia
mtocić poczynali y przestawali / y
žeby mierzwiata stome osobno kła-
dli / nalepsza zaś y nadluska ná pos-
wrosta y ná posycie osobno od kła-
dali. Tež gdy mtoca/ káždy na swa
gromade má stome kłasc / aby po-
znać ktory žle wymtaca.

Groch w susza ma byc mfocon /
bo skoro ymieć nie/ z cudnego žada-
ny będzie.

Kiedy sie gumno záchorowwa/ k-
dy trzy dni robia / tedy iedno dáć
dm robić.

dni robić maia poddani / a trzeci zachowywać na zachowate młoco me gumna.

Kiedy dwa woza poddani / każdy Włodarz z swej wsi / ze wsiytkie mi chłopy do lasa razem iachać ma / y z lasa do dworu razem przyiachać : y tego doyrzecz aby wozy ie dnatie nakładali / y wsiytsey wyiezdjali.

Chrosy na drabinnych wozach Pżazac kmiociom wozić iako siano abo żyto woza : tak do grodzemia iako y do mprawowania drog / grobli.

A gdy sobie po dwa iada nie ma ia do palema rabać ze pnia / iedno lezace co na dwa godne : a gdyby lezacego nie byto w horu / tedy tam rabać kedyby mneysha szkoda byla / pniow wysokich nie zostawiac y wierzchowisk nie odchodzac.

Moze też tego Miesiacą drzewo ze pnia rabać na budowanie / na schodzie Miesiacą w cieply dzień y suchy. Moze też według czasu / pogody y zwyczaju / rozmaite drzewa przesadzac / obrzynac / gnoiem okładac / y młode drzewa pod spodkiem okopywać / y ziemia dla mrozu korzeni przykrywać : myśliwem ze psy z sieciami / z ptaszki bawic sie.

W tym Miesiacu trzeba dobrze gęsi karmić / tedy beda tym przedzy nie sty / y tym rychley młode gasietu wylegna. Trzeba ie iednak tak karmić żeby nie przetyły.

Gęsi solwarkowe pierwey ięść potym gdy tego rosytkiey nie ssta nie / v kmięci wybierac koleta. A gdzieby taki roschod byl / żeby y z solwarkow y od kmięci nie sstawa to / tedy to opatrować / y kupowac lecie / kiedy to nataniey także kury.

W każdym solwarku mney być nie ma / ale wiecey być moze / w wielkich solwarkach / kotošy kopa i. gęsi starych kopa i. coby sie legły y miošly iayca / oprócz gasiorow. W czym ferzey w Oetonoš mney moiey w Cześci czwartey o ptaštwie domowym / pisatem.

Kury sie lega cały rok podczas wšy w post aż do s. Marcina / gęsi iedno raz ale dobrze.

Cztery Niedziele przed Bozym Narodzeniem y cztery Niedziele po Bozym Narodzeniu / trzeba bydło dobrze karmić y opatrować / bo mu to bedzie przez wšytkę zimę barzo pomocno. Abowiem choć mu sie tak potym nie bedzie dodawało / gdy karmi vbywa / iednak przecie lepiej wytrwac bedzie mozgo potym niż pod inšy czas. Nie potrzeba mu iednak zprzodku postrawu dawac / bo gdy sie go przyuczy ięść a potym go przez cala zimę miec nie bedzie / barzo miszecie.

Jaka pogoda w Listopadzie bywa / taka też y w Marcu bywa.

W Listopadzie nie trzeba cielat odsadzac bo przedko zdechna.

Prosieta ktore sie w Listopadzie rodza rzadko sie vchowala y

pospolo

póspoli
Pod
re to
to w p
iayca.
Teg
ia kosi
wiec.
Teg
wki ko
a trwa
stu.
W
Stycz
wiepr
cielca
czki s
czas d
W
wiśni
dni p

póspolicie zbychaia.

Pod ten czas trzeba mieć niekto rekołofy w ciepłym miejscu / iásko w piekárni / aby noóily świeże iáycá.

Tego też Miesiáca przypuszczá ia kóstá do kóz / y barána do ów iec.

Tego Miesiáca poczynáia dzies wki kádziel przásć y pierze dzec rć. á trwa to przez cáta zime / áz do pos stu.

W Listopádzie / w Grudniu / w Styczniu / w Lutym / moga bydź wieprze bite / tážke krowy / woty / čieleta / skopy / barány / rć. y w beczki solone y wedzone ná przyszly czas dla potrzeby domowey.

W tymże Miesiácu naylepiej wiśniowe / śliwowe dzewá trzy dni przed pełniá abo trzy dni po

pełniey przesádzáć y inše drzewá owoc rodzace / tážke pniaki / w ktoreby kto przysie y Wiosny čhćiat sczepić. Tážke brzoškwinio we y migdalowe kóstki / kástrá ny / w ziemie moga być sadzone w gárnách / aby sie w izbie / abo w pironicy ciepley przez zime puścily / á potym w Marcu moze ie przesá dzáć. Jáko sie z cudzoziěskimi dzewa wkami obchodźić sádzac ie / sczes piac y ná zime chowáiac / w Deko nomiey moze ná swym miejscu w Cześci wtoroy o sádach y ogro dách pisátem dostátecznie.

Ziotá gnoiem nátrwáć ktore w ogrodách áz do Wiosny zostáia.

Gdy sie stáre posyćie popsue á niegodzi sie go popráwić / tedy odáršy snoopki / rzadnie rozwiész / y potym do obory kłásć dla gnoiu.



Pamięć robot y wszelkiego dozoru domowego
w Księzycu Grudniu.

DECEMBER. Grudzień.



Grudzień ogroźnym zimnem Roku dofonczywa /
A tu kto chce zdrowym bydz niech ciepła wżywa.

Zimie wietszego rozmyślu trze
bá niż Lecie / bo Lato samo w
kazuje robote: Zima bází rada
kaze proznować. A kto zimie proz
żnie / ten Lecie muśi być leniwy /
bo mu to muśi przestadzać iż Zi
mie nie przemyślat potrzeby tej
ktora Letnym potrzebom przestka
dza. A ma to pomnieć każdy Gos
spodarz / iż czego omieśka czasu
swego / że tego nie vgoni aż w roku
abo nigdy: bo co Zimie ma być / Le
cie nie może być; co w Jesieni ma
być to zimie nie będzie; co na Wio
sne / to tej Lecie nie będzie. Księ
życow tej czasu takoweż / co iedne
go omieśkaś kiedy czas / drugie
go nie vgoniś: a tak Roku długo
czekać y przytko / co pize niedba
łość abo niepamięć opuścisz.

W tym Miesiącu wozić rzeczy
potrzebne za dobrej drogi / iako
materia na budowanie / soly żyto
na spiklerze.

Karmne wieprze bić w ostat
miej quadrze.

Mieso wieprzowe potćiami przez
dawać / y sadto całkiem.

Dożierać stawow / ktore ciepła o
cych wod w sobie nie ma / y ods
dech rybom przerablami czynić / a
by sie nie poduśily.

Owczarow y skotakow dożie
rać / także pastersa; y w nocy ich
budzić / aby bydla dogladali.

Cieleta Zimie pilno karmić / y
dogladać ich.

Maty do Komieg / Kiczki / Kultki /
gwoździe / to ma być robiono kies
dy naywietśa noc; bo to przy
świeltle z wieczora y przededniem
zrobi domá; y tym podobne robo
ty tych czasow odprawować. A ma
sie to odprawić przed Bozym Na
rodzeniem. Mata ma być w szesz
iako słoma dwa kroc / a rozdusz na
cztery łokcie.

Kmiecie Zimie na robote do
dnia wychodzić maia; a Urzednik
abo Włodarz ma tego doyrzec;
ktory posledzey przyedzie starac /
y do domu po wysyfkich puścic.

A ma

A ma
bete:
wolać
me po
ry po
nim c
Ei ba
metr

Ez
niem
aby t
len s

P
drog
kiedj
Kopa
żanie
chon
ciosk
nie/g
lewo
co ie
Kow
robo
ate

C
wac
opat

B
wad
dro

chl
tki
zain
pe
żw

dyn

A ma w czas wieczora nakazac ro-
bota: y rano przez wieś idac za-
wolać/ wychodź. wyjeżdżay. ktory
nie posłucha zarazem karac/ y kto-
ry posłedzey przyedzie / tak sie z
nim obchodzić/ iako w škole z ja-
ki baktarz ; dac mu chłoste y pa-
niemne dobre.

Czeladz zaptata / przyodziejawa-
niem dobrze opatrzyc a doyrzec /
aby tez kazdy co nań należy byl pi-
len swego.

Pieśta robotą ma byc w za-
droge w niepogody ; y na wiosne
kiedj chude konie choć podeschnie:
kopan na/ grodza/ gardliny wia-
zanie/ drew rabanie / słupow lo-
chowanie / dylow do budowania
ciosanie/ staków recznych robie-
nie/ gwoździ/ gontow/ gnoiow z ch-
lewow wymiatanie/ mlocenie gdy
co jest a potrzeba/ poprawiac zam-
kow/ dworow/ siedlisk/ taczkowa
robotą/ y wszelakie reczne roboty ;
a te reczne roboty pod dachem robic.

Cynu w dobra droge nagoto-
wac/ aby sie innym rzeczom dla nie-
opatrzema nie odwołkła odprawia.

Kotow do raju zimie nagoto-
wac/ tylc ile ich potrzeba w dobra
droge.

Zimie sieci zaiece maia miec
chlepkowie/ także y w dworze śta-
tki sposobic : bo po śniegu przedko
zaiaca posłakowac moz/ aby cho-
pik nie tylo siebie ale y pana mogł
zwierzynka opatrzyc : bo na każ-
dym miejscu zaiaca znajdzie ; y

choć ktory P. nie myśliwy/ przecie
rzadki ktoryby zaiaca nierad iadal
Jesli ziemia nie dobrze śniegiem
przygadnie/ moga byc owce wygna-
niane na pole.

Doyrzec do owocu y przebiezac
go y wilgotność z niego ocierac/ y
potym w suche naczynia zabic y od-
mrozu obwarowac : Jako rozma-
ite owce na zimie przechowac tak
wolansie iak oby ie dopiero z dzewo-
wrawa a zwlascza śliwy / wiśnie /
grono winą; dostatecznie w Deko-
nomiey moiey na swym miejscu
pisalem.

Gdy rzepe z dolow wybieracia /
doty zasypac : bo ten piasek wiatr
po polu rozwieie : toz czynic y w
boru kedy karz kopaia.

Theophrastus pisze in libro de
tempore : ze kazde drzewo ktore ras-
bia gdy słońce jest w bytku w Bozo-
rozczy y w pannie (bo to są ziemne
znaki) na schodzie miesiaca/ także
w pierśnych dniach trzech/ iako po-
pelnocy abo po raniu/ po ki słońce
nie wzndzie ; takowe drzewo bywa
trwale / nie zgynie y robacy go nie
tocza / a im bedzie starsze tym bez-
dzie twarde y ledwie nie tak trwa-
de iak kamien.

Chrost na ploty gotowac / y z
praćia kazac pleść kosze/ putkofki/
klatki / bańki dla gołebi gdzie to
wmieta : także y wicierze na ryby/
bo to doma siedzac czasu zimna y
niepogody sprawic sie moze.

W Grudniu łowia wilki / lisy /
2

bolami stopcami / r. siodłami / i. s.
to w ktorym Kraiu zwyczaj tego
jest: także kuropátwy / i. s. /
siodłami / sieciami / r. s. które ro-
zmaíte sposoby towienia zwierzat
y ptástwa w Oekonomiemy moi. y
w Czesći czwartey o myslístwie
opisatem.

W wielkie zimná trzeba pilno
bydta dogledać / karmiey y żywno-
ści mu dodawać; dziury w chle-
wach y w stajniach wtykać / aby
ciepło bydło stalo. Bydlnik ma
być porządny w oborze dla bydła.
A gospodarz y gospodyni dobra
niemata sie lenić raz dwa trzy przez
dzień / ráno / w południe / y w wie-
czor / do wsytkich stajen / obor /
chlewow dożierać; i. s. bydło os-
pátrzone.

Grubša y poslednieysza karm-
nia / przed Bozym Narodzeniem
pierwey ma być bydłu dawána / bo
ná ten czas wsytko smáczno bydło
zie. Chude bydło karmić plewami
ieczmiennemi / a słomy im przyda-
wać nie wsytko siána; kome ro-
botne otrebami siecška karmić.

Niektorzy Gospodarze pieka w
tym Miesiacu tak wiele chleba
aby go mogli mieć aż do swiatek
(i. s. widziat w Niemcech w
Ksiestwie Bawarskim) bo po-
wiadaia ze bárzo dlugo trwa:
wolno zprobować.

Drog niepotrzebnych y ściešek
przez żyta zimie strzedz.

Słopy wedzić / bo sie te ná Lato
przydać moga.

Popioły zbierać / bo to wielka
škoda do roku / kiedy w piecach / a
bo ná kuchni go nie zbierając / wni-
wecz obracaia.

Drwo ná cały rok kazać narabáć
w tym Miesiacu / jedne pod ryby /
drugie do komina / do pieca / do
chleba / do kuchnie / y każde oso-
bno w stosy wlożyć porządnie.

Poczawszy od Grudnia aż po ki-
dzień y noc ná wiosne rowny nie
bedzie / przypuszczac kierzosa do
swiń / tedy sie Lecie prosić beda.
Dla dziesiąci swiń dosyć ieden kierz-
noz; a każda samice gdy sie oprosi
w osobnym chlewie mieć trzeba z
prosiętami.

Dokończenie pamięci robot y wśelákiego dozoru Go-
spodárskiego w każdym Miesiacu.



Pamięć

Pamięć iako sie gospodarz rzadzić ma dla zdrowia
 w każdej czwierce roku y w każdym Miesiącu/ gdyż
 nie śmączo gospodarować temu kto zdrowia
 nie ma: iako Palingenius pişe. Robus
 stus fessor, Rege est fœlicior ægro.

Tę cięto nãsse ze czterech żywiotow iest złozone ze Krowie
 Krowa iest podobna powietrzu/ z iasney żolci abo Kole-
 ry Krowa podobna iest ogniewi: z phlegmy podobney
 wodzie: y z melancholiej abo z czarney żolci/ podobney
 ziemi: z tych też każda ma podobieństwo swe ku czwierciom
 rocznym. Abowiem Krow goraca y wilgotna podobna iest
 wiosnie: Jasnã żolcã abo cholera/ goraca y sucha podobna Lã-
 tu: Czarna żolcã abo melancholia sucha a zimna podobna Jes-
 sieni: Phlegmã wilgotnã y zimnã/ podobnã Zimie. Przetoz a-
 by Krowa z tych wilgotności z miary swey nie wykroczyła / y cho-
 roby abo śmierci człowiekaowi nie przynieśła/ potrzeba temu w
 życiu dieta zabiegać / y iesliby gwałt był / tedy y lekarstwo prze-
 rywać y purgować.

Krow w czstowieku poczyna sie mnożyć od czternastego dnia
 Lutego aż do czternastego Maja: dla tego na ten czas trzeba
 mniej iesć niż czasow inszych a wiecey pić pićcia niemocnego / a
 potrawy niech beda cześciey pieczone niż warzone. Pod ten czas
 małżeńskie zabawy sa nabespiecznięsse.

Kolera zaś powstawa od czternastego dnia Maja aż do
 czternastego dnia Sierpnia: a na ten czas potrzeba używać po-
 traw chłodzacych / wilgotnych / y nie bårzo pracować. Miesiã
 pieczonego nie wiele iesć/ napoy pićco na słabşy aby ciãta nie za-
 palit/ małżeńskiey sprawy chronić sie.

Melancholia pãnuie od czternastego dnia Sierpnia aż do
 czternastego dnia Grudnia: a na ten czas moze używać potraw
 Forzennych/ kwaśnych/ lekarstwa białe/ pod czas też womit se-
 bie czynić.

Phlegmã w czstowieku pãnuie / od czternastego dnia Gru-
 dnia do czternastego dnia Lutego: a na ten czas uż wiecey iesć
 mniej pić mocnego pićcia moze: mieso iesć cześciey warzone niż
 pieczone/ z chrzanem / z gorczyca / z pieprzem y z Forzenem in-
 szym:

sym i wiecey pracować trzeba y głowe często purgować. Abo
wtem i mie przypadaia na czlowieka choroby rozmaite glowne/
gdy sie w glowie flegmy sítá narodzi/ iáko sa rymy/ sápti/ slinos
gorze/ káfle / y inych nie máto / ktorem w Kalendarzu przy káe
3dey cwiérci roku opisat.

**O tychże czterech cześciách Roku ták piše Schola
Salernitana. Cap: LXXXV. pag: 316.**

Temporis æstiu ieiunia corpora siccant
Quolibet in Mense & confert vomitus, quoq; purgat
Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Ætas, dominantur in anno.
Tempore vernali calidusq; aer madidusq;
Et nullum tempus melius est phlebotomiæ.
Vltus tunc homini veneris confert moderatus
Corporis & motus, ventrisq; solutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
Ætas more calet sicca, & nocatur in illa,
Tunc quoq; præcipue cholera rubra dominari,
Humida, frigida, fercula dantur, sit Venus extra,
Balnea non profunt, sint raræ phlebotomiæ,
vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

**Táż Schola Salernitana sposob życia czlowiekowi pożyteczny / táż
dey cwiérci roku ták opisuie na drugim miescu.
Cap: XIX. Pag: 140.**

Temporibus Veris, modicum prandere iuberis.
Sed calor Ætatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas ne sint tibi luctus
De mensa lume quantum vis tempore Brumæ.

**O znakách gdy ktory z wyzsey pomienionych humo
row w czlowieku panuie/ ták piše Schola Salernitana
Pag: 325. Cap: LXXXVII.**

Quatuor humores in humano corpore constant
Sanguis cum Cholera, Phlegma, Melancholia.
Terria Melancholicis, aqua confertur pituitæ
Aer sanguineis, ignea vis Cholera.

Tamże Pag: 326.

Humidus est sanguis, calci, est vis aeris illi

Abos
owne/
ślinos
zy kō

Alget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa est
Sicca calet cholera, & sic igni sit similata
Frigens sicca Melancholia est, terræ adsimilata.

**Znaki gdy kto ma w sobie nazbyt; Ktory z tych wilgotności na
infym miejscu tak Schola Salernitana tak opisuje.**

Pag: 357. Cap: XCII.

Indicia abo znaki gdy kto ma nazbyt krwi w sobie.

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus
Inflantur genæ, corpus nimiumq; grauatur,
Est pullusq; frequens, plenus, mollis, dolor ingens
Inprimis frontis, fit constipatio ventris,
Siccaq; lingua, sitis, sunt somnia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acra dulcia quæq;.

Znaki gdy Cholera w kim przewyższa

Pag: 357.

Accusat choleram, dextræ color, aspera lingua,
Tinnitus, vomitusq; frequens, vigilantia multa,
Multa sit, pinguisq; egestio, tormina ventris,
Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis,
Pulsus adest gracilis, durus, veloxq; calefcens,
Aret, amarefcitq;, incendia somnia fingit.

Znaki szbytniej flegmy.

Pag: 358.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra, saliuas,
Costarum, stomachi simul occipitisq; dolores.
Pulsus adest rarus, tardus, mollis atq; inanis,
Præcedit fallax phantasmata somnia aquosa.

Znaki gdy kto ma w sobie sika melancholij. Tamże.

Humorum pleno dum fex in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; vrina,
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia tetra,
Acfcunt ructus, sapor, & sputaminis idem,
Leuaq; præcipuè tinnit vel sibillat auris.

**Tymże też sposobem te wilgotności cztery pánuia w
człowieku według wiekow y lat.**

Krew z flegma pánuia dzieciom aż do 14. lat.

Krew

get

Krew 3 cholera pánuia aź do 20. y 8. lat.

Od 20. lat aź do 43. krew 3 melancholia pánuie:
á potym flegmá 3 melancholia w eslowieku pánuie
połi nie umrze.

**Cztowieka ktory jest complexionis sanguineæ ábo w ktorym krew
pánuie tak opisuje tak Schola salernitana. Cap: LXXXIX. Pag: 347.**

Natura pingues isti sunt atq; iocantes,
Rumoresq; novos cupiunt audire frequenter,
Hos Venus & Bacchus delectant, fercula, risus,
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus h; studiis habiles sunt, & magis apti,
Qualibet ex causa non hos facile excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeiq; coloris
Cantans, carnosus, satis audax, atq; benignus.

Choleryka zaś tak opisuje Cap: LXXXIX. Pag: 347.

Est humor cholera qui competit impetuosis,
Hoc genus est hominum cupiens precellere cunctis,
Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt,
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes,
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax,
Astutus, gracilis, siccus croceiq; coloris.

Phlegmatyka tak pisze Cap: XC. Pag: 348.

Phlegma dabit vires modicas, latusq; breuesq;
Phlegma facit pingues, sanguis reddit mediocres,
Otia non studio tradunt, sed corpora somno,
Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus,
Hic somnolentus, piger, & sputo crebriore.
Est huic sensus hebes, pinguis facie, color albus.

Melancholika tak opisuje. Cap: XCI. Pag: 350.

Restat adhuc tristis cholera, substantia nigra
Quæ reddit prauos, pertristes, pauca loquentes,
Hi vigilant studiis, nec mens est dedita somno.
Seruant propositum, sibi nil reputant fore tutum,
Inuidus & tristis, cupidus, dextræq; tenacis,
Non expers fraudis, timidus, luteiq; coloris.

**Jako te wilgotności purgowac; lekarstwa rojne domo
we w Uprece moiej / w Kiedze wtorey Hiaticus najwzney / co sie
rozumie lekarsta Kiega wypisalem.**

Ale iuz

Ale iuż do zawiązku naszego postąpmy: á iáko sie Go-
spodarz dla zdrowia rządzić ma, y kiedy lekarstw uży-
wac y krew puszczać, w każdym Miesiącu, krotko
mu ná pámieć przywiedźmy.

IANVARIVS. Styczeń.

W tym Miesiącu iedz coć sie chce / iednak solonego miesi strzeż sie.
Piy mocne wino białe / á możesz go też y ná czczo dobry haust wypić:
ráno trzy godziny przed iedzeniem / rozjánego miodku używaj abo smá-
żoney róży: bo posila żoladek y purguie go z zbytney wilgotności y z
zimnych katarrow: abo ná miesce róży używaj ná czczo / imbiru /
gwoździ krow / pieprzu / ic. nie myj głowy / ciepło sie chowaj / y strzeż sie
powietrza abo wiatru nocnego.

O tymże Miesiącu y o inszych po nim następuia-
cych, takie są stáre wierse Polskie.

Kiedy przydzie Ksieżyc Styczeń
Rzeczy ciepłych używaj weń.
Piy co służa / miodu niechaj /
Idź do łazni / á krew puszczaj?

FEBRVARIVS. Luty.

W Lutym iedz stódtko z miodem záprawne potrawy / bo purguia:
iedz iednak wiecey wárzonych niż pieczystych potraw. A iż tego Mies-
siaca głowa katarrami barżiey obciążona bywa á niż inszych czasow:
używaj przeto pigulek głownych / á chowaj sie ciepło.

Dicia / iedzenia wielkiego
Wárny sie we dni Lutego.
Puszczaj krew z pálca pierwszego /
Miod iedź / á chroń sie zimnego.

MARTIVS. Mázrec.

W Mázrecu używaj stódkich potraw y stódkiego napoju / myj sie w
łazni czesto / lekarstw iednak y krew zaniemaj. Jedz wárzony czosnek
ráno / tak że polej / ruce / abowiem te rzeczy zágrzewia żoladek / y pomá-
ga mu.

głowa muże będzie trawić dobrze. Możej też w Salacie bronatney bez
midy używać / bo ta wyrost y głowę wmacnia.

Marzec rodzi zbyrnie wilgości /
Z tad b ywáia ciężkie boleści.
Jedz pieczyste nie wiele piy /
Krwie nie puſzczay / w łazni sie myj.

APRILIS. Kwiecień.

W tym Miesiącu purguy ciato / używaj dobrego napoju y świeżego
miesa / strzeż sie korzenno iesc także stonych ryb / iako sa śledzie y inſe
tym podobne / bo pod ten czas ludzie od nich krostawieia.

Kwietnia kwiatki nastawia /
Ciała sie też otwarzia.
Gdyć sie mnoży krew tam puſzczay /
Żywotowi mieſzkac nie day.

MAIUS. Maj.

W Máiu wmywaj czesto twarz / używaj miernie ciepłych potraw /
iedz korzenie kopru Włoskiego / piy z piolunem y z ſatwia. Mozzu / glo
woy y nog żadnego zwierzęcia nie iedz tego miesiąca : odwilżaiac syro
py bierz.

Máiá micy żywot wolmiejſy /
We krwi / w łazni badz hoymiejſy.
Z korzeniem karmie przyprawia y /
A ſatwia w pićiu mieway.

IVNIVS. Czerwiec.

W tym Miesiącu piy dobre wino / y podczas ná czczo białego wina
napić sie możej / bo purguie zotć / iedz salate ktora po staroswiecku
tocyga zowia / dziś salata prosta ; bo chłodzi y purguie nerki / także liſt
ki ruciáne sa zdrowe.

Nobilitas Rutæ hæc, quod lumina reddit acuta,

Auxilio Rutæ vir quippè videbis acutè,

Cruda comesta recens, oculos caliginè purgat. Schol. Saler.

Jedz potrawy ktore sie łatwo strawić mogą ; rano ná czczo przochac
braz sie.

Nie piy

Wie
odwilż
zbyrnie
sera / w
troche
piągni
dzi : n
Saler . C

m
ląd
trawa
dobre

W
pzed
zdrom

Nie piy w Czerwcu piwá młodego/
Wina sie chroń/ miodu mocnego.
Jedz sálate z podroźnikiem /
Wode z droiu piy nachytkiem.

I V L I V S Lipiec.

Miedzy infemi rzeczami / strzeż sie malżeńskich spraw / nie vzyway
odwilżających syropow/ ani infych lekarstw purgujących. Strzeż sie
zbytniego spánia/ mycia w taźni/ puszczania krowie / goracych potraw /
sera/ wieprzowego miesa y wśelakich pieczonych rzeczy. Jedz nád czczo
troche sálwicy y ruty z chlebem / piy nád czczo wode studzienna / bo
piągnięcie oddala y goracość: w potrawach vzyway agrestu bo chłó
dzi : nie wiele iedz owocow/ z sálwia piy bo barzo zdrowo. iąko Schola
Saler, Cap: xx. Pag. 146. piśe.

Salvia cum ruta faciunt tibi pocula tuta.
Salvia confortat nervos manuumq; tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit,
Salvia saluatrix, naturæ conciliatrix.

Lipca ni żytki nie ruśay /
No miod sie nie pokuśay.
Nie spi wiele/ taźni niechay/
Kopru z sálwia vzyway.

A V G V S T V S Sierpień.

Mleko/ słodkie potrawy/ kápusta/iármuś/ pod ten czas mnoża me
lancholia/ y złe febry: zdrowsze iest cielece mieso/ y młode kury. W po
trawach vzyway sálwicy/ nie iedz wiele melonow / iedz karczochy/ piy
dobre mocne wino/ sániechay lekarstwo z miodem przyprawonych.

Sierpnia trzebá miárkowania /
Niechay páni ani spánia :
W taźni nie badz krowie nie puszczay.
A wiele sie nie obiaday.

S E P T E M B E R Wrzesień.

W Wrześniu mozesz rozmaitych potraw vzywać / lekarstwa brać
przed zima/ puszczac krow krowie y owce mleko/ iest pod ten czas barzo
zdrowe lekarstwo/ iedz borak y piy z m/ strzeż sie ciepły taźnie

Wrześniąc zdrowszy owoc stały/
Z kózim mlekiem iedz chleb biały.
Warz pokrzywowy wodę z nich piy/
Zyle zátmi/ ciepły sie mney.

OCTOBER Pázdziernik.

Tego Miesiaca iedz zimne potrawy/piy na cczo kózie mleko/bo pur
guie krew/ y ptucá/ tortz iablekz cukrem pod ten czas posila zoladek:
możesz tej wedlug potrzeby rozmaitych lekarstw używać/ y takich po
traw ktoreciáto purguia przed puszczaniem krwi/głowy w tym Miesia

Gdy list padnie iuz piy co chcesz/ (cu nie myś.
Miod y wino á miary strzeż.
Możesz ziesć dobra pieczema/
Abo y ges nádziwana.

NOVEMBER Listopád.

W Listopádzie nie myś sie w lázni/ pyi miernie młode wino/ iedz ciep
ple potrawy/ używaj do nich gorczyce/akrymoniey ábo rzepiku/cebule.
Ciało pracami poruszaj/ niewychodź iednak gdy mglá z domu/ bo słoń
ce dzi głowie/ używaj syropow dla watroby.

Kiedy gruda bory obuy/
Z imbirem miodu podsmáknuy.
Paniey/ láźniey/ teraz niechay/
Chodź w kápturze á krew puszczay.

DECEMBER Grudzień.

W Grudniu strzeż sie napoju zimnego/ lekarstw używaj/ ciepło
pierśi chowaj y ciało wshytko/ krew nie puszczay/ kápuście y pieczona
cebule miasto sálaty iedz; takze iablka y gruski pieczone po obiedzie/
Kózie miéso/káptuny y rozmaite ptaki/ oprócz wodnych; używaj w po
trawách nie mało pietruszki/ bo zdrowa iest zoladkowi: iedz pieczona
rzepa w popiele.

Grudniá głowę záfrywaj/
A z iey żyły krew wypuszczay/
Iedz z chrzanem nogi wieprzowe/
Myćcie częste nie iest zdrowe.

Pomaga

po
chowá
(ktore
przycz
dlug p
y przyc
zdrowo.

2

Fedy
w sie
tych
trze
zdrow
aer. V
blisko
mocy

Pomaga tedy siła do zachowania zdrowia / mierzoność w życiu zle
 chorowana w każdej czwartej Roku y Miesiącu / a ta na sześciu rzeczach
 (które Medicy non naturales zowa że tak choroby iako y zdrowia
 przyczyna być mogą) zależy. bo jeśli tych rzeczy używać będziemy we-
 dług potrzeby / y z umiarkowaniem / pod pewną miarą / sa rzeczy zdrowe
 y przyczyna do zdrowia: Nad potrzebe zaś y nad miarę używane sa rzeczy
 zdrowiu szkodzące / dla tegoż potrzeba abyśmy ich mierzono używali.

Rzeczy non naturales nazywanych jest sześć.

1. Aer: albo powietrze.
2. Cibus & potus: albo Pożywienie y napój.
3. Repletio & euacuatio: to jest tuczenie y purgowanie ciała.
4. Exercitium seu motus & quies: to jest porużenie ciała / y odpoczywanie.
5. Somnus & Vigilia: to jest śpienie y czuwanie.
6. Accidentia seu motus animi: co się rozumie przypadki albo porużenie zmysłów duchownych.

A te nie tylko pośilają ciało / ale też y zle wilgotności albo excre-
 menta z niego wysuszą.

O pierwszej rzeczy powietrzu.

Powietrze między innymi rzeczami temi które non naturales zowa /
 Tedy dobrze jest / wiec przy pomocy (bo bez niego żyć nie możemy y zarwać go
 w się brać musimy) dodać ciału człowieczemu / a niż która rzecz z
 tych innych wyższych pomienionych; przeciwnym sposobem gdzie powie-
 trze jest / tam nie barzay szkodzić człowiekowi y zarażać go nie może. Na
 zdrowie wszystkim ludziom jest powietrze / które jest najczystsze / purus
 aer. Najczystsze powietrze jest / które nie jest nad miejscem bagnistym /
 blisko jeziora / albo błot / także blisko wody w którejby len albo konopie
 moczone; nie ma też być blisko gnoju stajnia / chlew / przywet / bo to
 wofytko

wszystko powietrze zaraża / także ktore nie jest mgliste dla vaporow z
rzeń abo iesior pochodzacych / także w mieyscach między gorami położ
zonych / przez ktore wiatry przewiewać nie mogą / nie może być powietrza
zdrowe / Czyste tedy powietrze każdego wieku człowiekowi jest zdrowe /
tak zaś ktore nie jest czyste żadnemu w ktorychkolwiek leciech człowie
kowi nie jest zdrowe.

O powietrzu tak piše Schola Saler : Pag. 124. Cap. XIV.

Lucidus ac mundus sit ritè habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec olens fætores cloacæ.

Dla lepszego tedy powietrza / maia być dziwy okna w domu z tej
strony ktora opodal jest od wody / y z ktorey wiatry wieia od potnocy
y ze wschodu (o czym serzey pisalem w Oekonomiemy w Pierwszey Cze
ści o obieraniu mieysc dla budowania dworow) stońca / bo takie wia
try są zdrowe / y tedy przewiewaia / tam mole śiatom y inszym rzeczam /
także zbożu chrobactwo nie tak škodza. A iesli mieszkantie bedzie na
goracym mieyscu / czynić sobie chłod / polewaniem / wierzbina / debina /
roza w domu potrasaiać / y octem dom pokrapiać. A iesli bedzie na
mieyscu bagnistym / ma być dom od ziemi wysoć o na palach / y w nim
czesto kadzić / mielką / iatowcem / kadzidłem / mirrha / żywica / także
ogień czesto mieć w kominie / z drew suchych moželi bydź sosnowych / a
bo z inszych coby nie byly zgnile.

O wtorey rzeczy pokarmie y napoiu.

Ożywianiu pokarmu y napoiu / wiele od wielu jest napisano / wysy
sey iednak nato sie zgadzaią / aby tak wiele iesc y pic / coby z tego do
bra concoctia byla / to jest / żeby sie to strawilo. Abowiem niekby
tak przedko nie wpadł w chorobe (iesliże Galenowi Medicorum Principi
wierzymy) gdyby to pilnie uwazal / aby in cruditates (iako tenże piše 1.
lib. de cibis boni ac mali succi) non incideret, nec post cibum vehementer exer
cicaretur. Tenże Galenus nie zakazuje grubych potraw tym iescć ktory
prácua sila / y spać mogą poki sie im chce. Maia tedy bydź šestć rze
czy wżywianiu potraw wpatrowane.

Naprzod iakie maia być potrawy: iak wiele y ktorego czasu ktore
potrawy iescć : iakim porzadkiem / y w tym zwyczaj zachować trzeba.

Naprzod substantia potraw / subtelna abo miazsza wpatrowana
być ma. Abowiem miazsza abo twarđa potrawa z trudnością sie straw
wi / y kłiowata krew mnoży / ktora ciepło przyrodzone zatłumiaiać / za
gaać coby ie przedko mogła.

Zaś subtelny pokarm mało tuczy / y cięta te które sie nim karmia /
suchemi sie sstaja y slabieta / słabość zaś przedko chorobom jest podle
gta. Dla zachowania tedy dobrego zdrowia / obierać pokarmy trzeba /
które ani subtelna ani miassa krowo mnoza / ale które średnia iakoby
miedzy cienka a twarđa nature maia: a taki jest chleb.

O Chlebie.

Chleb z chedogiego żyta albo z pszenice nie spleśniaty / ale świeży / y
coby nie był ciepły / bo taki zamula żoladek / dobrze wksiały / troche przez
solony / jest pokarmem zdrowym człowiekowi. Jaki chleb ma być tak
opisuje Schola Salernitana. Cap: XXVI. Pag: 153.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus
Sed fermentatusq; oculatus, sit bene coctus,
Et falsus modicè, ex granis validis electus.
Ne comedes crustam, quia choleram gignit adustam,
Et panis falsus, fermentatus, bene coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi vanus.

O Miesie.

Mieso też nie twarde / zdrowe jest człowiekowi zdrowemu: iako
młodego skopu / młodego wieprza / któremu dwie lecie nie minety / a te
mu zwłascza który nieco pracuje: bo wieprzowe mieso y zapachem y smakiem
nieakie podobieństwo ma do ciała człowieczego: a lepsze sa co nie
bárzo tłuste ani chude / y co ie karmia żoladkiem / bukwią / zbożem / a niż
te co otrębami y chwastami: ale na nie wino pić radzi Schol. Saler:

Est porcina caro sine vino peior ouina
Si tribus vinum, fuerit cibus ac medicina.

Alle najlepiey tuczy cielece: iako też Schola Salernitana pisze.

Sunt nutritiua multum carnes vitulinae.

Żagniece też / kozle dobre pości sate / prosięce nie tak zdrowe. Uliedzy
ptastwem domowym / najlepszy jest kapłun / kureczka / kokaś młoda y
golebieta młode / a zwłascza te które sie na wiosne lega: ięszce leane
zdrowsze sa wosłacie niż domowe / iako kuro pátwa / iarsabe / cięrzyw /
kwiczo / pardwa / drop / ba y szuby / y czyżyki / z iablki nie zia potrawa / y
Inse które tak Schola Salernitana wspomina.

Sunt bona gallina, capo, turtur, sturna, columba
Quicula, Phasiades, Merula simul Ortyometra
Perdix, fringellusq; Otis, Tremulusq; Amarellus

Ptacy którzy sie na wodzie żywia tak domowi iako y polni / kaczki /

geśi/ cząple/ żorawie/ y inſe nie tak ſa zdrowe. Także mięſo / ielenie /
zające/ wotowe/ koźie/ melankoliczna krew mnoży / także mięſo ſtone/
gruſtki/ iabłka/ bzoſtkwinie/ mleko/ ſer : czego Scho. Saler: poſwiadcza.

Perſica, poma, pyra, & lac, caſeus, & caro ſalfa
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bouina.
Atra hæc bile nocent, ſuntq; infirmis inimica.

O gruſtkach kiedy zdrowe/ y kiedy nie / tak na drugim mieyſcu tak
Scho: Sal: piſe/ tamże y orzechy y iabłka wſpomina.

Adde potum pyro, nux eſt medicina veneno
Fert pyra noſtra pyrus, ſine vino ſunt pyra virus.
Si pyra ſunt virus, ſit maledicta pyrus.
Dum coquis, antydotum pyra ſunt ſed cruda venenum
Cruda grauant ſtomachum, releuant ſed cocta grauatum.
Poſt pyra da potum, poſt poma vade cacatum.

Tak Sch: Saler: na drugim mieyſcu zaleca wiſnie: gdy tak piſe.

Si ceraſum comedas, tibi confert grandia dona
Expurgat ſtomachum, nucleus lapidem tibi tollit
Hinc melior toto corpore ſanguis ineſt.

ale trzeba wiſnie zgryſć z koſtkami y potnac/ iako piſa niektorzy/ kto
chce jeby mu żoladek wypurgowaly.

O Sliwach zaś tak piſe.

Frigida ſunt, laxant, multum tibi profunt pruna,

O Jarzynach.

Miedzy jarzynami nalepiey zaleca Scho. Sal: rzepę tymi wierſami.

Rapa iuuat ſtomachum nouit producere ventum
Prouocat vrinam, præſtatq; in dente ruinam
Si male cocta datur tibi torſio ſic generatur.

A na drugim mieyſcu.

Radix rapa bona eſt, comedenti dat tria dona
Viſum clarificat, ventrem mollit, bene bombit.

A na trzecim.

Ventum ſæpe rapis; ſi tu vis viuere rapis.

**Cebule zaś/ iednym rozumie być zdrowa/ niektorym nie / o ktorey
tymi wierſami zdanie niektorych medykow opisuie.**

De cepis Medici non conſentire videntur
Fellitis non eſſe bonas, ait ipſe Galenus,
Phlegmaticis vero multum putat eſſe ſalubres
Non modicum ſanas Aſclepius adſerit illas,

Præfertim

Præsertim stomacho, pulchrumq; creare colorem,
Contritis cepis, loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare colorem.

Chwali też y groch odluzány tymi wierśkami.

Pisum laudandum delegimus ad reprobandum
Est inflatiuum cum pellibus atq; nociuum
Pellibus ablatis sunt bona pisa latis.

O Kapusćie białey też Scho: Slaern: tak piśe.

Ius caulis soluit, cuius substantia stringit
Vtraq; quando datur, venter laxare paratur.

O Jáycach świeżych kołoszych.

Miedzy miernymi potrawami policzone sa jáyca świeże. Pot ofse :
á miernie miękko máia być wwarzone / bo gdy názbýt miękkie / to iest /
gdy sie ná nich białek nie zóiedzie / przedko sie strawia / zátym y ich nutris
mentum przedko zmieszcie; ale máia być serbilia, coby ie to mogt wypić / bo
takie sie przedko w krew obracaia / y z nich sie subtelná krew mnoży kros
ra serce pośila : twarde jáyca niestrawne sa / y grube alimentum ciała
daia. A máia być do warzenia obierane / dlugie / białe świeże / wedlug
stárych wierśw.

Regula Præsbyteri iubet hoc pro lege teneri
Quod bona sunt oua, candida, longa, noua.
Si sumas ouum, mole sit atq; nouum.

Item :

O czym też Horatius wspomina lib. 2. Serm: Satyr: 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento
Vt succi melioris, & vt magis alba rotundis
Ponere

Po jáycach kołoszych / máia wt ore mieysce jáyca pawie : jáyca ptás
stwa wodnego wśytkie nie bázro zdrowe. Ale trzeba sie po káżdym iáiu
nápić / bo tak przedy w krew sie obroci / wedlug stárey Polśkiey przypo
wieści : po iáyku sie nápić / zc. Jest też y o tym wierś Laciński.

Singula post oua, pocula sume noua.

O Mleku.

Mleko zá zdaniem práwie wśytkich medyków / nalepszy soć ma w
sobie / abo iáko medycy zowia probatissimi est succi, bo tuczy czté wieká.
Białogtowskié pierośse mieysce ma / potym ośle / wiec wielbtadzie / kós
zie / na ostátku krowie / y owcze. O ktorym tak piśe Schol: Salern.

Lac ethicis sanum, caprinum post camelinum
Ac nutritiuum plus omnibus est asininum,
Plus nutritiuum vaccinum, sic quoq; ouinum,

G

Adit

Adsit si febris, caput & dolat fugiendum est.

Potrzeba iednak aby bydle / z ktorego mleko doia bylo nie zmedzi
niate / y z dobryy passey. A iedzac ie przymiesiac do niego troche miodu /
abo cukru z trocha soli / aby sie w zoladku nie zsiadło : a trzeba go iesc
gdy zoladek prozny / y nie iesc go na ten czas gdy ryby sie iedzo / bo bars
zo nie zdrowo : czeste tez wywanie mleka / skodzi zebomy dziaslom / bo
dziasla czyni wilgotne y slabe / a zeby sprochniale : czemu zabiegat / po
mleku winem przymiesawszy do niego troche miodu / wsta wyptokac :
bo tak / cokolwiek tam mleka w zebiech naroznie / y na dziasla przylyg
nie / wyptocze sie.

O Serze.

Wselaki ser niestrawny iest / abo iako Medicy mowia / crassi succi,
a stary tym niestrawniejszy / abo mali succi : swiezy iednak nie tak iest nie
zdrowy iako stary / bo tuczy : y nie tak sie z niego kamien rodzi : iako
Schol: Saler: pise.

Nutrit triticum, & impinguat lac, caseus infans.

Tenże ser wymarwia sie tamże starzac sie / ze go być nie zdrowym Me
dicy powiadaja : mowiac tak o sobie.

Ignari Medici me dicunt esse nocivum

At tamen ignorant cur nocumenta feram,

Expertis reor esse ratum, quia commoditate

Languenti stomacho caseus addit opem.

Caseus ante cibum confert, si desuat aluus,

Si post fumatur, terminent ille dapes

Qui phisicem non ignorant hæc testificantur.

Alle choć sie chwali / trzeba go przecie miernie iesc : Bo

Caseus ille bonus, quem dat avara manus.

Pomagac wprowadzie do konkoctey w inszym potrawom / ale sans
dlugo w zoladku lezy / stadze rzeciono.

Caseus est nequam, quia concoquit omnia ; se quam.

Qualitates tego tak opisuje Schol: Saler.

Caseus est gelidus, slipans, crassus atq; durus

Caseus & panis, sunt bona fercula sanis.

Si non sunt sani, tunc hunc ne iungito panis.

Pracowitym ludziom ktory chescio robia nayszdrowszy iest.

O Masle.

Maslo tez mtode iest barzo zdrowe przed infemi potrawami najd
szysza / o ktorym tez Schol: Saler: tak pise.

Lenit & humectat, soluit sine febre butyrum.

O Rybách.

Ryby najlepšie sa y nazdrowšie ktore sie chowáia w rzečkách y w wodách kamienistych / iako sa szutki / okunie / tosošie / pstragi / lipienie / y inšie ryby tegiego ciáta / y nie z metnych y plugawych wod : a naynieš zdrowšie w takich wodách / do ktorych z miaš plugawštwá / ábo z kuchni pomyie zbiegáia sie : y w takich wodách w ktorych siá žielšká bywa : bo žte w takich mieso bywa : nayzdrowšie sa z rzeš gtebotich ktore predko bieža. Wšakže wšelákie ryby nie štráwne sa / wozgledem žinného przyrodzenia / y Phlegmatici temperamenti, přeco dlugo w žoladku leža / y česšto sie to trafia že sie psuia w žoladku / y gniac prágnienie czynia. Šwiežo solone ryby (iako Galenus lib: 3. de aliment. facult. cap. 24.) piše : zdrowšie sa y lepšie a niž te ktore dawnieš solone sa. Štone tež ryby / crassioris succi, mierne přesušone rozumie byč zdrowšie niž šwieže / tenže Galenus tánje. Po rybách táje iešć Šcho: Sale: orzechy / kładac přyczynny rozne / a miedzy inšemi y te / že ryby máia poniekađ w sobie niečo truščiny / orzechy žáš máia te moc že truščizne oddaláia ; dla tegož

Post pisces nux sit, &c.

O rybách táje wierše sa in Schola Salernitana.

Si pisces moles, sunt magno corpore tolles,

Si pisces duri, parui sunt plus valturi.

Lucius & perba & saxatilis, albiga, tencha,

Gornnus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Táž Šcho: Saler: szutke tánje žowie tyránnem.

Lucius est pileis, rex atq; tyrannus aquarum.

Pieknie y Ausonius Okunia chwali in Mofella.

Nec te delicias mensarum perca silebo

Amnigenos inter pisces dignante marinis.

Powtore. Potreba aby tak wiele každy iadł ile žoladek štrawič može / y iako wiele przyrodzenie potrebuie / žeby sie žoladek nie občias žyt. Abowiem niemáš lepszegotekárštwá / iako miára a wštrzymywánie sie rozumnie. W czym táje sobie práwo poštánowić / aby nigdy nie iešć ani pič / ážby ápetit přystápit. Jáko rádži Šchol: Saler.

Tu nunquam comedas, stomachum ni noueris esse

Purgatum, vacuumq; cibo, quem sumperis ante,

Ex desiderio id poteris cognoscere certo.

Ktore desiderium do iedzenia ábo áppetit kto chce mieč / niech prášcuič před iedzeniem áž sie žápoci / iednač nie trzeba sie šatygowáć baržo ale mierne přecowáć.

Zimnemu żoladekowi wiecey chciwości do iedzenia przysta-
 pnie/ a niż ztrawić może. Ciepły zaś żoladek mnieyszy appetit ma a
 lepiej trawia: takiemu tedy barzciey pożytecznieysze są potrawy gru-
 be a niż subtelne/ bo grube przedko się w nim strawia/ subtelne
 psują się. Potrzeba tedy dobrze umieć rozsznać temperature żo-
 ladek/ ktora się według lat/ komplexy y innych rzeczy odmienia.

A trzeba zarówne dwaćroć wiecey iść: niż pić: chleba pultrzo-
 ćciaćroć wiecey z mięsem/ czteryćroć wiecey z rybami/ z kapusta/
 z rydzami/ z owocem/ y z innymi rzeczami wilgotnymi. A strzedz
 się poczynać iedzenia od picia: ani też pić iednym razem wiele.
 Zawždy co kwaśnego po obiedzie ziedz/ a po tym nie piy/ abo bar-
 rzo mało. Gdy co niestrawnego ziesz/ abo też nazbyt pić będziesz/
 trzeba tym barzciey pracować. Gdy się naciesz/ a chcesz aby się po-
 karm przedko strawił/ napić się wody zimney niektorzy radzą/ a
 potym troche się przechodzić.

Co czy-
 nie gdy
 czło-
 wiek ch-
 eido ied-
 zienia
 nie ma.

Bywa też to/ że człowiek chcei abo appetitu do iedzenia nie
 ma/ a to bywa/ gdy kto długo nie ied/ abo też z frasunk u/ z bojaźni/
 abo z innego iakiego przypadku/ także gdy żoladek strawi/ a po-
 tym nie według czasu pokarm weźmie; ciągnie w się wilgotnos-
 ści z członkow bliskich/ y nimi się napelnia/ y z tad traci człowiek
 chęć do iedzenia: na to iednak niedbać/ choć się niechce/ ma
 przecie człowiek iść/ bo skoro pocznie iść/ zaraz chęć do iedze-
 nia przystapi/ gdy wilgotności ktoremi się żoladek napelnił/ na
 dno potrawy portocza.

Jakie
 potrad-
 wy iść

Potrzebie. Potrzeba wpatrować iakie potrawy iść: rozu-
 miaia Medicy/ że ci ktorzy ciepłego y goracego przyrodzenia są/
 mają przeciwnych potraw używać: na przykład/ iesli kto wilgo-
 tnego przyrodzenia iest/ ma iść potrawy ktore suche są; iesli
 zimnego gorace/ iesli goracego zimne/ iesli miernego mierne/ ic.
 Jednakże trzeba wpatrować ciepło przyrodzone/ zeby człowiek
 tak wiele y tych potraw iadł/ coby ie strawić mógł: bo z tad
 się krew dobra mnoży: trzeba też mieć wzgląd/ na czas/ na
 miejsce/ na zwyczaj. Niekiedy y dobre potrawy tym ktorzy się
 im nie przyczyl/ nie są zdrowe. z tadze ona przypowieść. Nie
 każdemu dobre zdrowo. Zdrowość iest chłopu y robotnikowi kto-
 ry ciężko robi/ kapusta/ groch/ solda/ flomina; niżli śliże/ abo
 kuropatwy/ y inne potarmy lekkie. W zimnym też kraju abo w
 zimny czas/ lepiej żoladek trawi/ przetoż Tatarowie ledwie nie

surowe

sur
 ia m
 dza /
 Kiego
 y po
 wy i
 barzo
 trawa
 iść
 rych
 grzer
 y in
 bedl
 czy sa
 trzeb
 y co
 zepfo
 strzed
 poier
 stroz
 gotni
 wofe
 tość
 zoctu
 wy z
 czy w
 2
 po chl
 czlow
 wofyt
 dy wi
 dobra
 mi or
 ny/ m
 mied
 iaka
 potra
 w 1730

surowe mięso iedza. A o Moskwię powiadać / że się naby-
ta między nimi tacy / którzy wogorze słone y raki surowe ied-
za / a nie im nie škodzi. Bo żoładek jest podskórki wsię-
kiego zdrowia / który rozdawa cłonkom krew iaka może mieć
z potraw / zła abo dobra. A przeto trzeba umieć rozemnać potra-
wy iakich mu dodawać / o czym wyszley. Dobrze też pod czas nie-
bárzo lekzych potraw używać : abowiem trwale potrawy /
trwale zdrowie czynia. Człowiek tedy chudy y cienki / ma
ieść potrawy które ciało tucza : pełny abo tłusty / te od kto-
rych ciało chudnieie / goracy chłodzace / zimny / te które za-
grzewaia : Kapusty / ziół / owocow / trzeba używać miernie /
y inszych wilgotnych rzeczy ; mniej ryb ; namniej grzybow /
bedl / (bo to są vlcera terra) rydzow : y to z korzeniem. Które rze-
czy są wilgotne y tłuste / kwaśno y z korzeniem przyprawować ie
trzeba : bo inaczey zle wilgotności w człowieku się z nich mnoża /
y cokolwiek z nich krowie będzie / plugawa będzie / y pochopna do
zepszwania : a wśelatich wilgotnych rzeczy / trzeba się pilno
strzedz. Potraw też suchych używać trzeba także miernie / a na-
poiem je roztrawiać. W zimnych y goracych trzeba też bydź o-
strożnym : wilgotne a gorace obieray : iesli goracy czas / tym wil-
gotnieysze potrawy niech beda : iesli zimny tedy goratsze. A za-
wśe potrawy wilgotne a ciepłe niechay w sobie nieciała kłiowa-
tość maia y cierpkosć / iaka jest podlewá z miodem / z chlebá /
zoctu / z trocha pieprzu y safranu uczyniona ; takiey tedy podle-
wy z mięsem y z rybami używać. A pospolicie srociejsze wśelatkie rze-
czy wilgotnieysze są y łatwieysze do strawienia a niż zastraszale.

Medzy inšemi rozmaitemi potrawami / nie pożytecznieysze. Co nazy-
wają potrawami / iako chleb a wino ; y tym samym tylko mogłyby pożyte-
czynie-
człowiek żyć / byśmy się byli takim zbytkom nie przyuczili. A że
wśelkich iarszyn naylepszy jest bob : między owocami figi / y iago-
dy winne dobrze do státe : iednakże gdy długo w żoładku leża / nie-
dobrá krew czynia : a przeto figi trzeba nad czczo iesc / z Wostri-
mi orzechami / bo po inszych potrawach zła krew mnoża ; kásta-
ny / migdaly / dobrze też są. Medzy ziółmi lactuca / podroznik /
miedunki / bo te zióła nie mnoża melankolien. Kiedy poczuiemy krowe
iaka niecheć do iedzenia / abo constipacja / radza Medicy iesc
potrawy z polewka z wina białego uczyniona ; a zimie z cebula
warzona / gascz czynić do potraw / y z pieprzem y z inšym korze-
aniem

nien potrawy przyprowadzać rądzia: także z opichem / z pietruś-
 kła / z mietką / z anyżem / z c. Ruty dobrze też żmie wzywać. Tak-
 że cwiłky wwarzoney / z hanyżem / z Koryandrem / y z chrzanem za-
 prawney / do potraw zdrowo wzywać: iako ia przyprowadzać / w
 Oekonomicy na swym miejscu w Tit. o Kuchmicy y przyprowo-
 waniu potraw rozmaitych pisalem.

Potrę-
 wo nie-
 zdrowe
 iako
 krew
 mnoża.

Reore
 potra-
 wy gru-
 ba krew
 mnoża.

Potrawy niezdrowe / iedne mnoża flegme / drugie cholere /
 trzecie melankolia. Dla tegoż każdey potrawy ktora mnoży sta-
 krew / trzeba sie strzedz / choć też bedzie przedka do strawienia.
 Abowiem sta wilgotność długo sie w żyłach chowa / a kiedy sie
 nie spodzietesz / wedyć za szkodzi: bo by najmnieysza przyczyna przy-
 padła / zaraz ona wilgotność zagnie / skąd goraczki y inne cieście
 niemocy pochodza. Gruba krew mnoża te potrawy / mięso owo-
 cze / Kozi / a zwłaszcza kozłowe / także bykowe / skopowe. Niedzy
 staremi mięsami nagorsze zatece / abowiem gruba krew y melan-
 koliczna mnoży / nie tak zle wotowe y baranie / a im starsze mięso
 tym grubsza krew mnoży. A wszakże pospolicie każda rzecz sta-
 ra nie dobra. Także nerki / mozg / watroba / a zwłaszcza świnie
 sta krew mnoża: o wnetrznościach bydlecych tak piše Schol:
 Salernitana:

Egeritur tarde Cor, degeritur quoq; durè,
 Atq; idem stomachus; tamen exteriora probantur.
 Reddit lingua bonum nutrimentum medicinae
 Concoctu facilis pulmo est, cito labitur ipse
 Est melius cerebrum gallinae quam reliquorum.

Także gruba krew mnoża / iayca twarde / ser stary; soczewo-
 ca / ber / iagly. Wszelkie owoce / oprócz wiśni czarnych: ogor-
 ki / oprócz melonow / bo te zdrowe sa tym ktorzy maia żoladki
 strawne: ale gdy melony kto nie dobrze strawi / obracaia sie
 w cholere abo melancholia: a te trzeba iedć nad eszo z cukrem a
 mierznie: we Włoszechem widziat ze ie iedza z sola / także y we
 Franczey. Ziota także y kapusty wszelkie / oprócz salaty / podro-
 żniku / ślazu / kurzey nogi / cwiłky ktore średnie sa. Jarsyna też
 co gorzka gruba krew mnoży / iako cebula / por / czosnek / a te y o-
 czom szkodzi / o czym Scho: Saler: opisuiac rzeczy ktore oczom
 szkodzi tak piše.

Co szkodzi
 oczom

Balnea, Vina, Venus, Ventus, Piper, Allia, Fumus,
 Porum cum cepis, Faba, Lens, Helusq; Sinapi
 Sol, Coitulus, ignis, Labor, ictus, Acumina, Puluis,
 Illa nocent oculis, sed vigilare magis.

A wszakże

A wszak
 gotno
 dwoia
 wo / a
 czym n
 Ch
 mniał
 strawi
 mieniu
 elize / x
 ryby b
 S
 rzece /
 iagłka
 W
 kapuś
 A
 wino /
 Z
 rzechy
 no prz
 paster
 wwarz
 Z
 snek /
 izop /
 kmin /
 Poc
 iatim
 Drug
 wiem
 mie bo
 wia / a
 tymi s
 gillimi
 calor in
 enim ef
 duit, fe

A w fakże gdy takie korzenie będzie wwarzone / pozbywa zley woli-
gotności / y nie tak niezdrówie jest: ale cebule / por / y czosnek wa-
dwoiatkiew wodzie wazyć trzeba. Wino metne / miód / pi-
wo / a gdy iesze do tego przykre; gruba także krew mnoża / o-
czym niżej.

Chleb dobrze wpieczony y wkrwaszony (jako sie wyszey wspom-
niało) y miernie sprawiony / y troche przesolony / przedko sie
strawi: miedzy rybami wselatkie ryby ktore sie w wodach przytá
miennu chowaja: także ryby z wody przezrzczystey / jako kielbie /
elije / vkleie / ptočice / chorym; Szczuki / okunie / certy / tosoś / y
ryby białe / zc. y te co ostrá luska maja: dobrze zdrowym.

Glegme te potrawy mnoża / zylowate nogi / jako nogi zwies
rzecce / mozg / pluća / spik / skopowe mieso / ryby slabego ciała /
iábtka / zc.

Melancholia mnoża / mieso wotowe / kozie / zaięce / swinie /
kapusta kwasna / soczewica / chleb gruby / iągty / zc.

Kolere mnoży miód / a zwlaszcza w goracym ciele / mlode
wino / y każda rzecz słodka.

Zotadek potwierdzaja / iábtka kwasne / rozynki / oliwki / o-
rzedhy wostkie z figami / gorczyca / rzepa warzona / kapary / woi-
no przy ostrzshym / piotyn / aloes / ocet. Zotadkowi zaś skodzi /
pasternak / kuczmerka / cwiłta / rzepa / gdy kto tego wiele ie / a nie
wwarzonych dobrze: ale warzone te rzeczy sa zdrowe.

Te wilgotności w człowiecez wyniszczaja / miód z octem / cz-
snek / cebula / plodziszek / gorczyca / pieprz / lebiódka / mięta /
izop / opich / pietruszka / chrzan / kopr / ruta / rzodkiew / hanyś /
kmin / ieczmięń. zc.

Poczwarće. Trzeba też czas zachowywać w iedzeniu / ktory tros-
iátkim sposobem wpatrować trzeba. Naprzód względem roku:
Druga względem lat: Trzecia względem dnia. Nie mniej bo-
wiem do postanowienia życia czasy roczne wpatrować trzeba. Żi-
mie bowiem ludziom / y barzey sie ieść chce / y pokarm tańciey tra-
wia / a niż lećie. Czego przyczynie daie Hippocrates (1. Aphor: 15.)
tymn słowy. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni lon-
gissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda: etenim
calor innatus tum plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis. Oportet
enim esse alimenta non solum quantitati eius quod ex corporibus nostris ef-
luit, sed & innati caloris proportionata.

Co kole-
re mno-
ży. Kto-
re melan-
cholia.
Co kole-
re mno-
ży.

Żadne do
iedze-
nia jako
wpatros-
wac.

Simis

Żmnie bywa przyrównany początek Wiosny (Hippocrat: de vi-
ctus rat. priu.) y koniec Jesieni. Latu zaś koniec Wiosny y po-
czątek Jesieni podobne są.

Żima.

Co się tćnie własności czasow. Czasu Żimy gdy nązbyt żu-
mna y wilgotna jest / trzeba ciato wysuszać y zagrzewać / dla tegoż
iuz wiecey iesc / ale ciepłych y suchych potraw / a mnięć pić picia
niemocnego / potraw używać wiecey pieczonych a niż warzonych;
także iarzyń miernie w tym czasie roku używać trzeba.

Wiosna

Ua Wiosne iż umiarkowana (abo iako mówią Laccinnicy /
temperatum ver) jest / trzeba też miernie w picciu y w jedzeniu się
sprawować / troche wiecey niż Żimie pić / ale mnięć iesc.

Lecie / (iż ten czas roku / ciepły y suchy jest) ciato w estowies-
ku wysuszone bywa y pośmiedziate / dla tegoż trzeba je odwilżać y
chtodzić. Zdrowo tedy pod ten czas potraw używać wilgotnych
y miękich / wiecey mięsa warzonego a niż pieczystego : pić też
może sítá / ale słabszego napoju niż na Wiosne.

Jesień.

W Jesieni iuz wiecey potraw ale suchych / y które dobra-
krew mnożą / używać zdrowo : ale mnięć pić / wśhatże mocniejszy
go napoju niż Lecie. Owocow których nawiecey pod ten czas
bywa / strzedz się / bo pospolicie podległe są zgnićciu / oprócz owoc-
ow ciępkich / które się nie tak przedko psują w żoladku.

Lata.

Rozność też lat nieco pożyteczna jest ad victus rationem capi-
endam. Staryy bowiem laccnięć głod znieść mogą a niż młodzie-
dzieci z trudnością; a mierni w leciech iako między stáremi a dzie-
ćmi; im który z tych wolećich bliższy są tym mnięć abo wiecey głod-
im sítá. Dobrze tedy napisał Hippocrat: Senes, inquit, facillimé iei-
unium ferunt : secundo loco qui etatem constantem agunt, minus adole-
scentes, omnium minimé pueri, præsertim, qui inter eos viuidioses sunt :
Qui enim crescunt, plurimum habent calidi innati : plurimo igitur egent
alimento : alioquin corpus absumentur. Senibus vero parum calidi innati
inest : paucibus propterea fomitibus egent, quia à multis extinguuntur.

Żacie-
żiomczę-
sto iesc
dawać
trzeba.

Żtad wyrozumieć mozem / że dziećiom trzeba sítá y często
przy dziećiu iesc dawać / dla wielkości ciepłá ich przyrodzonego /
bo inaczey in substantia humida ac moli, n sczeie : Starym zaś często
w prawdzie trzeba dawać ale potrefe na raz / aby ciepło przyro-
dzone którego nie wiele w sobie mają / zbyt nim pot armem; et us
mione nie bylo : iako pospolicie zagąsá się mały ogień / gdy sítá
ólwy tco nań rzęćm wleie.

Czas ciz

Czas też dniowy upatrować trzeba: abyśmy Lećie/choć cze
stroć przez dzień / ale po trosze na raz / y w godzinie zimna y na
mieyscu zimnym iedli. Zimie zaś przeciwnym sposobem. Nigdy
iednak nie trzeba ieść / aż sie pierwsze potrawy strawia / y przy
rodzony y prawdziwy appetit do iedzenia przystapi: wśakże gło
dnemu zotadkowi dodać trzeba / aby sie ztymi wilgotnościami /
ktore czasem śledziona zotadkowi barzo tańnacemu / y one do
siebie ciągnacemu odsyła; nie napetnit.

Porzadek potraw taki ma bydź: Jedzenia nie poczynać od
picia / (a zwłaszcza kto ma zoladek zimny) ale od rzeczy nie twar
dych / twardych / abo stodkich: Przeciwnym sposobem ci y kto
rych iest zoladek goracy / iako bywa y niektorych ludzi mlodych
pracowitych / y ktorzy sie czesto exercytuią (ktorzy iako Gales
aus pise x. Alimen. rychley mieso wotowe / a niż ślize abo inſe ryb
ki / ktore sie przy kamienistych wodach rodza / strawić mogą)
tym zdrowi bedzie / gdy miazge potrawy suche przed subtelne
y miękkie iść beda. Bo miazge potrawy dosyć dobrze straw
wia sie w ich zoladkach / a subtelne in nidorulentam (iako Medicy
pisa) ac fumosam quandam qualitatē corrupuntur. A takowa crudi
tas, iestliże Galenowi wierzymy / gorſza iest y rychley febre y gora
czke wybudzi a niż ta ktora dla zimności swey / potrawy in acidam;
(iako tenże Galenus pise) qualitatē vertit. Wśakże pospolicie
wilgotne / tłuste y stodkie potrawy najpierwey; a te ktore suche
y cierpkie sa / potym maia bydź używane: a iedney sie potrawy
nalepiey naieść / bo rozmaitość potraw zoladkowi škodzi. Je
dnak kto mocny iest a w zimnym mieſtku kraiu / iako tu w Polsce
y nas / może y wtora y trzecia potrawe ieść / a zwłaszcza kto zwy
czay ma. Jednakże iedną potrawą prosta / nazdrowsza iest. Przy
dalic sie pic wiele nad zwyczaj / nie iedzje potym.

Zwyczaj też nietylo w potrawach y w picciu / ale też we wśakich
tych rzeczach / ktore Medicy non naturales zowta / ma być zachowa
wany. Bo ten wieſza ma władza y przedmieſza tak do nabycia czay ma
zdrowia iako też do zachowania. Abowiem każdego ciała natu
ra polazuje / stad że Galenowych czasow niektory Medicy zdali
sie nie mieć sensum communem ktorzy go niepożytecznym być roz
mieli. Ktoż bowiem tak bezrozumny iest / ktoremu gdyby na
poy wody škodził / oneyby chciał zawſe używać. O tymże zwy
czaju tak mowi Hippocrates 4. Apho. 49. 50. Qui consueti solitus la
bores

bore ferre, et si fuerint imbecilles & senes, non consuetis fortibus atq; iu-
uenibus facilius ferunt. Quæ enim ex longo tempore consuetæ sunt, et si
deteriora sunt, inuictos minus molestare solent. **A** iż żadnego takiego
glorowiedzi niemaż / ktoryby niespodziewanym rozmaitym przypad-
kom nie byl podległy; przeto iż niebezpieczna iest ieden tylko o mieć
i wyżyć. **D**la tegoż pyroacie Hippocrates. Oportet igitur ad inue-
ta permutari: mutatio tamen debet esse modica. **Z**wyczaj też przez dłu-
gi czas zachowania nie ma być nagle odmiemiany; iako o tym Ga-
lenus 8. lib: meth. medendi w sentencyey Hippokratowej pisze:
1. Aphor. 16. Humidus omnis victus febricitantibus est idoneus, potissi-
mum autem pueris, & aliis qui ita cibari sunt uicti. Febricitantibus enim
venit, ex ipsa contrariorum indicatione, humidus victus conducit: Pu-
eris vero & aliis, qui tali victu uti contueuerunt, ex indicatione similium.
Ut enim ætas pueris, non morbus, sed secundum naturam est: ita consue-
tudo alimentum quandam naturam in corporibus gignere solet, cui contra-
ria dedisse in primis est noxium. gaudent enim naturæ consuetus semper.
Ergo assuetudines tempore (Gal: 4. lib. de sanit. tuenda) ægitudinis non
sunt mutandæ.

Do zwyczajów też własności natur / ktore recentiores Medici na-
turas specificas, aut insequentes materiam iorvia; należa. Według
ktorych własności według zdania Galenowego) potrawy y na-
poy iednemu te / drugiemu owe lepiej sluża / y pożyteczniysze sa.

Ponieważesmy krotko o pokarmie ktorym istność ciała sus-
ta albo substana sicca corporis ciał naszych wyćiekła restaurowana
bywa; powiadzieli: teraz krotkiemi także słowy o napoiu ktory
substancya ciała wilgotna wyćiekła przywraca / (acz niektórzy sa
w pićiu ktory go tylko vehiculum cibi bydż rozumieia) powiemy.

Ustara w pićiu (ieśliże Galenowi wierzymy 7. lib. Meth. me-
dendi) taka ma być aby napoy w żoladku nie plywał / ani żeby
fluctuacley tego w żoladku czuć nie bylo.

Nie dny potrawami gdy czlowiek ie / ma napić sie potros-
sz: / w: dług zdania Scholæ salernitanæ.

Inter prandendum sit sæpè parumq; bibendum.

Ut minus ægrotos, non inter fercula potes

Ed gdy pokarm napoiem odmieńczony będzie / tym przedzey y tak-
emley per membra nutritioni deseruentia przechodzi.

Kadżi tu przytym strzedz sie pić ile być może między obiadem
i wieczera: a zwłaszcza gdy sie ieszce pokarm w żoladku nie stras-
wil. **D**o tym concoctey sie prześladza / appetit sie do wieczes-
rzy traci

Zwy-
czaj nie
ma być
nagle
odmiem-
niany.

O napo-
iu.

Ustara
w pićiu
ma być
zachowa-
wana.

ry tr-
by sie
set ch-
czyna

Ale t-
sie pr-
je na

czlow-
pozna

mentu
mieni
& anim

A iż k-
nie ty-
y such

Pszyt u-
chodz-
chodz-

glow-
posyla
kom k-

żytecz-
E
też s

Z
też Sch-

ry traci / ciało sie obciąża y nie dyspozycy człowiek bywa. A gdy
by sie człowiek nie mogli wstrzymać żeby nie pić / ma pierwey kas
seć chleba z sola zjeść nim sie napię. Wiczerza też de potibus zas
czynac radzi taś Schola Salernitana tym wiersem.

Vt vites panam de potibus incipe canam.

Ale to trzeba rozumieć o potrawie iaki y wilgotney / y ktoraby
sie przedko strawić mogła nie o pićiu. iako w Komencie piśe tam
je na ten wierś.

Miedzy napoiami rozmaitymi naylepsze jest y nazdrowsze
człowiekowi Wino przezrzozyste / woniace / smaczne : iako te
poznawac tak vcy Schol : Saler.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore,
Si bona vina cupis, quinq; hæc laudantur in illis
Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frisca.

Wino
dobrego
znaki.

Wino młodym ludziom / ktorzy cię ple y wilgotne tempera
mentum maia w sobie / nie tak zdrowe jest iako starem / chyba gdy
mierne go wywala / bo ie do gniewu y wściecenstwa pobudza
& animi rationem hebetat (iako Medici mowia) turbidamq; reddit.
A iż każdego zbytku strzeć sie trzeba ; tym barziej tego y ktorogo
nie tylko ciało aley vmysl sie ode podeymnie. Starym zaś iż zimne
y suche temperamentum w sobie maia nazdrowsze jest wino.

Pomoc z wina ta jest je odwołja y tuczy / co człowiek i: si na
zbyt w cieło człowieczym wysuszon / g / badz to z zbyt nich prac przy
chodzi / badz też gdy z sameg temperamentu ciała wysuszenie przy
chodzi.

Cierpkie wino potwierdzać w prawdziwe zoladet / y
glowie nie tak škodzi / iednak Dygestia nie tak przedko do ciała
posyla. Wino ktore jest rzadkie / pozyteczne u: si Phlegmatici
kom ktorzy surowe humory w sobie maia. Wino zaś gęste / po
zyteczne jest ludziom hudy / ktorzyby radzi vtyli.

Słot e wino / białe nalepiecy tuczy y posila wedlug zdania
teyże Scholæ Salernitanæ.

Stoda
kie wla
no.

Corpora plus argent, tibi dulcia candida vina,

Aljlic.

Sunt nutritiva plus dulcia, candida vina.

Am lepsze wno tym też zdrowsze y lepsza krew mnozy oczym
też Schola Salernitana tak piśe.

Gignit & humores melius vinum meliores,

Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.

Vinum sit clarumq; vetus, subtile maturum,

Wino
czerwo
ne.

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.
Wino czerwone nie jest tak zdrowe: a gdy go kto sili pić
takie przypadki/ z niego pochodzace Schola Salernitana opisuje.

Si vinum rubrum nimium quandoq; bibatur,
Venter slipatur vox limpida turbificatur.

Metode
wino.

Metode wino też nie bärzo zdrowe jest: o ktorym tak píše
Schola Salernitana.

Impedit urinam mustum, soluit cito ventrem

Jesli kto z zbytniego picia wina nazajutrz ma pragnienie.

Schola Salern: tak radzi wezynic.

Si nocturna tibi noceat potatio vini,

Hoc tu mane bibas iterum & fuerit medicina.

abowiem przytynże Koment. powiada że pragnienie vämierza: a
leć też toż wezyni wodą. **Każdemu sie iednak tak mocnego iako y**
slabego mozgu sfrzedz sie pitaństwa Avicenna i. doct. 2. Cap. 8.
radzi/ z ktorego sześć rodzajow chorob w ciele czlowieczym po
chodzacych tamże opisuje.

Pivo
dobrze
stoi za
wino.

A iż winą y nas nie każdy mieć może/ dobre pivo stoi za wino/
y także zdrowe jest z pietney pszenice na wybor swarzone/ wysta
le/ nie zwietrzałe. c. alec y ieczmienne dobre/ kiedy sie wystoi: tak
że y miód nie zły jest/ a zwlaszcza Lipiec gdy wystaly: iako ie przy
prawiac / y zabiejeć temu zeby nie kwasniato/ y łagodne bylo. c.
y inşe rozmaite sposoby warzenia piva y opatrowania/ w Doko
nomiey moiey na swym mieyscu pisatem / tamże też y o winie y
przyprawianiu wina. Scho: Sal: także chce mieć pivo.

Nec acidum sapiat ceruisia sit bene cocta,

Ex granis sit cocta bonis latis, ac veterata.

Alę y pivo trzeba miernie pić/ aby nim czlowiek zoladka nie
obciażył. Schola Salernitana.

De qua potetur stomachus non inde grauetur.

Pitań
stwo z
piwa
stodli
wşe jest
niżli z
wina.
y nie wpił sie. Bo pitaństwo z piva stodliwsze jest niż z winą / y
dluzey w czlowieku trwa/ iż mieszeysze/ y do strawienia trudnięs
şe jest niż wino. Dymy bowiem mieszeysze do glowy z niego wstę
paia niż z winą/ dla tegoż też nie rychto rozpedzane bywają. Mę
dici na początku obiadu abo wieczerey pivo radza pierrocy pić
niż wino. Na wieczerey też pić miernie y ieść także radza. iako
Schola Salernitana píše.

Ex magna cęna stomacho sit maxima poena

Vt sis nocte leuis, sit tibi caena breuis.

Woda nalepſza ieſt ſtudzienne ſwieża / z ſtudnie ktora na
wſchod ſłońca ſtoi / ktora przez iakie czyſte mieyſce / abo przez chę-
doga ziemię przechodzi / y ta ktora ſie predko zgrzeie y predko też Woda
iaka na
lepſza.
ochłodnie. Trzeba ſie iedną wody ſtrzedz z ieżior y tych ktore ſa
metne / y ktore ſmierdzo y ſtone ſa / także tych ktore nie ſma-
czne ſa: abowiem ta ktora dobra ieſt nie tylko ieſt ſmaczna ale
y zapach ma wdzięczny. A gdy woda predko przez wnetrżnoſci
przechodzi iuż niepotrzeba lepſzey. Ale kto ſie moze bez niey obyć
lepiej: nie ſle ieden napisać.

Vina bibant homines, animantia caetera fontes,

Absit ab humano pectore potus aqua.

Schola Salernitana opisuit eiy incommoda.

Potus aquae sumptus comedenti incommoda praestat,

Hinc friget stomachus crudus & inde cibus.

O trzeciey rzeczy napetnieniu abo tuczeniu y purgowaniu.

Powiedziałem wyſſzey krotko / o pierwyym ſpoſobie zachow-
wania zdrowia przez pokarm y napoy / teraz krotko powiem
nieco o drugim ſpoſobie zachowania zdrowia / ktory przez wyrzu-
cenie excrementow ktore przez concoctia zebrane ſa / bywa.

Obiedzenia iż ſie ſtrzedz trzeba / piſatem wyſſzey: abowiem
roſelatie zbytne napetnienie / tak z pokarmu / iako y z napoiu ſko-
dliwe ieſt.

Alle dwoiatie bywa napetnienie / iedno ſwieże / drugie przed-
tym troche. Swieże napetnienie zowie / gdyby kto tak ſie bārzo ob-
iadty opit / że ſie zda być oćieżaly y nie diſpozyt / y czuie ſurowiſne Napet-
nienie
dwoi-
kie.
iako w zoładku. A takowe obiedzenie abo napetnienie przez pur-
guiace lekarſtwa (iako niektorzy nieukowie czynia) nie ma być
purgowane / ale raczej poſtem / przechadzka / ſpaniem y tym
podobnemi rzeczami / aż pokarm na dno wpađnie. Abowiem ie-
ſliże humory ro ciele zebrane / do wyrzucenia dla miaſoſci y ſi-
mnoſci trudne ſa; daleko wiecey pokarm (iako piſe Galenus 4.
lib: de ſan. tuen.) ieſt w zoładku nie ſtrawiony / y w humory nie
obrocony. Gdy tedy ſurowoſć w ciele ieſt / purgowanie wiecey
niebezpieczeńſtwa niſz pomocy przynieſć moze: bo nietylko żeby
miała co wyrwieſć / ale morzenia / gryżnienia / y od rozumu odcho-
dzenia

Dzienia przyczyna jest: w czym Hippocrates zdaniem swym krot-
kim przestrzega. 1 Aphor 20. Concocta medicamento tentanda esse non
cruda, &c.

Napełnienie ktore sie troche przedtym stalo jest / gdy po-
karm y napoy przez czas dlugi w zotadku bedac / w humory os-
brocony / y przez ciepło przyrodzone co z wietrznego strawiony jest.
A takiemu napełnieniu nie szkodzi purgowanie bo lepiej nie mo-
ze być pozbyte / iako purgowaniem. Te dwoiatkie napełnienie
sbo repletionem wspomina Hippocrates 4. Aphor: 41. tymi slowy.
Sudor multus ex somno factus absq; causa manifesta. &c.

O purgowaniu.

Euacuatione rozumie to być Hippocrates 4. Aph: 17 gdy humory
wyszeie rowno bywala purgowane; Purgatione zowie / gdy humo-
ry sie potedyntkiem bywala wyrwiedzione. A humory te sa: krew
goraca a wilgotna / podobna powietrzu / ktora ma swe miesce
w sercu; a oddech iey nozdze. Jasna zotc ktora zowie cholera, po-
dobna ognioowi / ktora ma swe miesce przy watrobie; a oddech
iey vszy. Czarna zotc ktora zowie melancholia podobna ziemi /
sucha a zimna ktora ma swe miesce w sledzionie; a oddech iey
oczy. Pituita po Lacinie a po Grecyku flegma wilgotna a zimna
podobna wodzie / ktora ma swe miesce w pecherzu; a oddech
iey wsta. Te wilgotności zywoť czlowieczy trzymala dzwona mia-
ra / kiedy im gwaltu nie czyni. Abowiem iest iedna druga czym
przewyciezy / mnoza sie z tego rozmaite niemocy: Gorace / zim-
ne / odmienne / iako sa goraczki / tercyanny / quartanny / ic. A to
siez nieopatrzności ludzkiej przytrafia / gdy goracemi rzeczami
gorace przyrodzenie tym wiecey zapalamy; zimnymi zas ziadimy;
wilgotnami odwilzamy / a suchymi suszymy; co trzeba pilnie wpa-
trowac / iako sie wysszy wspomniato aby potraw przyrodzonych
miernie czlowiek wzymal / a do przeciwnych poniekad sie skl-
niat. Od tych tez wilgotności ludzie obyczajnie rozne mala / ias-
kom iuz wysszey wspomniat. A trzeba wiedziec ze krew w czlo-
wieczym ciele mnozy sie do czterdziestu lat; Cholera az do dwu-
dziestu y dwu; Melancholia do czterdziestu y dwu; flegma do
osmdziesiat. A potym iuz / iako Dawid mowi / labor & dolor. W
kim krew panuje z przyrodzenia / taki czlowiek iest ciata zupetnes-
go / rumiany / wesoty / cudny / zartorony / lastaroy / smialy / y do
wszykich

Humo-
ry w cie-
le czlo-
wieczym
ktore sa.

Znaki
gdy w
czlowie-

wszystkich rzeczy sposobny / iako wierze wysszey polozone opisusa. Fu panu
ie krew.
A woskaje w tym siemie nazbyt Kochac trzeba / bo iesli nad miarę krew o siwie / takiego czlowieka bedzie glowa bolata a nawie
cey w czole : bo czolo w glowie wtasnie jest miejsce krowi : taki tez
czlowiek jest podlegly goraczkom / y wrzodom goracym rozmaitym.
Znamiona zbytniey krowi te sa / ciato czerwone / pelne / zyty
wypiete : a takiemu naylepiey krew puscić z zyty glowney / abo z
nosa ktorym kolawiet sposobem.

W ktorym czlowieku panuje cholera / taki czlowiek pyśny Znak
gdy cho
lera pa
nuie.
bywa (o czym patrz wysszy w wierściach) chelplivy / gniwolivy /
popedliwy / zdradliwy / szodivy / smiaty / kosmaty / piegowaty /
lisowaty : ktora iesli miare przydzie / a ta bywa gdy kto rzeczy go
racych y przyroziemiu swemu rownych vzywa : z tad przychodzi
bolenie glowy w prawey stronie / zrotascza zapalenie oczu / zapale
nie watroby / zolta niemoc / tercjana y inne niemocy gorace. A
przytoz trzeba te goracosc chlodzic / a w miare wraprowawac rze
czami wilgotnemi y chlodnemi / iako jest Lactuca : Kurza noga /
szawo / mleko matkow / y inne rozmaite chlodzace rzeczy.

W ktorym czlowieku flegma panuje / tacy ludzje bywaja Znak
gdy w
flegma pa
nuie.
tlusci / leniwi / medowcipni / czesto pluic / nieradzi pracuia / ospali /
ciezcy / bialej plci / nie mezni a wysocy. A gdy sie ta wilgotnosc ro
zmnoczy / z tad pochodza rymy / oczu plynienie / mechec do icedzenia
krofty / plynace wrzody / ograzki zimne / puchlina : przytoz trzeba
takiemu pomagac rzeczami goracemi a suchymi / iako pieprent
imbirem / gatganem / maczko / Bozem drzewkiem / piolynem / y
inshemi rzeczami.

W tym panuje melankolia / tacy ludzje bywaja mali y szczury Znak
gdy pa
nuie w
czlowie
ku mel
ancholia.
nie weseli / osobni / wysokiey myśli / boiazliwi / zdradliwi / vporni /
pilni / dlugo gniwolivi (o czym serzey Schola sal. wysszey) malo spia
cy / dowcipni. Zbytek tey wilgotnosc / czym boleśc glowy w lewey
stroni bo to tey tam miejsce jest / iako flegmie w tyle. A gdy w
tym przewysza / jest przyczyna falenstwa / glowy zawracania /
kwartany / czarnych wrzodow / y inshych chorob rozmaitych.
Takiemu trzeba vzywac rzeczy goracych a wilgotnych / ktoreby
te przyrodzenie do miary przywodzily : miec z ludzmi towarystwo
zabarow / krocse / a swaru sie chronic. Drugim tez ludzjom
melancholia zroyczau panuje / iako to widzimy w ludzjach w
czonych / ktoryzamy krac sie na swych lucubraciach / o ludzje
malo

mało dbać / y sama sieta wciecha kontentuiā / poznawac rzeczy
 gtebożezczyśania y z spekulacyey: Obyczaię tedy od tych wils
 gotności ktore w czlowieczy sa pochodzo / z tych zaś nasienie me
 ście / a według nasienia czlowiek sie rodzi. Pzyetoż czesto bywa
 syn oycu w obyczaiach podobny a dziewka matce. Te zaś zbytki
 z ciała wyprozniamy / abo krowie vpuszczeniem żyly siećac / abo
 bānki stawiaiac / ptożnem ciało trac / chodzeniem y inna mierna
 praca / pocenteni / żywota przepuszczeniem / wracaniem / postem.
 Wiele też zbyenich wilgornosci wychodzi przez pzechody przyro
 dzone / tak v mesczyzn iako y biaty chęto. Aleze wśytkiego pura
 gowania nic škodliwşego / iako krowie puszczenie: bo iako mowia
 qui minuit sanguinem, minuit vitam: iednakże barzo jest niekiedy po
 trzebne zwyczay maiaacym. W czym trzeba wpatrowac iaki kto
 sity / iakiego zdrowia / iakich obyczaiow: iesli pracowity abo nie /
 darski abo boiazliwy / zwyczayny abo nie: stary abo mlody / tusty
 abo chudy: ludzie chudzi wiecey krowie maia: talowici wiecey
 ciala; y rychley zcierpia krowie puszczenie chudzi niż tluści. A pzye
 to obfitosc krowie wiecey po zytach nizli po cieie poznasz. Nieżarw
 zdy sie też trzeba kwāpic krowie puszczac / gdy sie kto rozniemoże:
 wyiaowy izby choroba nagta byta / a izby bylo w czlowieku krowie
 sila; abo gdy sie kto stucze y oddechac nie moze / abo powietrza
 zachwyći; dobrze krowe puszczac: wpatruiac y inşe przyczyny iako
 siny wyşey wspomnieli: a zwlascza gdy inşemu lekarştwu czasu
 niemasz w naglych przypadku / w ktorym choroba nie da sie rozmy
 ślac; w takich przypadkach śmiatosci potrzeba na ktorey wielka
 cześć lekarştwā zalezy: bo wždy lepiej iakiego lekarştwā vzyć aniż
 niechac. W tak tedy nagtych przygodach puszczac krowe pierwsze
 go dnia abo w torego dobrze mozesz: ale po czwartym dniu iuz
 sie puszczac nie godzi: boby chory tym barzicy sie zemdlit / gdy go
 też y choroba zemdlita. Jeszcze w cieşkich y pretkich chorobach
 trzeba to wpatrowac / abyś zaraz krowie nie puszczał / ale poczekał
 odelżenia / abowiem każda niemoc cztery czesci ma: poczetek /
 pzyesilenie / stānienie y schodzenie. Jesliby sie nie odelżyło / y
 niemocby sie też barzicy nie silita / y inne lekarştwo nie sluzy; iuz
 onego czasu nie opuszczay. Lepiej wždy choremu nieiako po
 moc / a z przodku aby czas nie przeminął. Ktore żyty na ktora cho
 robe / y kiedy maia bydź puszcane: w ktorych leciech / pzy Kalena
 darzu seroko o tym pisatem. Tu iesze to pzyczynie / iż gdy cho
 roba jest

Wilgoz
 tności z
 ciala
 czym
 wypro
 znione
 bywata
 Co wpa
 trowac
 gdy kto
 chce
 krowe pu
 scic.

Kiedy
 puszcac
 krowe w
 choro
 bie.

Każda
 choroba
 cztery
 czesci
 ma.

Tol
 ale
 te z
 ia
 n
 nu
 pu
 tor
 gd
 k
 na
 ga
 ni
 cz
 sy
 k
 m
 gl
 te
 g
 al
 tr
 n
 k
 z
 w
 n
 n
 t
 r
 n
 z
 k
 n
 z

Tobá iest obecna y wszytko ciáto chore/puścay krew z ramięnia:
ale gózie tylko część chora / bliższa żyłe zámni tey strony. Gdy żyłe zámni
te zámni á krew idzie czarna á gęsta/ taká nie dobra iest / y trzeba
ia áz bedzie czerwona wypuścić; ale iesli czerwona / iásna / miera
na / tey szkódá puścay / y co rychley iazastanow. Przeto Galen
nus nie rádźi często krowie dla purgowánia innych wilgotności
puścay / ábowiem ze krowia spiritus vitales wychodza / y mdla sie
wewnątrzne sprawy cztonków/ y żywot sie tym krocí.

Bánki dwiema sposobámi stáwiáta y suche y siékane; gdy
gdzie skódlíwa wilgotność we wewnątrz iest/iz sie zbierze krew pod
skóra/ od rázu ábo od wrzodu/ siékane bánki ná to stáwiáta: ale
ná inſe wzdęcie ábo spuchnienie / suche stáwiáta: siékane wycia-
gaia krew/ á suche duch. Sa teź bánki potrzebne kiedy choroba
nie iest wszytkiego ciáta / ale tylko ktora część ciáta ábo ieden
cztonék nie zdrowy iest. Stáwiáta teź bánki w chorobách in-
sych / iákosmy o tym przy Kalendarzu szeroko pisali: y komuby
krowie dla mdłości zżyły puścić sie nie godźilo / moze to bánkami
mi bezpiecznie uczynić / á wſkázze z mnieysza pomoca. Bo ná
głym chorobom nagłemi lekárstwy trzeba pomagac. Do tego
teź nalezy tárcie plotnem ostrym surowym / á ma to być przed o-
gniem ábo ná słońcu: á trzeba trzec ciáto / ani bárzo / ani lekko /
ale miernie/ bo mierne tárcie ciáto potwierdza/ y zbytnie wilgo-
tności wyciaga: o czym niżej. Ktemu teź y Polysanie nalezy/wczy-
niwszy toze ná powroziech: bo wielkie iest wſzenie chorobye przez
Polysanie á zwłasczá tym ktorzy sa bárzo mdli. Wozenie teź ná wo-
ziech y iáchanie ná koniu pomaga: y często kroc rychley do pier-
wszego zdrowia przychodza / ktorzy sie w chorobách ná inſe
mieysce przewoza: ábowiem ciepło przyrodzone ruszaniem sie
mnozy/ y swa síla ciáto potwierdza/ y zbytnie wilgotności w nim
trawi.

Pise teź Galenus (5. de libro vsu: par:) y chwali zdanie stá-
rych Medikow ktorzy rádźili káždy miesiąc sobie womit czynić/
niektorzy y dwa rázy. Jednakze nie rádźi często tego czynić / á
zwłasczá tym ktorzy sa ciásnych pierśi / y sktonni sa do womitu
krowawego. Bo takowy szkodzi wſem/ pierśiom / zębom / y sa-
mey głowie: tłustym y pełnym ludziom nie tak škodzi.

Łáznia teź iz przez skóre ciáto czyści / nie mniey pomaga do
zdrowia / y ácz euacuatio ktora przez łáznie bywa / mála iest /
wſkázze

Gdy żyłe zámni
co wpa-
tkowac
trzeba.

Bánki
iáko stá-
wiáta.

Tárcie
plotne.

Polys-
anie.
Woze-
nie.

Łáznia
ciáto
czyści.

wśakże od Galena gdy wspomina wśytkie euacuacye / ktorych
 zwykli w ciała ludzkie Medi cy używać / też y tajnia między nimi
 jest policzona; y bezpieczniey y cząściey / a niż lekárstwa purguiace
 używana być moze. Ci ktorys sie w tajni myia (Galen: 3. lib. de sanit:
 tuen.) dla tego aby im ciała co przybyto / iako sa ludzie chudzi; y
 ktorym pożytku żadnego potrawy nie przynosa; po iedzeniu / za
 pierwśa y wtora concoctia / do tajnie wchodzić maia / y tak
 dlugo w niey być aż członki y żyty náyda abo nabzymia; y po ki ná
 byzmienie nie rozeydźcie sie / maia wymić z tajnicy / aby nutrimen-
 tum, ktore sie do żył ściagnęto / nie rozeydźcie sie. Kto zaś chce być
 chudy / nád czeso do laźnie chodzić ma / y kąpać sie w wánmie cie-
 pto / y nie wychodzić z niey / aż nabzymienie żył rozeydźcie sie / a po
 wyściu z wánny ma sie przesyptać. Dobrze też kto chce chudym
 być / po goracym słońcu chodzić / pracować / máto spać / a ná twár
 dym tozu / womit sobie czynić / posćić / przykre potrawy iedć y
 suche / napoy pić nie słodki. zc. Ciało zaś tuczy chowanie mierz-
 ne / ani goraco / ani zimno / sen nie zbyt ni / miękke loze / bezpiec-
 ność / wesota myśl / słodki napoy / tłuste potrawy / iedzenie czę-
 ste y dostatkem / co iedno człowiek moze strawić. Głowe też
 trzeba ciepłym lugiem myć iako człowiek moze zcierpieć / aby zby-
 tnie wilgotności / dla letniego mycia abo zimnego / w głowie nie
 zadržymały sie : a zaraz pozmyćiu / ciepłemi chustami głowa ma
 bydź wysuszona.

Ludzie
 tłuści
 Kiedy sie
 w laźni
 myć ma
 ia.
 Kto
 chce być
 chudym
 Kiedy sie
 w laźni
 myć ma
 Co tłu-
 to iedzie
 eusy.
 Głowe
 iako
 myć.

**O czwartey rzeczy poruśaniu ciała y
 odpoczywaniu.**

Poruśanie wśelakie zágrzewa ciało / przeciwnym zaś sposo-
 bem odpoczywanie abo gnuśność oziębia.
 Ale między wśytkiemi exercitacyami abo poruśaniem ciała /
 napożyteczneyse te sa ktore nietylko exercitua ciało ale y umysł.
 Stadze madze to uczynili ci ktorys myślistwo y inśe towienia
 zwierzat y ptastwa wymyślili.
 Pomocy abo pożytkow z poruśania ciała abo z exercitacy y
 síla jest : ktore Galenus 1. lib. de sanit tuen. opisnie.
A napożyteczneyśa jest exercitacio mierna przed iedzeniem / o
 czym Hipoc: wspomina (2. Apho. 10.) Labor, cibus, potio, somnus, Venus,
 omnia mediocria. Czas exercitowania náznacza tenze Hipocra-
 tes tymi słowy : labores cibos precedant. o czym też Galenus libro
 de cibi

Ktore
 exercitac
 nie napo
 żyte-
 czney-
 se.
 Przed
 iedze-
 niem ná
 lepiey
 pónśać
 ciało.

de cibi boni ac mali succi wspomina. Po iedzeniu nie zdrowo iest
 ciało exercytować y poruszać: bo z żoladka rozchodzi sie po karm
 po wśytkim ciełe/ pierwey niż będzie strawiony y pożyteczny / rē.
 Naysposobnieyszy czas iest do exercytowania/ gdy wieczorąysy po
 karm za dwoiaka concokcyja będzie już strawiony/to iest ta/ktora
 w żoladku bywa/y ta ktora in vasis sanguinis estate sie: y czas do
 iedzenia nadchodzi: wśatks pierwey ekstementa wyprożnić trze
 ba/ ktore abo w pechyrzu/ abo w niższym brzuchu sa: ne quid ex his
 vi caloris, iak o Galenus mowi / (ktore przez exercytacya sie zápa
 la) in habitū corporis rapiatur. To o czasie poruszenia ciała. Poru
 szenia ciała / abo exercytować sie na ten czas przestać potrzeba /
 gdy nabrymienie ciała vstepuie / abo piękność farby y siła od
 mienia sie / abo gdy z poruszenia ciała vsatygowanie abo pot nás
 tępuje. o czym Hippocrates / cześcia w Aphoryzmach / cześcia
 in sexto Epidemiorum libro wspomina: bo gdy już pocznie ciało sie
 mdlic / zaraz trzeba exercytacyi poprzestać y odpocząć sobie / abo
 wytchnąć. A iż tarcie ciała pŁotnem surowym przy ogniu/iednej
 moc z poruszeniem abo exercitacya ma; przetoż też krotce o nim
 tu na tym mieyscu wspomniemy. Bo gdy debito modo będzie vjy
 wane / vitale robur potwierdza y miernie zágrzewa: skąd distributio
 alimenti bywa tácnieysza / y nutritio pożytecznieysza.

Biedy
 nayspo
 sobniey
 sy czas
 do exerc
 ytowa
 nia.

Tarcia cztery sa sposoby.

Tarcie abo fri ctio	(Dura, to iest twarda	ma moc	(Ligandi, to iest ściągac	ciało.	Tarcia cztery sposoby.
	Mollis, to iest wolna		Soluendi, to iest otwarzac		
	Multa, to iest dluga		Minuendi, to jest vmmieyszac		
	Mediocris, to iest mierna.		Augendi, to iest przymnazac.		

A potrzeba zeby w tarcie / musculorum fibrae ile moze bydz ze wśy
 tkiich stron tarte byty.

Starzy barzo vjywali y czesto tarcia / ze rzadki byl y mie
 dzy mlodymi / ktoryby sie byl mial exercytować gdyby sie byl
 pierwey nie tarty oliwa nie smarował. Nasych czasow na ten
 czas w vjywaniu tarcie bywa/gdy kto dla iakieykolwiek przyczyn
 ny exercytoować sie nie moze/dla tegoż miasto exercytacyey tarcie

pozyteczne jest takim. Ci ktorzy dla nabycia ciata/tarcia wywaia/
na ten czas maia przestac kazać trzec gdy ciato nabrzmiecie. Ci zaś
ktorzy exercytowac sie maia wola/ nie maia tak dlugo czekac: as
le przedtym dobrze maia przestac tarcia/a zwlaszcza gdy dobre w so
bte temperamentum maia / y w mlodych leciech sa.

Ktorzy zaś dla vmnieyszenia ciata tarcia wywaia: tak dlugo
maia sie dac trzec/ aż nabrzmienie ciata wpađnie y rozeydzie sie:
abowiem pierwszy ciato nabrzmiecie od tarcia/ potym wpađa po
woley.

Ktorzym
tarcie
nawpo-
zytecz-
nieyfe
jest.

Takowe tarcie nawpozytecznieyfe jest tym ktorzy stemi y suro-
wemi humorami napetnieni bedac; syncope prehendi, (iako Me-
dici zowia) solent. Ci iz purgowania potrzebuia ale ze ani krowie
puszczania/ ani tez przesledes purgowania przez skody swey zmiesc
nie moga; zadne tedy purgowanie pozytecznieyfe wymysluc sie
im nie moze iako to ktore bywa przez tarcie ciata.

O Piatey rzeczy Snie y nie spaniu.

Sen tez do zachowania zdrowia nie mniej pomaga. Bo
przez sen/zbytne wilgotnosc bywaia wymisczone/czescia przez sk-
re; iako te ktore w wapory sie obracaią przez thnienie: te zaś k-
re miase sa przez wryne. Doznawamy bowiem tego ze po przespa-
niu wshelacie zbytki w cieie przez swoje meaty purguia sie/badz sie
to dzieie (iako Medici mowia) ob naturam instauratam; lub tez iz
materie strawita sie. Abowiem nalepsza bywa przez sen/ nietylko
wzoladku/ ale tez w wshetkim cieie concoctia y sa niektorzy co ro-
zumieia ze nawiet sa powinnośc jest snu / pomagac koncoctey.
Abowiem gdy kto dlugnie spi y nie czasu swe^o pokarm y napoy su-
rowy/y do strawienia trudny tym sie czyni. Wladto iz przez sen w
spokoia sie abo odpoczywa prima scitendi, (iako Filozofowie zowa)
vis, ktora nie w sercu iako Aristotelesowi/ ale w mozgu/ iako Ga-
lenowi sie zda/ przybawa: dla tegoż mierny sen/ nietylko cielesne a
le y duszne zdrowie zachowywa: y chorobom iakophrenitidi/ Me-
lancholien y od rozumu odesciu pomaga; niespanie zaś ciato wy-
susa y wshelacie choroby mnozy/ y barzo ludziom natury suchey
przeciwnie jest. A zeby sen byl mierny abo temperatus; cztery rzeczy
wpatrowac trzeba. Naprzod czas/ potym mieysce/ sposob ktas
dziemia sie idac spac / y iako dlugo sen ma byd.

Sen jest
barzo
pozyte-
czny.

Pise Hipp. 2. praef. ar. & 12. o czasie spania temi stowoy Quod ad
feminationem pertinet, quomadmmodum secundum naturam conlactum
nobis est

nobis est, interdium quidem vigilare, noctu vero dormire oportet, ab hac consuetudine si quis aberrauerit, peior erit somnus, qui à tertia dici parte ad noctem vsq; capitur, quam qui matutino tempore fit. **Z ktorych słow Hippocratesowych iasnie sie pokazuie / że naysposobnieyszy czas iest nocny / iako ten ktory iest spokoyne :** a gdyby kto w nocy nie spał / sposobnieyszy iest czas do spania rano / nie tak sposobny w południe / abowiem sny na ten czas niespokoyne y nie bez przerwania bywają / co bez szkody digestiuae concoctionis bydż nie może : wśakże zwyczajowi w tym nieco pozwolić sie może. **Abowiem iako Medicy mówią :** Quae ex longo tempore consueta sunt, minus molestare solent insuetis. Schola Salernitana zażazuje spać w południe albo mało albo nic / tymi wierzeniami ; przypominając choroby ktore z tad pochodzą.

Sit brevis, aut nullus tibi somnus meridianus.
Febris, pigrities, dolor capitis atq; catharrus,
Haec tibi proueniunt ex somno meridiano.

Wśakże nie tak škodzi gdy kto siedząc spi.

Po obiedzie też zaraz albo po wieczery spać iść / škodzi sny / **Do obiedzie y** **stom / żyłom y głowie / y do wielu chorob stad sie okkazywa podać** **po wieczery** **ie / nad to takie sny bywają niespokoyne / a te sie z zarazenia humorami mozgu przydają.** **Pożyteczna tedy rzecz iest po wieczery co czynie** **godzine albo dwie zabawić sie rozmowami / albo muzyka / albo czym inšym wćiesnym / pierwey niż spać człowiek poydźcie.** **Aboteż przechodzić sie według starych zdania.**

Post prandium stabis aut mille passus meabis.

Z żoladkiem też czesym gdy kto idzie spać / ciężo sie mdli y wysusza / y żoladek z tymi sie humorami napelnia.

Powtore / potrzeba aby gmach albo miejsce w ktorym czlowiek spia byto ciemne / albo okna zastonić / y żeby słoneczney mieścizne promienie do niego nie dochodziły : a ma bydż letni / y leciey ze będzie chłodny a niż goracy albo parny.

Pierwszy y ostatni sen ma bydż na prawy bok : a średni na lewy / pod głowe wysoke podłozyszy : a kto ma żoladek thory / **Gmach do spidnia iaki ma być,** **na brzuch sie wklasc może :** bo takie leżenie pomaga żoladkowi / **Jako sie klasc spać iadac.** **że lepiey trawić będzie / y nie da sie flegmie mnożyć :** wiec y ciepło przyrodzone potwierdza. **Uważnaż spania strzedz sie trzeba / bo żoladkowi škodzi / zbytnie wilgotności w mozgu zatrzymując / y onym wyścicia broniac przez te meaty ktore na przodku głowy są.**

Acz są niektórzy / ktorzy snu przyrodzonego termin klada siedm godzin według wierzą: Septem horis dormire sat est iuueni-
 leni; lepiej iednak według zdania inſych: z ſtrawienia po-
 traw w żołądku / a niż liczby godzin czas ſpania ſobie naznaczać.
 Bo o tym wątpić nie trzeba / że ſtarszy ktorzy ſłabego y zimnego
 są żołądka / dla nierychłego ſtrawienia / dłuższego snu potrzebu-
 ia. Galenus 6. lib. de ſanit. tuen. dziewięć godzin æquinoctiales nazna-
 cza ſnowi przyrodzonemu. Snowi tedy termin naznaczać ma /
 doſkonala concocteya potarmu. A te że ſie już doſkonala oſta-
 ta; poznawamy z ściśnienia żołądka: gdy żywot miękki będzie iż
 pozbył potraw: gdy ructus nie beda: gdy głowa y wſytko ciało
 lekkie ſie zda y nie gnuśne: na oſtatek z ſarby moczu.

Miele
 godzin
 ſpąć.

Co czy-
 nie wſta-
 wſzy.

Wſtawſzy po ſpaniu człowiek Chrzeſciański / ma ſie napiere-
 wey przeżegnać y Panu Bogu ſie poruczyć / ieſli nie wſty przyna-
 mnicy ſercem / a potym troche ſpożoim pobyrwſzy / przechadzając
 ſie y członki rościągając / ma głowe po lekku paznogciami zdra-
 pąć / a potym grzebieniem ſtonowym zczesać / od przodu grze-
 bień zawodzając aż do tyłu głowy / przez czterdzieści namniesz rą-
 zow; oczy y wſta woda zimna ſwieża wymyć / także twarz y rece:
 ſyie oſtra chuſta wytrzeć / w chedoga koſule / y ſaty ſie oblec:
 y coſkolwiek woniącego zgrzyć nad czezo gdy ma z domu wy-
 niść. o czym też Schola Salernitana wspomina,

Lumina mane, manus surgens gelida lauet vnda
 Hac illac modicum pergat, modicum ſua membra
 Extendat, crines peccat, dentes fricet: iſta
 Confortant cerebrum, confortant & cætera membra,
 Lote cale, ſta prane vel i, frigeſce minute.

Zna drugim mieyſcu.

Si vis eſſe ſanus ſit tibi munda manus.

O tymiſe wmywaniu po obiedzie tak piſe.

Lotio poſt menſam tibi confert munera bina,
 Mundificat palmas & lumina reddit accuta
 Si fore vis ſanus, ablue ſæpe manus.

Co czy-
 nie obra-
 wſyſie.

Wmywſzy ſiey vbrawſzy ieſli koſciol bliſko / przyſtoi to dobremu
 Chrzeſcianinowi aby mſy ſ. wyluchał / y ialmużny według mo-
 żności ſwey vbogim wdzielił: ieſli też daleko koſciot / wiec na o-
 ſobnym mieyſcu modlitwy ſwe odprawić: Niedziela iednak nie
 inſzego w nie nie robiąc na ſluzbie Bożey ſtrawić trzeba / chce-
 bli abyć Pan Bog na gospodarſtwie y na zdrowiu / o ktorych
 tu piſe

tu piše blogo sławit. Urządny gospodarzy każdy człowiek / dwa
dziećciay cztery godziny takby miał sobie rozdzielić; ośm godzin
spać / dwie godzinie na modlitwie srawić / rano iedne druga
wieczor / dwie godzinie vstolu : cztery godziny (kto sie tym ba-
wi) do czytania abo do pisania obroćić rano dwie / odwieczor
ra dwie / ostatet na práca y zabawy rozne iakie na każdego w
ktorym stanie należa. Kto sie uczy rządzá Medici / aby po czterech
godzinách przespawoży sie wstawał / a zabawoży sie czytaniem
trzy abo cztery godziny / do świtania potym spał. Kiedy pocz-
nie świtać a czas iest zdrowy ; rozumieia je lepiej wstać ; a ie-
śli podeyżrzány / moze nie wstawać ale nie spać / abowiem taki
sen bárzo škodzi rozumowi : ale o tym dosyc. postapmy tedy do
koštey rzeczy.

**O koštey rzeczy y ostatniey / przypadkach abo
poruſzeniu smysłow duſhnych.**

Naj potrzebne sa te poruſzenia duſhne / je ſitá sie tego tráfiáto /
iż ci ktorzy w wielkich chorobách byli / z radoſci do zdrowia
przychoǳili / a ſitá teſz takich byto / ktorzy z wielkiego poruſzenia
smysłow / to iest z fraſunku ſtáto nimi sie ſtawali. Bo żadney
choroby na ciele takiej niemaſ / ktoraby wietſza náđ chorobami
mi byǳ miáta : dla tego z affekcyami duſhnymi takie kolwiek przy-
pádo / pogárǳać niemamy ; ale tym pilniey onym zabiegáć niſz
cieleſnym / im przednieyſza czeſć iest w człowieku duſhá aniſz ciáto.

Alle je nietylko z nieſpodziewaney boiaſni / takó Galenus piſa
lib. 12. meth. meden. ale teſz z zbytniey radoſci y roſt ofy niektorzy
umierali ; ſitá o tym ſwiadectwo v *Hiſtorykow* náyduie ſie. Ez ego
ſie ma
ſtrzeć
kto chce
byǳ
zdrow.
trzeba tedy aby ten ktory chce zachowáć zdrowie ſwoie w pewney
mierze / w ſeláckich zbytnich affektow duſhnych / zwlaſczá gniewu /
fraſunku / popedliwoſci / boiaſni / zazdroſci / zc. přeſtrzegáł ſie.
Abowiem te (iakó Medicy ucza) alterant & a naturali ſtatu corpus a-
uertunt. y iest zbytkiem ſwoym nie morza człowiek ; tedy iednak
reſolubilem (iakó ciſz Medicy zowia) infirmumq. Spiritum reddunt,
vireſq. reſoluunt. Abowiem vehementes animi motus, ſi modum nimi-
um excedunt, bilioſum, calidumq. hominem reddunt, (według ſentenci-
ey *Medykow*) febreſq. accendunt : záſ gdy intra modum nimium ſub-
ſiſtunt, pituiſoſum, frigidumq. atq. adeo vicerum obſtructionibus commi-
ſialibus morbis, apoplexia, & ceteris frigidis morbis obnoxiu[m] reddunt

Czytamy

Cytamy o tym / że siła chorych Galen na każdy rok do zbro-
wia przywracał / samymi tylko tych affectow dusznych w pew-
na miarę wprowadzeniem.

Czym
w mid-
re affe-
try by-
wais w
prawio-
ne.

A te bywais w miarę wprowadzone przez muzykę / także przez
Protofilniczki / abo te którzy sążartować sztucznie / że się czemu
jest rościć; także przez pieśni śmieszne y powieści/bywais. Sda
sie tedy niektórym że madrze czynia wielcy Monarchowie y Kias-
zetarć. że na dworach swych takowe ludzie chowais / którzy stus-
wais w czynieni y wcielnymi rozmowami y odpowiedziami przedkimi swy-
mi / umysły Pańskie rozmaitym o rzeczy pospolitey staraniem y
Ktopotami uwikłane podczas podwieselić y do miary przywieść
umieia. Co nayspierwey Esculapius wszytkiey prawie Aziey nu-
men postanowił.

Si zaś w których (według sentencji Medyków) segniores
deiectionesq; animi motus sunt; nietylko myślstwem się bawić / na to
niu często ięzdzic y biegać / y bronia fermować mają; ale też ias-
kiego polowania / fermowania y poruszania ciała używać mają /
Medyków się niech radza.

Bo nie iednakto się exercytwie animi vis, bo inaczey gdy zais-
ca abo rozka dzika / y inie boiazliwe y wcielnaiace zwierzeta gonis-
my; a inaczey gdy dzikiego wieprza / niedzwiedzia / turra / y inie
mocne y śmiałe zwierzeta sczuiemy. Tuz gdy lekka bronia fer-
mujemy y gdy ciężka; także gdy rozpedziwszy się biegamy / a niż
gdy mfermie.

Leśar=

Ułostatek vnusquibet immoderatus animi affectus contrario sibi
swo na affectu (iako radza Medycy) corrigendus est. Wiccznie abowiem
sidsunek persona y trwala jest ta Regula.

Contraria contrariorum esse remedia nietylko in elementarium qua-
litatum, ale też in omnis alterius rei excessu. Grásuis się kto?

Wybie frásunek z głowy

Muzyk do lutnie gotowy.

Tey podobna radz daie Schola Salernitana.

Vtere conuiujs non tristibus, vtere amicis,

Quos nugæ & risus & ioca salsa iuuant:

Quem non blanda iuuent varij modulamina cantus,

Huic iccur & renes ægrag; corda stupent.

Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes

Afficit, ac melicæ nobile vocis opus.

Tange

Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulcisonum reficit tristitia corda melos.

O tymże Hieronymus Fracastorius.

Tu tamen interra efugito quæ tristitia mentem
Sollicitant, procul esse iube curasq; metumq;
Pallentem: vltrices iras: sint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq; læta iuuabunt
Munera, sic dulces epulæ sic copia rerum,
Sic vrbis, sic ruris opes, & summa voluptas,
Visere sæpè amnes nitidos iucundaq; Tempe,
Et placidas summis sectari in montibus auras
Accedant iuuenumq; chori mistæq; puellæ.

**Tym też podobne letárstwo ná frasunek dáie náš bláchetny
Kochánovsti.**

I winá dobra mysl roście;

A frasunek podlany

Taie by śnieg zágrzany.

A ná drugim mieyscu.

Lutnia wodz tańcow y pieśni vczonych

Lutnia ochłoda myśli vtrapiionych/

Tá serca miéłczy swym glossem przyiennym

Bogom podziemnym.

Tegoż y Laciński ieden Poeta pówiádeza.

Vino pelluntur tristes de corpore cura,

Hic liquor ingrato corda dolore leuat.

**Bo wino iako sie ná to wshyscy (o czymesmy też wyszey krotko
wspomnieli) Medicy zgadzaia; fouet corpus humanum, medetur
infirmirati, crudos humores concoquit, sudorem prouocat, somnum allicit,
vires reficit, inanitiones ciet, humores emendat, benevolentiam conciliat,
inducit hilaritatem, pellit curas.**

**Gniowu sie też trzeba bázro strzedz / y takich zabaw y igrzysk
ktore do gniowu pobudzaiá / ktory nie inšego nie iest tylko zápas
lenie krowie okoto serca. A iest to ignis (iako ieden o nim piše)
vehemens, omnia deuorans, bo y ciáto misczy / y dusze psuie / y czyni
człowieká gdy sie rozgniewa v ludzi obzydlym / y takim ná ktos
rege aź strach pozrzec. Aczci nie gniewac sie gdy tego potrzeba
šalonemu przypisuiá; iednatže gniewac sie też gdy nie potrzeba /
y zdrowiu škodzi / y takže ná šalonego cos pošto; ma bydz tedy
y w tym miara zachowana.**

R

O vzywaniu

O używaniu Wenusowych zabaw.

Z vsus Veneris bez imaginacyey bydy nie może / zwykli go Medycy animæ accidentibus choć też może bydy inter euacuatio- nes poczytany / przytaczają: O tym tu tedy też powiemy.

ktorym
vlsus Ve-
neris
nie sko-
dzi.

Nie szkodliwy vsus Veneris tym jest / ktory ciepły y wilgot- nej natury sa / y ktory abundant genitura naturali. Tym zaś barz- do szkodzi ktory zimny sa y suchej natury.

Nad to / Venus nie w każdym leciech służy człowiekowi tak- iako pokarm / napoy / sen / czucie / exercitium y inne rzeczy ktore non naturales zowia Medycy : ale tylko tym ktory sa w kwitna- cych leciech. Quæ enim (iako Ratzchius Medyk pise) hanc vel præcedunt vel sequuntur ætates , aut planè semen non effundunt , aut cer- tè malè fecundum effundunt.

Czas ad
vsum Ve-
neris kie-
dy nale-
pszy.

Czas do używania zabaw tych naysposobniejszy jest / gdy in- omnium (że Medyckich słow użyje) excessuum mediocritate corpus constitutum fuerit : to jest / gdy ciało ani nasyt napelnione / ani też prozne : ani zbyt ciepłe (Galenus in 3 technic) y zimne abo suche y wilgotne będzie. A gdyby się w tej mierze zbladzić trafiło : trzeba wstawać aby excessus był exiguus. Nadto / wiedzieć nie wadzi że znośniejszy blad będzie / gdy człowiek z rozgrzanym ciałem / aniż z zaszębionym / y gdy napelnione ciało jest / a niż gdy prozne y raczej gdy wilgotne a niż suche ; Venusą używać będzie : a to dla tego że surowości y napelnieniu przedz się zabezpiecz może / a niż chorobom ktore z drugiey miary pochodza / iako jest choro- ba / ktora Medycy zowia marasmus, phthisis, & arefactio corporis.

Dotyczy
ervsu Ve-
nerismo
dico.

A tak długi ma bydy vsus Veneris, wedlag zdania Medykow / vt neq; resolutio aliqua inde sentiatur , y żeby się człowiek sam sobie zdał być lekcey / y oddech mieć lepszy. Abowiem taki ciało lek- kie czyni / duszę wrośła / gniew wielki wzmierza / y rozmaite sleg- maticzne y melancholiczne choroby y zawrocenie głowy / seminis videlicet fumosa cerebro repellendo oddala

Bledy
czas na
lepszy
ad pro-
lem pro-
arcandā

Czas zaś ad prolem procreandam nayslepszy jest / vel incipientibus vel cessantibus mulieris menstruis : abowiem to jest czas wtaśny czasu na zastąpienia. Ante enim (iako Galen. mowi Lib. de vul. diff.) quam- menses veniant, conceptus fieri propterea non valet, quia & alimento ca- ret semen, & adhaerentiam nullam inuenit.

Mezyczynie także białey głowie zdrowo jest spać / post congres- sum Venerem : mezyczynie vt lassitudo quæ venerem comittatur dissi-

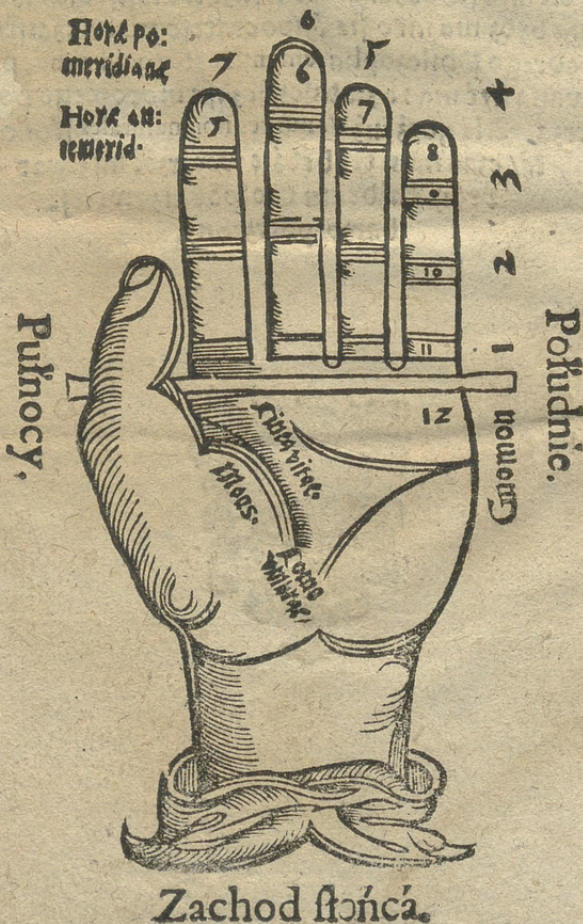
petur vireſq; reſarciantur; biaſeygłowie: vt ſemen genitale eo facilius re-
 tineat. **A**cz ex retento ſemine daleko wietſza a niſz ex menſtruis mulie-
 rum ſkoda ciato popaſc moſze: wſhat ſze daleko wietſza ex immode-
 rato vſu Venereorum quam ex eius intermiſſione podeymmie. **Do ſtad** **In** **meo**
ziato chudniecie y ſchnie / y zimne y ſłabe ſie ſſtaie : y żadney rzeczy dicitur ve
 nie maſſ / ſkoraby tał bārzo mdlić y ſtaroſć przedko przywieſć mo ſus Vene
 gła iako immodicus creberq; vſus venereorum: bo zaraz cum ſeminali reus ſto
 humiditate, vitalis ſpiritus ex arteriis euacuatur; y nie dſiwo ſe intemperā- **dzi.**
 tius coeuntes wyſchli / bladzi / ſłabi / bywaia / y niekiedy voluptate
 immodica accedente quae ipſa per ſe vitale robur diſſoluere poteſt, nągła
 ſmierćia ſwiata ſchodza. **A** tał ie ſliſze we wſytkich rzeczach miara
 zachowana bydz ma iako ſie Hipocratesowi zda; zaſte / in venere-
 orū vlu madrego Philoſophā ſententia. Ne quid nimis, pulnie zachoe
 wywana być ma: a zwaſeſz czasu morowego powie
 trza. **A**le gdyſz inſz Venus res non naturales **Konczy**
16/ czas nam tej bedzie weyzrzec na zegar
koz y kaſdemu Goſpodarzowi ieſt
bārzo potrzebny.



SLONECZNY ZEGAR NA RECE
 lewey człowieczey, dla Gospodarzow, Zeglarzow,
 Kupcow, y tych którzy na ziemi y
 na morzu wędruia podány.

Tá Figura pokázuie iáko liczbe godzin na pálcach
 poznáwác.

Wschod słońca.



N Przyrod widzi się o koto reki cztery cześci świata opisane / iako
nad wielkim palcem pulnocy / przy małym palcu potudnie /
nad palcami wschod Słońca / pod reka zachod Słońca.

W órządku we wnatrz na rece napisano Mons abo gorká
palcá wielkiego.

Wyszey miedzy wielkim palcem / y miedzy tym ktory po-
dle niego jest / w pol na mieysce / gdzie sie poczyna linea vita,
jest wlozona słonka / ktora cięż dáwać będzie na godziny : Gno-
monnázwana.

Pálce v reki tak zowia.

Pierwszy palec zowa wielki palec. po Látinie. Pollex.

Wtóry zowa pierwszy od wielkiego. Index.

Trzeci zowa szredni. Medius.

Czwarty zowa bliższy małego. Annularis.

Piaty zowa najmniejszy palec. Auricularis.

Jako liczba godzin na lewey rece y na icy palcách
poznáwác.

Hora Antemeridiana, to jest godziny przed
Potudniem.

Liczba ktora jest wewnatrz na palcách na pierwszym członku
przy ktorey napisano te słowa: Hora Pomeridiana, abo godziny
przed potudniem na palcu pierwszym liczba taka 5. stoi.

Na szredniem palcu we wnatrz na pierwszym członku stoi.
liczba napisana taka 6. a znaczy 6. przed potudniem po wschodzie
Słońca.

Na palcu bliższym od małego we wnatrz na pierwszym człon-
ku stoi liczba na pisana taka 7. znaczy siedm przed potudniem po
wsciu Słońca.

Na małym palcu na pierwszym członku we wnatrz stoi licz-
ba napisana taka 8. a znaczy osma godzinę przed potudniem.

Na tymże palcu na końcu pierwszego członka / a na
początku wtorego członka / stoi liczba napisana taka 9. a znaczy
dziewięć przed potudniem.

Tamże na tymże palcu na końcu drugiego członka / a na po-
czątku trzeciego / stoi liczba napisana taka 10. a znaczy dziesięć
przed potudniem.

Przy końcu trzeciego członka na tymże palcu przy rece stoi
liczba

liczba napisana tak 11. a znaczy 11. przed południem.

Pod trzecim członkiem tegoż palca w środku ręki pod spodem na członku stoi liczba napisana tak 12. a znaczy dwanaście godzin w południe.

Hora Pomeridianz, to jest godziny po południu.

Teraz znówu poczniemy godziny po południu poznawać: przy liczbie na małym palcu gdzie jedenaście stoi: jest liczba taka 1. a znaczy jedne godziny po południu.

Przy końcu drugiego członka palca małego / na którym wewnątrz 10. stoi / tamże przyniem stoi 2. a znaczy druga godziny po południu.

Przy końcu pierwszego członka małego palca gdzie w środku stoi 9. tamże przy tejże liczbie 3. stoi: a znaczy trzecia godziny po południu.

Na początku pierwszego członka palca małego gdzie w środku 8. stoi: tam też przy nim 4. stoi naznaczone / a znaczy 4. godziny po południu.

Nad palcem bliższym podle małego gdzie na nim 7. stoi / nad tą liczbą stoi 5. a znaczy piąta godziny po południu.

Na średnim palcu na którym 6. stoi / także też 6. nad nim naznaczone / a znaczy szósta godziny po południu.

Na pierwszym palcu od wielkiego / na którym 5. stoi / nad nim 7. naznaczone: a znaczy siódma godziny po południu / ię to tytuły przy tychże palcach napisane opowiadaia.

Jako poznać z której strony która część światła jest.

Na południe mieć bacznie: Kiedy koniec stonki pokazuje / tam jest południe / Palce wschod stonka pokazuje: koniec ręki zachod / a brzeż ręki północy pokazuje. A tak poznaś cztery części światła / jeśli stonka dobrze zporządzona będzie y ustanowiona.

Jako stonkę w rękę wziąć / y przez cień iey każdego dnia gdy stonka świeci / każda godziny przed południem y po południu poznawać.

Gdybś chciał wiedzieć o której godzinieby miało być: weź prosta stonka / albo proste cienkie drewnko / albo rękocięć

od noża / które tak długo jako palec bliższy wielkiego długa jest aż do liniey która zowią linea vitæ, (co na figurze obaczyć możesz) ma być: te stomkę albo drewno włoż na początku tey liniey / która zowią linea vitæ y przyłoż ją między wielki palec y ten który podle niego jest / y przyćśni wielkim palcem / abyś tym prościey mogli stomkę trzymać: to gdy uczyniś wpatruy na który cstonek palca albo y reki cień tą stomką podacie / y tak będzieś wiedział godziny: ieno trzeba stać dobrze dla słońca / oczym niżej.

Jako ciasto y lewa reke trzymać y postawić dla cienia.

Gdy tak już stomkę sobie uczyniś / jako sie wyżej wspomniato dobrze rozmiarzona / y na początek lineæ vitæ ją postawiś / y porządnie trzymać będzieś / wpatruyże lecie / abyś śanał tak / żeby słońce w tył świeciło. Gdy to uczyniś / trzymayże twoje lewa reke z stomką wolno ku lewemu twemu boku / a obracay sie zlewa / tak długo aż ci słońce na reke dobrze świecić będzie / patrzayże aby cień od gorki wielkiego palca prosto na tym miejscu gdzie napisano stoi locus umbræ otoko wielkiego palca kończył sie / to jest żeby sie cień nad linia żywota nie rościagał jako na figurze stoi / a tak ci pokaze cień od stomki / godziny lecie jako sie wyżej wspomniato.

Jako stomkę trzymać ktoby chciał godziny zimie poznać.

A gdybyś chciał zimie o ktorey godzinie jest poznać / obroć sie sie twarzą do słońca / tak aby stomka przeciwko y w słońce pokazowała / a gdy to uczyniś sprawyże sietaż we wsytkim / iako kolecie sprawować sie trzeba.

Carmen in commendationem Horologii manualis.

Horas si gliscis paruo signare Gnomone,
So lis & ad radios exterebrare diem.

Siue domi ruriue cubes, vbi cunq; moreris.

Tempora certa tibi dicere leua potest.

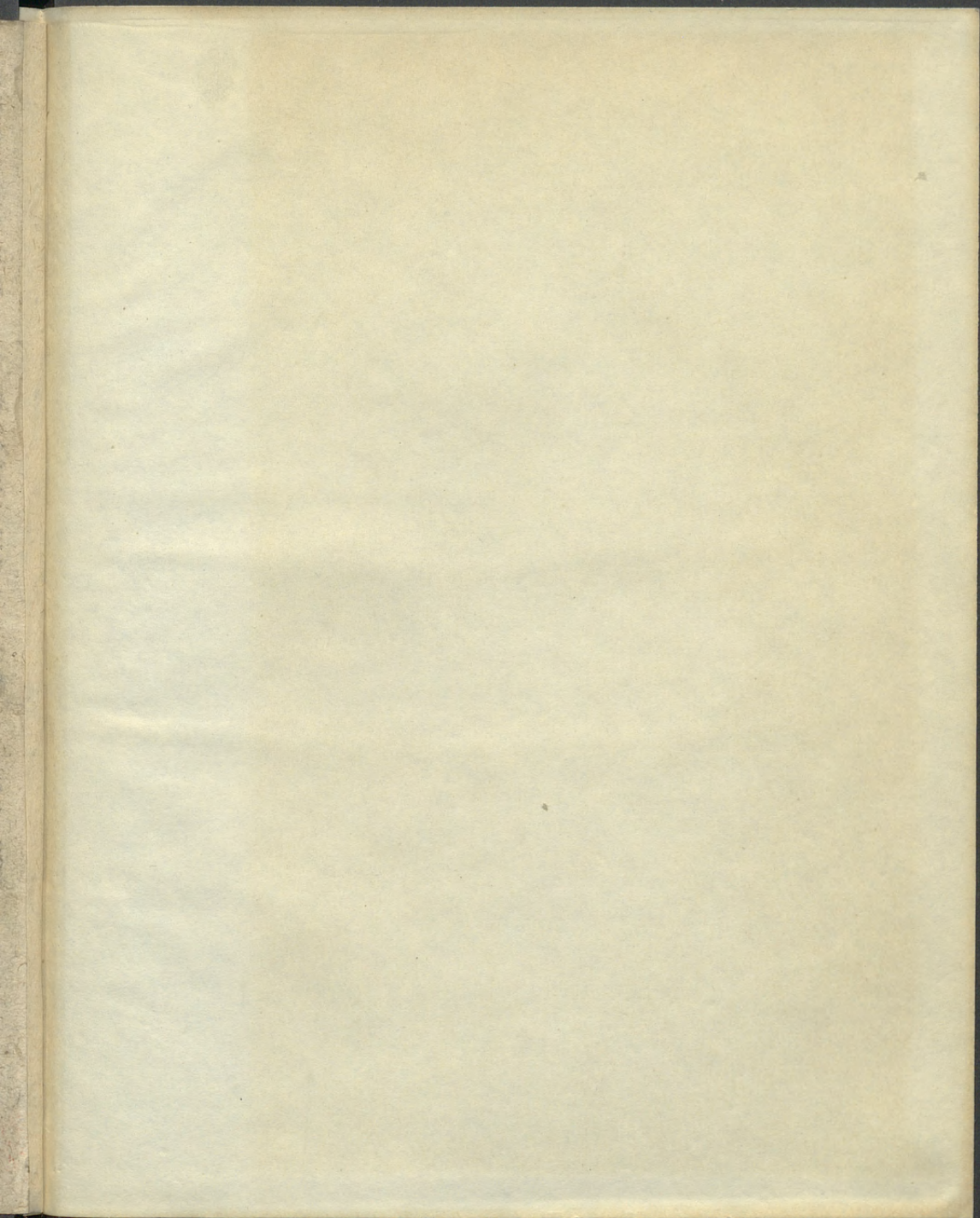
Huc ades ergo puer, dum indoctus Automata tempū

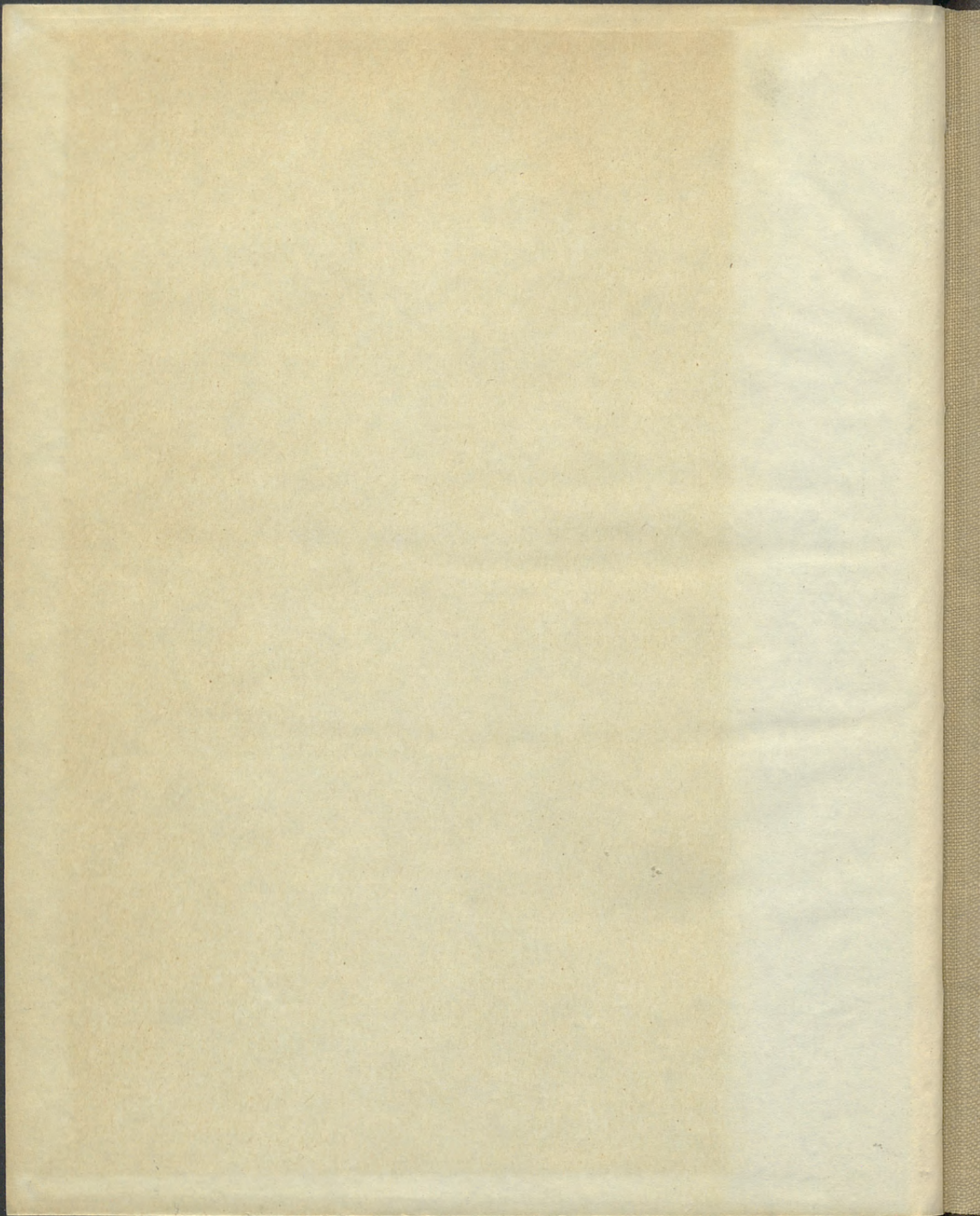
Editus curat, hæc lege certus eris.

K O N I E C.



7153





OPRAWĘ WYKONANO

w prac. introl. konserwat.

Biblioteki „Ossolineum“

Data 14. 10. 63 podpis Małachuk

